

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra občanského práva

Vznik manželství

Constitution of marriage

Rigorózní práce

Monika Velová

Vedoucí diplomové práce:
doc. JUDr. Josef Salač, Ph.D.

Praha, duben 2013

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, za použití pramenů a literatury v ní uvedených a citovaných. Tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Monika Velová

PODĚKOVÁNÍ

Na tomto místě bych ráda poděkovala *doc. JUDr. Josefovi Salačovi, Ph.D.* za odborné vedení a vstřícný přístup při zpracovávání této rigorózní práce.

OBSAH

ABSTRAKT	1
ABSTRAKT	3
ÚVOD	5
1 POJEM MANŽELSTVÍ A JEHO ÚČEL	6
2 PŘED UZAVŘENÍM MANŽELSTVÍ	9
2.1 ZASNOUBENÍ	9
2.2 PŘEDODDAVKOVÉ ŘÍZENÍ	12
2.3 SOUHLASNÉ PROHLÁŠENÍ SNOUBENCŮ	15
2.4 SPRÁVNÍ POPLATKY	20
3 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ	22
3.1 PŘEKÁŽKY MANŽELSTVÍ PODLE OBČANSKÉHO PRÁVA	23
3.1.1 Překážka nedostatku věku (<i>impedimentumaetatis</i>).....	23
3.1.1.1. Řízení o povolení uzavřít manželství	24
3.1.2 Překážka duševní poruchy	25
3.1.3 Překážka příbuzenského poměru (<i>impedimentumconsanguinitas</i>).....	27
3.1.4 Překážka existence manželského závazku (<i>impedimentumligaminis</i>)	29
3.2 PŘEKÁŽKY MANŽELSTVÍ PODLE CÍRKEVNÍHO PRÁVA	30
4 FORMY SŇATKU	35
4.1 CÍRKEVNÍ SŇATEK	36
4.2 OPRÁVNĚNÍ UZAVÍRAT SŇATEK	38
4.3 VZNIK MANŽELSTVÍ V CÍRKEVNÍM PRÁVU	40
4.3.1 Typy svatebních obřadů	47
4.2.1.1. Tajná forma uzavření manželství (<i>matrimonium secretum, conscientiae</i>)..	48
4.4 OBČANSKÝ (CIVILNÍ) SŇATEK.....	50
5 UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ V NĚKTERÝCH ZVLÁŠTNÍCH SITUACÍCH	55
5.1 MANŽELSTVÍ UZAVÍRANÉ V OHROŽENÍ ŽIVOTA (<i>IN ARTICULOMORTIS</i>).....	55
5.2 MANŽELSTVÍ V ZASTOUPENÍ (<i>PER PROCURAM</i>).....	57
5.3 MANŽELSTVÍ TRANSSEXUÁLNÍCH OSOB.....	59
6 MANŽELSTVÍ S MEZINÁRODNÍM PRVKEM.....	63
6.1 UZAVŘENÍ OBČANSKÉHO SŇATKU S CIZINCEM NA ÚZEMÍ ČR	64
6.2 UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ ČESKÝM STÁTNÍM OBČANEM V CIZINĚ	66

6.3	CÍRKEVNÍ SŇATEK V ZAHRANIČÍ.....	69
7	NEPLATNOST A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ.....	71
7.1	NEPLATNOST MANŽELSTVÍ.....	71
7.1.1	Bezprávná výhrůžka.....	72
7.1.2	Omyl týkající se totožnosti jednoho ze snoubenců.....	73
7.1.3	Omyl týkající se povahy právního úkonu.....	73
7.1.4	Prohlášení manželství za neplatné a jeho důsledky.....	74
7.2	NEPLATNOST MANŽELSTVÍ PODLE NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU.....	76
7.3	NEEXISTENCE MANŽELSTVÍ.....	77
7.4	NEPLATNOST MANŽELSTVÍ V CÍRKEVNÍM PRÁVU.....	80
7.4.1	Průběh procesu o neplatnosti manželství.....	82
8	DŮSLEDKY VZNIKU MANŽELSTVÍ.....	84
8.1	ZMĚNA PŘÍJMENÍ.....	89
9	MANŽELSKÉ PRÁVO VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO.....	92
9.1	ZASNOUBENÍ.....	93
9.2	ZÁKAZ UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ.....	94
9.3	VZNIK MANŽELSTVÍ.....	96
9.3.1	Sňatek českého občana ve Spolkové republice Německo.....	98
9.4	CÍRKEVNÍ SŇATEK VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO.....	99
9.5	AUFHEBBARE EHE – ZRUŠITELNÉ MANŽELSTVÍ.....	101
10	RESUME.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
11	RESUME.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
12	SEZNAM LITERATURY.....	110
13	KLÍČOVÁ SLOVA.....	115

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ABGB – císařský patent č. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch

Obč.Z – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

BGB – das Bürgerliches Gesetzbuch, německý občanský zákoník ze dne 18. srpna 1896

CIC – kodex kanonického práva z roku 1983

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

FamFG – Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit

LZPS – usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů

PersStG. – Personenstandsgesetz

NOZ – č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník).

Matr.Z. - zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

EheG - das Ehegesetz

SRN – Spolková republika Německo

ČR – Česká republika

an. – a následující

ABSTRAKT

Jak je již z názvu této práce patrné zaměřím se především na vznik manželství, a to nejen na sňatek občanský, ale též na sňatek církevní a zvláštní způsoby uzavírání manželství. Práce se věnuje nejen účinné tuzemské právní úpravě (zákonu o rodině č. 94/1963 Sb.), ale též právní úpravě obsažené v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (nový občanský zákoník, dále jen „NOZ“ nebo „nový občanský zákoník“). Za použití komparativní metody tato práce pojednává i o stěžejních podobnostech a rozdílech mezi právní úpravou České republiky a Spolkové republiky Německo, z jejíž právní úpravy bylo čerpáno i při tvorbě nového občanského zákoníku.

Tato práce je členěna do osmi základních částí. První část je zaměřena na osvětlení pojmu manželství a jeho účelu. Druhá část práce pojednává o základních zákonných povinnostech snoubenců před uzavřením manželství, přičemž není opomenuto ani dřívější pojetí institutu zasnoubení. Třetí část práce se zabývá okolnostmi, za nichž není možné uzavřít manželství. V souvislosti se zákonnými překážkami manželství podle občanského práva je podán též stručný výklad o důvodech, pro které nelze uzavřít církevní sňatek. Tato část se zabývá též procesními aspekty souvisejícími s uzavíráním manželství nezletilými. Část čtvrtá tvoří obecný rámec ke specifickým úpravám občanského a církevního sňatku, o nichž je v této kapitole podrobně pojednáno. Pátá část pojednává o uzavření manželství s mezinárodním prvkem. Na tuto kapitolu navazuje závěrečná část rigorózní práce, která popisuje, za jakých podmínek může občan České republiky uzavřít sňatek s německým občanem na území Spolkové republiky Německo. Referenční právní řád byl zvolen z důvodu zajímavosti odlišnosti některých institutů a tendenci České republiky se v rámci rekodifikace soukromého práva této právní úpravě přiblížit, a to nejen v oblasti rodinného práva.

Šestá část je zaměřena na problematiku neplatnosti a neexistence manželství. Uzavření manželství zakládá i vznik dalších práv a povinností a právě jimi, se podrobnějším zaměřením na změnu příjmení v souvislosti s uzavřením sňatku, se zabývá sedmá část práce.

Tato práce vychází především z norem českého práva a norem Spolkové republiky Německo. Čerpá též z četných článků, učebnic, komentářů, popřípadě elektronických zdrojů, a to jak tuzemských, tak i zahraničních, a také odborných

časopisů jako jsou např. Právní rozhledy a Právo a rodina. Za stěžejní pramen práce lze považovat 3. vydání komentáře zákona o rodině od M. Hrušákové a kolektivu a základním pramenem kanonického práva mi byla kniha od Damiána Němce Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo a Kodex iuris canonici 1983.

ABSTRAKT

As it is evident from the title of this work, I will focus on formation of marriage, not only the civil one, but also a church wedding and some not ordinary ways of marriage contracting. The work addresses itself not only to effective domestic legal regulations (the family act n. 94/1963 Coll.), but also to legal regulations taken in Act No. 89/2012 Coll., the Civil Code (the new Civil Code, hereafter „NOZ“ or „new Civil Code“). Using the comparative method, this work also discusses fundamental similarities and differences between the legislation of the Czech Republic and the Federal Republic of Germany, from which legal regulations were drawn on the creation of the new Civil Code.

This work is divided into 8 basic parts. The first part is focused on illustration of a term of marriage and its purpose. The second part deals with the basic legal obligations of engaged couples before marriage, moreover an earlier conception Institute of engagement is not forgotten. The third part deals with the circumstances under which it is not possible to get married. In connection with the legal obstacles to marriage under the civil law, it is also given a brief explanation of reasons for which it is not possible to contract a church wedding. This part also devotes itself to procedural aspects related to infant's contraction of marriage. The fourth part is a general framework to the specific modifications of civil and religious marriage, which are discussed more detailed in this section. The fifth part discusses marriage with an international element. This chapter is followed by the final part of the thesis, which describes conditions under which a citizen of the Czech Republic can marry a German one on the territory of the Federal Republic of Germany. The sixth part is focused on issues of invalidity and nonexistence of marriage. Contracting of marriage also establishes beginning of other rights and obligations and now they are included in the seventh part of the work, which targets more in details on a change of surname in the context of marriage.

This work is mainly based on the standards of the Czech law and standards of the Federal Republic of Germany. It also draws from numerous articles, books, comments and electronic resources, both domestic and foreign, and specialized journals such as *Právní rozhledy* a *Právo a rodina*. For the key sources of the work we can consider 3. publication comments from family act from M. Hrušákové and collective

and the basic source of canon law was for me the book from Damian Němec Marriage Law the Catholic Church with regard to the applicable Czech law and the Code iuris canonici 1983.

ÚVOD

Klasický římský právník Herennius Modestinus podal následující definici manželství: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae at consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio“ (Manželství je závazek muže a ženy a celoživotní společenství podle božského a lidského práva). Od římských časů prošel institut manželství mnohými změnami, až se nakonec opět vrací k původnímu chápání jeho smyslu a účelu – a to být celoživotním závazkem muže a ženy.

I přesto, že manželství bylo dříve jedinou společensky přípustnou formou soužití muže a ženy, v současné společnosti se však nyní stále často setkáváme s názorem, že vznik rodiny, výchova dětí a svazek muže a ženy, jsou možné i bez manželského vztahu. Domnívám se, že hlavním důvodem nesezdaných partnerských svazků, je jednoduchost rozdělení tohoto svazku, oproti rozvodovému soudnímu řízení. Navzdory mnohým faktorům, které nepříznivě ovlivňují společenské vnímání manželství, jde stále standardní, hojně užívaný institut rodinného práva. Tato skutečnost je nepochybně dána též řadou výhod a ochran, které manželskému svazku oproti jiným formám soužití přiznává zákon. Jedná se nejen o výhody v majetkové oblasti jako je vyživovací povinnost, dědické právo či nájem bytu, ale i výhody nemajetkové povahy jako možnost nezrušitelně osvojit dítě, kterou mají za stávající právní úpravy pouze manželé.

Počátkem příštího roku by mělo projít rodinné právo zcela zásadní proměnou, a to nabytím účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník který se stane hlavním pramenem rodinného práva. Stávající zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, z něhož především vychází tato práce, pozbude platnosti. Cílem mé práce je pojednání o platné právní úpravě manželského práva v porovnání se změnami, které přinese nový občanský zákoník. V kontextu současných snah přiblížit českou právní úpravu srovnatelným úpravám evropským a především té německé pojednává práce na závěr v návaznosti na předchozí výklad o právní úpravě manželství ve Spolkové republice Německo, přičemž největší pozornost je věnována institutům, které jsou odlišné od české právní úpravy.. V dnešní kosmopolitní společnosti stále častěji uzavírají manželský svazek s osobou pocházející z jiného státu či dokonce světadílu, a stále častěji i na území jiného státu, než jehož jsou občany, proto je část práce věnována také manželstvím s mezinárodním prvkem.

1 POJEM MANŽELSTVÍ A JEHO ÚČEL

Pojem manželství, stejně jako jeho účel, je definován v § 1 zákona o rodině: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí“. Z této definice můžeme vyvodit několik základních charakteristik manželství:

1. Manželství je možné uzavřít pouze mezi osobami různého pohlaví. Tato charakteristika je poslední dobou velmi často a živě diskutována a objevuje se mnoho návrhů na zrušení tohoto specifika, avšak původní definice manželství bude přenesena i do zákona č. 89/2012 Sb., (nový občanský zákoník). V současné podobě je manželství chápáno jako zvláštní právní (právem upravený) vztah mezi mužem a ženou, který se zakládá právem stanoveným způsobem. V ABGB byl pojem manželství upraven odlišně, neboť se pod ním rozuměly: „rodinné poměry zakládající se smlouvou manželskou“. Šlo tedy z hlediska tehdejšího práva o druh vztahu smluvního. Pokud by takto bylo manželství charakterizováno i v naší úpravě, znamenalo by to například umožnění subsidiární aplikace ustanovení občanského zákoníku o neplatnosti smlouvy při nedostatku vážnosti vůle nebo omylu a využití tísně.
2. Zákon o rodině ve svém § 1 definuje manželství ne jako jakékoli soužití muže a ženy, ale jako soužití trvalé. Trvalost je nezbytným atributem, který manželství odlišuje od přechodných a krátkodobých vztahů. To v současné individualistické společnosti působí jako určitý stabilizační prvek. Již od konce 20. století klesá počet sňatků a stoupá počet párů, žijících nesezdaně a projevuje se trend tvořit spíše „single domácnosti“ a manželství neuzavírat buď vůbec, nebo až v pozdějším věku. I přes tento stále stoupající trend není těmto párům poskytována žádná právní ochrana a domnívám se, že by bylo vhodné zajistit odpovídající právní regulaci i těchto vztahů. Přes shora uvedené ale existují páry, které chtějí založit rodinu, a manželství jim dodává pocit jistoty. Příkladem typické jistoty v manželství je vyživovací povinnost mezi manželi nebo přednostní postavení v dědickém řízení. Manželství by tedy mělo být v ideálním případě celoživotním společenstvím a v některých případech, zejména například u kanonických manželství v katolické církvi, je stále vnímáno jako soužití, které

trvá až do smrti jednoho z partnerů. V praxi se však jedná spíše jen o životní společenství, bez podmínky trvání po celý život.

Jako účel manželství je v současné právní úpravě zakotveno založení rodiny a řádná výchova dětí. Na rozdíl od pojmu manželství však definici pojmu rodina v současném právním řádu nenalezneme. Pokud bychom pro tento pojem hledali právní definici, museli bychom se podívat do ABGB z roku 1811, který definoval ve svém § 40 pojem rodina jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky. Absence pojmu rodina v současném českém právu je způsobena mimo jiné tím, že rodina jako taková není subjektem právních vztahů, tím jsou pouze její členové.¹

Důvod, účel či smysl manželství je v průběhu času proměnlivý.² Slovenská právní úprava stále uvádí, že účelem manželství je vytvoření harmonického a trvalého životního společenství. Pojem harmonický svazek byl z české právní úpravy vypuštěn již po tzv. velké novele rodinného práva v roce 1998.³ Hlavním společenským účelem je založení rodiny a řádná výchova dětí, jelikož manželství je nejvýhodnějším prostředím k zajištění reprodukce společnosti a k uspokojení citových a sexuálních potřeb. Dále judikát uvádí, že těžištěm plnění společenského účelu manželství, jmenovitě manželství s nezletilými dětmi, je plnění výchovné funkce.

Z původního návrhu nového občanského zákoníku byl účel manželství v platném znění vypuštěn, a to především proto, že v současné době zůstává mnoho párů bezdětných, ať z důvodu neplodnosti či cíleně, a manželství je často uzavíráno z pouhé z ekonomických či společenských důvodů či v různých spekulacích při sňatcích s cizinci, nikoli tedy za účelem založení rodiny a řádné výchovy dětí. Avšak vypuštění účelu manželství vyvolalo kritiku ze strany církevních představitelů a křesťanských politiků. Nakonec tedy bylo rozhodnuto o ponechání výchovy dětí jako účelu manželství⁴ a účel manželství byl znovu zakotven v zákoně 89/2012 Sb., občanském zákoníku, v § 655: „Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí, vzájemná podpora a pomoc“. Toto ustanovení charakterizuje, to co je pro manželství typické, a to bez čeho

¹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009. str. 4.

² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 655.

³ Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů. Úplné znění zákona o rodině bylo vyhlášeno pod č. 210/1998 Sb..

⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 578.

by manželství nebylo manželstvím, mimo shora uvedený účel se také manželství vymezuje jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonem stanoveným způsobem.⁵

Je nepochybné, že existují i další důvody vedoucí ke vzniku manželství, mimo plození dětí, a to např. psychologické, zdravotní, vzájemná sociální či emocionální podpora či ekonomické zájmy. Poslední jmenované především v podobě společného jmění manželů, které tvoří majetek nabytý některým z manželů nebo oběma manželi společně za dob trvání manželství. Ustanovení § 655 NOZ definuje znaky, charakterizující v očích práva jakýsi ideál manželství, přičemž však toto ustanovení nevylučuje, že by některé z těchto charakteristik mohly být naplněny i vztahem jiným, než je manželství. Z § 655 NOZ tedy v žádném případě nevyplývá, že by děti nemohly mít i nesezdané páry či že by řádnou výchovu nemohly zajišťovat i svobodné osoby.

⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 655.

2 PŘED UZAVŘENÍM MANŽELSTVÍ

2.1 Zasnoubení

Zasnoubení bylo dříve zcela běžným institutem předcházejícím manželství, k němuž náleželo i „věno“, které bylo mimořádným prostředkem pro zabezpečení celé rodiny, i když náleželo do vlastnictví muže, a to dle definice: „Věno jest majetek, který žena nebo někdo třetí za ni poskytuje muži, aby jím ulehčila hospodářská břemena spojená s manželstvím.“⁶ Povinnost vyměřit věno stanovoval zákon. Pokud byla nevěsta plnoletá, domlouvala se na výši věna s budoucím manželem sama, v opačném případě tak činil zákonný zástupce. Před sňatkem byla uzavírána „smlouva o věno“, která byla ověřena notářem. Plnění z této smlouvy pak mohlo být v případě nesplacení vymáháno na rodičích manželky i soudně. Věnem mohly být jak věci movité tak nemovité. Pokud manželství skončilo, vznikla manželovi povinnost věno vrátit. V případě smrti ženy náležel nárok na vrácení věna dědicům ženy.

Zasnoubení však bylo spojeno nejen s dohodou o věno a zásubními dary, ale také s církevními obřady (od doby zasnoubení se mohli snoubenci objevit společně na veřejnosti, nejlépe v kostele). Právě v oblasti církevní se zasnoubení zachovalo v nepřilíš změněné podobě až do dnešní doby.⁷ Dříve se například také v právních předpisech vyskytoval pojem „manželské ohlášky“, při kterých byl oficiálně zveřejněn úmysl snoubenců uzavřít manželství, a kdy mohly být zjištěny překážky bránící uzavření manželství. Jednalo se o obligatorní předpoklad uzavření platného manželství. Dalším institutem, který měl bránit neuváženým sňatkům, byla tzv. deliberační lhůta (v různé délce, např. 1 měsíc, 3 měsíce), k uzavření manželství mohlo dojít až po uplynutí této lhůty. Tento institut se však v českém právu nikdy nevyskytoval a v současné době se již nevyskytuje ani v jiných právních řádech.

Zasnoubení lze definovat jako tzv. sponsalio de futuro, tedy vzájemný slib muže a ženy o uzavření manželství, a to ve více či méně přesně stanovené době.⁸ Podstatou tohoto institutu je, že muž a žena se shodnou na tom, že uzavřou manželství a to si navzájem

⁶ TYL, Tomáš. Zasnoubení a věno. 2002 [cit. 2012-10-17] dostupné na <http://www.epravo.cz/top/clanky/zasnoubeni-a-veno-18026.html>.

⁷Tamtéž.

⁸ Institut zasnoubení byl znám již v římském právo jako pactum de contrahendo.

oznámí.⁹ V českém právu není *expressis verbis* upraven institut zasnoubení, ani následky nedodržení tohoto slibu. Přesto § 2 ZoR definuje pojem snoubenci, jako „muž a žena, kteří spolu chtějí uzavřít manželství“. Zároveň s touto definicí ukládá výše zmíněné ustanovení snoubencům povinnost „předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.“ Zákon zde vychází ze zkušenosti, že příčinou rozvratu vzájemných vztahů manželů někdy bývá nedostatečná informovanost snoubenců o charakterových a morálních vlastnostech toho druhého.¹⁰ Vliv na rozvodovost má i nedostatečné vzájemné seznámení se zdravotním stavem snoubenců, a to v současné době především ohledně schopnosti počít dítě.

V některých zemích (např. Turecko, Mauritius) jsou z výše uvedeného důvodu povinné lékařské prohlídky před sňatkem. Zavedení takového systému však přináší problémy s ochranou informací, osobních údajů a nadbytečnou administrativou. Pokud by takové prohlídky například podstupovaly jen ženy, jednalo by se i o formu diskriminace. Proto je obvykle obecná zásada, kterou obsahuje i náš zákon o rodině v § 2, považována za dostačující. Z právního hlediska se však jedná o normu imperfektní, která sice ve své dispozici stanoví povinnost, ale neobsahuje sankci za její neplnění. Proto, pokud snoubenci tuto zásadu poruší, ale prohlásí dle § 6 odst. 1, že znají svůj zdravotní stav, nemá skutečnost, že jeden z nich zatajil závažné informace o svém zdravotním stavu, vliv na platnost manželství.

Ačkoli tedy institut zasnoubení není v současném českém právu upraven, může dohoda o uzavření manželství mezi mužem a ženou získat jistou právní závaznost. Teoreticky by bylo možné při odstoupení od takové dohody požadovat náhradu vzniklé škody a dle § 630 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku např. požadovat vrácení zasnubního daru. Vzhledem k tomu, že zákon o rodině nezná pojem zasnuby, natožpak zasnubní dar, není v něm upravena možnost se vrácení takového daru domáhat. Právo žádat vrácení hodnotného daru po snoubenci je tak možno dovodit pouze subsidiárně dle výše zmíněného ustanovení občanského zákoníku, které stanoví, že: „dárce se může domáhat vrácení daru, jestliže se obdarovaný chová k němu nebo k členům rodiny tak, že tím

⁹ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*, Praha 1997, str. 31.

¹⁰ HOLUB, NOVÁ a kolektiv: *Zákon o rodině*, Komentář a předpisy související, Linde Praha a.s. 2007, str. 13.

hrubě poruší dobré mravy.“ Chování porušující dobré mravy je právní teorií vysvětlováno následujícím způsobem: „Jde buď o porušení značné intenzity, nebo porušování soustavné, a to ať už fyzickým násilím, hrubými urážkami nebo neposkytnutím potřebné pomoci.“¹¹ Podle doc. JUDr. Mikeše a prof. JUDr. J. Švestky, kteří ve svém článku pojednávajícím o vrácení daru dle § 630 Obč.Z., je § 630 Obč.Z. speciálním kvalifikovaným ustanovením, které zakládá právo dárce za kvalifikovaných okolností uplatnit nárok spočívající v tom, aby z majetku obdarovaného byla vyňata věc a tato věc byla předána dárci a na dárce bylo převedeno vlastnické právo k této věci. Věc je specifikována tak, že se jedná výlučně o věc, která byla předmětem darovací smlouvy.¹² Vrácení daru může být mezi snoubenci upraveno i smluvně. Další možností by též bylo provést darování s odkládací podmínkou, že dojde ke sňatku. Darování by v takovém případě nabylo účinnosti až sňatkem, a naopak, pokud by ke sňatku nedošlo, darování by účinnosti nenabylo.

V ABGB bylo zasnoubení považováno za právní institut, ze kterého neplynuly žádné právní povinnosti. Zákoník stanovil, že „ať byl tento slib dán za jakýchkoli podmínek nebo okolností, nemá žádných právních následků, ani uzavřít sňatek, ani plnit to co bylo vymíněné pro případ odstupu“. Povinnost uzavřít manželství nemohla být zabezpečena, a to ani nepřímo, např. smluvními pokutami.¹³ V § 46 ABGB byl však zakotven nárok na náhradu škody pro případ zrušení zasnoubení či neuzavření manželství.

Podobně je zasnoubení v současné době upraveno v katolickém kanonickém právu: „O zasnoubení hovoří kánon 1062 Kodex iuris canonici (dále jen CIC) 1983, žalovat uzavření sňatku je nepřípustné v zájmu svobody vůle manželství, avšak žaloba o náhradu škody je v daném případě možná.“¹⁴

V německém právu se institut zasnoubení zachoval dosud a to v německém občanském zákoníku – das Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „BGB“), o tomto však bude pojednáno v kapitole poslední – manželské právo ve Spolkové republice Německo. Rozdíl v úpravě tohoto institutu mezi německým a českým právem zůstane i nadále, neboť ani

¹¹ JEHLIČKA, O.; ŠKÁROVÁ, M.; ŠVESTKA, J.; VODIČKA, A. a kolektiv, *Občanský zákoník, Komentář*, C.H.Beck, 1994, str. 430.

¹² PECHA, R. K *nároku na vrácení daru dle § 630 Obč.Z.*, *Právní rozhledy* 6/2002, str. 284.

¹³ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání*, Masarykova univerzita v Brně.

¹⁴ TYL, Tomáš. *Zasnoubení a věno*, [cit. 2012-12-17] dostupné z: www.epravo.cz.

nový občanský zákoník institut zasnoubení v rámci rodinného práva neobsahuje. Lze polemizovat o tom, zda je tento přístup důsledkem přesvědčení zákonodárců, že současná úprava poměrů snoubenců před uzavřením manželství je dostačující, či zda je pouhým následkem toho, že nový občanský zákoník do úpravy rodinného práva celkově přináší jen malý počet méně významných změn.

Český právní řád však, na rozdíl například od právního řádu slovenského, dává snoubencům možnost upravit před vstupem do manželství své budoucí majetkové poměry po dobu trvání manželství i pro případ jeho skončení. Zákon pro tento úkon stanovuje formu notářského zápisu. Toto umožňuje snoubencům například modifikovat (zúžit) zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů ke dni zániku manželství, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (§ 143a Obč.Z.), nelze jej však úplně zrušit. Soudní zrušení bylo možné do poze roku 1998 u tzv. bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Domnívám se, že předmanželská smlouva není reliktem minulosti, kdy svatební smlouva upravovala majetkové vztahy a byla nutností při uzavírání manželství, ale naopak, že je velmi aktuální vzhledem k pronikání smluvní svobody do rodinného práva. Předmanželskou smlouvou lze předcházet problémům majetkového charakteru, které vznikají v období manželské krize a v rámci rozvodového řízení. Zákon však tuto možnost úpravy vzájemných majetkových poměrů ponechává i manželům, pro dobu kdykoli po uzavření sňatku.

2.2 Předoddavkové řízení

Předoddavkovým řízením bývá označován proces předcházející vlastnímu sňatečnému obřadu. Tento proces je upraven v zákoně o rodině a zákoně č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu příjmení, v platném znění (dále jen Matr.Z. či matriční zákon) a provádí ho matriční úřad.¹⁵ Snoubenci musí o sňateční obřad písemně požádat, vyplnit předepsaný tiskopis (Žádost o uzavření manželství) a ten předložit na matričním úřadu, v jehož správním obvodu má alespoň jeden z partnerů trvalý pobyt, popř. byl naposledy hlášen k trvalému pobytu, nebo kde má být manželství uzavřeno, a to spolu s dokladem totožnosti a rodným listem. Pokud snoubenec neprokázal požadované skutečnosti

¹⁵ Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu příjmení, v platném znění § 32 - § 41.

občanským průkazem je povinen předložit výpis z evidence obyvatel o místě trvalého pobytu a výpis z evidence obyvatel o osobním stavu. Matriční zákon ve svém § 33 odst. 1 požaduje předložení i dalších dokladů jako je doklad o zániku předchozího manželství (popřípadě doklad o zániku registrovaného partnerství), či úmrtní list, případně prohlášení za mrtvého, manžela či partnera. Cizinec je povinen předložit i doklad o právní způsobilosti uzavřít manželství, ne starší šesti měsíců, který vydává jeho domovský stát, potvrzení policie ČR, že je žadatel oprávněný pobývat na území ČR, které není starší než sedm dnů a potvrzení o tom, že manželství bude v domovském státě uznáno za platné, je-li uzavíráno zástupcem.¹⁶ Pokud je předložení těchto dokladů spojeno s těžko překonatelnou překážkou, může jejich předložení matriční úřad nahradit čestným prohlášením nebo jejich předložení prominout. Existuje ještě jedna zákonem stanovená výjimka, kdy není nutné předložení dokladů jinak nutných k uzavření manželství, a to když je život snoubence přímo ohrožen. Osoba nezletilá starší 16 let, osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena nebo osoba, která je stížena duševní poruchou a její způsobilost k právním úkonům je omezena, musí bezpodmínečně předložit rozsudek soudu o povolení uzavření manželství.

Mimo sňatečné prohlášení jsou snoubenci povinni učinit ještě některá další prohlášení vyplývající z § 6 odst. 1 ZoR, a to již v žádosti o uzavření manželství. Opět se však jedná o normu imperfektní a absence tohoto prohlášení, na rozdíl od absence prohlášení sňatečného, nezpůsobí, že manželství vůbec nevznikne (tzv. non matrimonium). § 6 odst. 1 ZoR tedy stanoví, že snoubenci jsou povinni:

Prohlásit, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství. Jedná se o současnou podobu nahrazující institut ohlášek. V současném ZoR jsou pod tímto označením chápány především okolnosti působící neplatnost a neexistenci manželství (viz. níže oddíl „Okolnosti vylučující uzavření manželství“).

Prohlásit, že navzájem znají svůj zdravotní stav. Toto prohlášení nahrazuje již shora uvedené zdravotní prohlídky, které jsou dosud v některých zemích nutným předpokladem pro uzavření sňatku.

¹⁶ § 33 odst. 1 zákona o matrikách, díky elektronickým databázím a evidencím, nejsou v praxi matričními úřady požadovány ostatní doklady uvedené v tomto ustanovení.

Prohlásit, že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství. Toto ustanovení nezavazuje snoubence uzavřít předmanželskou smlouvu, má mít pouze informativní charakter.

Podle § 665 nového občanského zákoníku mají snoubenci výše uvedené skutečnosti nadále uvádět při sňatečném obřadu předtím, než učiní sňatečný projev vůle, není pro ně však již předepsána forma prohlášení.

Další povinností snoubenců je se dohodnout na budoucím příjmení, které budou po uzavření manželství užívat oni a jejich děti. Zde existují tři zákonem taxativně vymezené možnosti:

- a) ponechat si svá dosavadní příjmení,
- b) zvolit si jedno z nich jako příjmení společné, manželské,
- c) zvolit si jedno z nich jako společné příjmení s tím, že spolu s příjmením společným bude jeden z nich užívat na druhém místě své příjmení předchozí.

Pokud si snoubenci ponechají svá dosavadní příjmení, musejí se zároveň dohodnout, jaké příjmení budou užívat jejich společné děti současné, i v budoucnu narozené. Pokud má matka dítě, jehož otec není znám, mohou manželé souhlasně prohlásit, že i toto dítě bude mít příjmení určené pro jejich společné děti (§ 39 odst. 2 ZoR). Touto problematikou se však budeme hlouběji zabývat v kapitole „Změna příjmení“.

Podle § 661 NOZ manželé, kteří si ponechali svá dosavadní příjmení, mohou i později učinit prohlášení orgánu veřejné moci, že se dohodli na společném příjmení jednoho z nich.

Předoddavkové řízení končí vydáním rozhodnutí dle zákona o matrikách (subsidiárně se užije i správního řádu). Výsledkem tohoto řízení, pokud je žádosti vyhověno, může být stanovení termínu sňatku, vydání osvědčení pro církevní sňatek, nebo tzv. delegací, což je povolení k uzavření manželství před jiným matričním úřadem, než příslušným podle zákona (vydává se na žádost snoubenců). Pokud matriční úřad vydá rozhodnutí, že žádosti o uzavření manželství se nevyhovuje, je takové rozhodnutí konečné a nelze se proti němu odvolat.¹⁷

¹⁷ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 26.

2.3 Souhlasné prohlášení snoubenců – sňatečné prohlášení a jeho náležitosti

Zákon o rodině o sňatečném prohlášení stanoví: „Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci, (dále jen "matriční úřad") nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem“ (§ 3 odst. 1 ZoR). Souhlasným sňatečným prohlášením tedy dávají snoubenci najevo existenci vůle vstoupit do manželství. Z pohledu právní teorie má tento projev vůle za následek vznik, změnu či zánik práv a povinností souvisejících se vznikem manželství.

Na tento projev vůle jsou ovšem z hlediska jak platného, práva, tak budoucí právní úpravy kladeny určité požadavky. Předně, jak stanoví nový občanský zákoník: „Vyžaduje se svobodný a úplný souhlasný projev vůle“ (liber ac plenu consensus).¹⁸ Dva přívlastky, které zákon projevu vůle přiřazuje, jsou jeho nezbytnými kvalifikátory, které je však třeba z hlediska právní teorie dále vyložit. Výraz úplný je podle důvodové zprávy nového občanského zákoníku třeba vykládat jako dokonalý, bezvadný, řádný a perfektní. Výraz svobodný se potom váže k tomu, že vůle nesmí být vynucena fyzickým ani psychickým nátlakem, a dále musí být daná, vážná, a prostá omylu. Obdobnou kvalifikaci vůle a jejího projevu vidíme však již i v současné právní úpravě, když zákon o rodině mimo jiné upravuje případy, kdy vůli nelze považovat za svobodnou, či kdy byla zatížena omylem, ať již v totožnosti povaze právního úkonu (§ 15a odst. 1 a § 17a odst. 1 ZoR). Svoboda vůle je vyloučena působením fyzického násilí (vis absoluta), či násilí psychického (vis compulsiva). Pro takováto omezení svobody vůle zákon stanoví závažné důsledky: v prvním případě manželství vůbec nevznikne, ve druhém je pak stíženo sankcí neplatnosti.

Česká právní úprava však není v těchto požadavcích na sňatečné prohlášení nijak výjimečná či ojedinělá. Právě naopak, stejné náležitosti tohoto projevu vůle stanovuje i řada mezinárodně právních dokumentů. Uvedme například Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948, která stanoví, že sňatky mohou být uzavřeny pouze se svobodným a plným souhlasem nastávajících manželů (čl. 16 odst. 2), či obdobnou

¹⁸ Důvodová zpráva zákona č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník) str. 731.

formulaci obsahující Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Jako poslední dokument, zdůrazňující nutnost svobodného souhlasu zmiňme Mezinárodní úmluvu o souhlasu k uzavření manželství, o nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství, kterou je ČR vázána.

Požadavky svobody a úplnosti prohlášení však nejsou jedinými kritérii, která pro tento projev vůle zákon stanoví. Jsou na něj dále kladeny požadavky určitosti a srozumitelnosti a je vázán i zvláštní, zákonem požadovanou formou. Co se týče srozumitelnosti a určitosti projevu, zákon je dále příliš nespecifikuje, s výjimkou § 39 Matr. Z., který stanoví, že v případě, že jeden ze snoubenců nemluví nebo nerozumí česky, případně jsou-li jeden či oba snoubenci neslyšící či němí, musí být obřadu přítomen tlumočnick. Tímto tlumočnickem bude osoba, která je vedena na seznamu příslušného osudu tzv. soudní tlumočnick (složil slib a prokázal znalosti). Pokud snoubenci zajistí jiného tlumočnicka, je možné, aby tlumočnick složil slib do rukou matrikáře.¹⁹ Pokud by tlumočnick nebyl přítomen, nelze dle výše uvedeného ustanovení učinit prohlášení o uzavření manželství. Ve zcela výjimečných případech je však přípustný i konkludentní projev vůle (přikývnutí). Jakousi zákonem předpokládanou garancí srozumitelnosti a určitosti projevu vůle je dohled oddávajícího, případně přítomného zaměstnance místně příslušného matričního úřadu. Zákon však výslovně neuvádí žádnou sankci pro případ, že by projev vůle trpěl nedostatkem srozumitelnosti, či určitosti. Co se týče předepsané formy projevu vůle, jak je již z předchozího textu patrné, zákonná úprava stanovuje pro sňatečné prohlášení formu ústní. To ostatně úzce souvisí i se způsobem, kterým je dle § 3 odst. 2 ZoR nutno prohlášení učinit.

Zmíněný paragraf stanoví, že prohlášení musí být učiněno „veřejně a slavnostním způsobem za přítomnosti dvou svědků“. Z těchto náležitostí je nejpřímočařejší zásada veřejnosti. Ta je dodržena tehdy, pokud podmínky uskutečnění sňatečného prohlášení snoubenců umožňují přístup i jiným osobám, než těm, kterých se sňatek týká, anebo je jejich účast nezbytně nutná. Veřejně je tedy prohlášení učiněno, může-li být jeho uskutečnění přítomen kdokoli jiný než oddávající, zaměstnanec příslušného matričního úřadu (případně jiné osoby, o nichž tak stanoví zákon), snoubenci a svědkové. Faktická nepřítomnost jiných než výše uvedených osob však není na překážku, existuje-li možnost jejich účasti.

¹⁹ PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*, Eurounion s.r.o., 2001, str. 21.

Otázka slavnostního způsobu učinění sňatečného projevu vůle vyvolává více otázek. Zejména se zde nabízí hned v několika ohledech srovnání mezi uzavíráním sňatku občanského a uzavíráním sňatku před orgánem církve. Zjednodušeně lze říci, že slavnostní způsob je zachován ve větší míře u druhého uvedeného případu, již z toho důvodu, že místa předepsaná pro uzavírání manželství církví či náboženskou společností (na něž je v tomto případě omezen výběr snoubenců) obvykle mají sama o sobě svůj slavnostní charakter. Občanský sňatek lze, na druhou stranu, uzavřít na jakémkoli místě, které za vhodné uznají oddávající a matrikář. Slavnostnost takového prostoru je obvykle zajišťována výzdobou (nejde-li přímo o obřadní síň), slavnostnost celého obřadu pak proslovem oddávajícího, předáním prstenů a adekvátním chováním i oblečením přítomných.

K otázce vhodného oděvu je vhodné dodat, že například podle slovenské právní úpravy, konkrétně dle § 8 odst. 5, zákona č. 154/1994 Z.z., o matrikách, je matrikářovi, který je činný při obřadu uzavírání manželství poskytován finanční příspěvek na ošacení a úpravu zevnějšku. Tento příspěvek byl podle Výnosu Ministerstva vnitra České socialistické republiky č. 5/1987 V. v. CSR NV, o některých náhradách výdajů a o odměňování činností a prací prováděných při občanských obřadech, poskytován i v České republice. Uvedený výnos však byl zrušen a v současné době poskytování tohoto příspěvku žádný právní předpis neupravuje. To však neznamená, že obec nemůže oddávajícím členům zastupitelstva a pracovníkům, kteří svatební obřady zajišťují, příspěvek na úpravu zevnějšku poskytnout.²⁰

Jak bylo již uvedeno výše, dalším prvkem vyjadřujícím slavnostnost celého obřadu může být předávání snubních prstenů. Jde o tradici pocházející již ze starého Říma, kde byl ženám dáván prsten zásnubní, který měl podle Plinia staršího symbolizovat domov, v němž měly být manželky uzavřeny. To, že je prsten navlékán i mužům, se stalo tradicí až od poloviny 19. století.

Co se týče slavnostnosti projevu vůle, či sňatečného prohlášení, samotného, je zde podle mého názoru jistě prostor pro diskusi. Praxe při uzavírání manželství je v současné době v České republice taková, že oddávající pokládá snoubencům otázku, zda dobrovolně vstupují do manželství. Po projevu jejich souhlasu, kterým je obvykle pouze pronesení

²⁰ Zprávy ministerstva financí pro finanční orgány obcí a krajů, Příspěvek na úpravu zevnějšku při svatebních obřadech čj.: 124/94 547/2004 – ref. Mgr. H. Peterová.

slova „ano“ pak oddávající prohlásí manželství za právoplatně uzavřené. Otázkou je, zda toto může být považováno za naplnění požadavků § 3 odst. 2 co do slavnosti prohlášení ze strany snoubenců. Požadavek slavnosti se vztahuje na celý obřad a tomu by, podle mého názoru, mělo být uzpůsobeno i samotné sňatečné prohlášení a jeho obsah. Budoucí manželé by vedle „ano“ měli pronášet například slavnostní klauzuli, v níž by si slibovali vzájemné budoucí manželské povinnosti. Zde se opět nabízí srovnání s uzavíráním manželství před orgánem církve, kdy je obvykle snoubenci celý text manželského slibu memorován a pronesen samostatně, či alespoň opakován po oddávajícím, který jej snoubencům při obřadu předřikává. Výš uvedený způsob je ostatně častý i v zahraničních právních úpravách. Toto obohacení svatebního ceremoniálu by jistě podtrhovalo význam a důležitost budoucího svazku a dalo by se o přednesení manželského slibu přímo snoubenci uvažovat jako o návrhu de lege ferenda pro nějakou z budoucích novel NOZ.

Nový občanský zákoník obsahuje v tomto ohledu formulaci, která je přiléhavější pro proces uzavírání manželství a lépe odráží současný stav věci, když místo „prohlášení se činí veřejně a slavnostně“ stanoví, že „sňatečný obřad je veřejný a slavností“ (§ 656 odst. 2).

Podmínkou, či předpokladem sňatečného prohlášení je samozřejmě způsobilost obou snoubenců toto prohlášení učinit. Kromě podmínek, platících obecně pro způsobilost uzavřít manželství, o kterých bude více pojednáno níže v rámci kapitoly o překážkách manželství, je nutno k posouzení způsobilosti k učinění sňatečného prohlášení vzít v úvahu nejen trvalý a stálý stav osoby, ale také její stav v okamžiku sňatku. Z § 38 odst. 2 Obč.Z. lze k této problematice například dovodit, že osoba, která je v okamžiku sňatečného prohlášení pod vlivem alkoholu, drog či jiných omamných látek není způsobilá k učinění prohlášení. I takovýto jednorázový (jednorázově přivozený) stav je dle výše uvedeného ustanovení nutno vnímat jako přechodnou duševní poruchu, vylučující u jednající osoby možnost posoudit následky svého jednání (rozumová – rozeznávací, intelektuální schopnost) či jednání ovládnout (určovací schopnost). Jakýkoli právní úkon (tedy i sňatečné prohlášení, resp. uzavření manželství) učiněný v takovémto stavu by byl absolutně neplatným.

Konečným požadavkem ustanovení § 3 odst. 2 ZoR pro sňatečné prohlášení snoubenců je obligatorní účast dvou svědků.²¹ Pokud by byl obřadu přítomen pouze jeden svědek, platí staré *testi unus – testi nullus* (jeden svědek – žádný svědek). Lze odůvodněně polemizovat o tom, zda má ještě v dnešní době tato instituce ještě nějaký význam (a případně, jaký). Dle mého názoru se spíše jedná o pozůstatek staré tradice, podtrhující slavnostnost obřadu, nicméně například podle Hrušákové jsou osoby svědků důležité i pro dodatečnou možnost dosvědčit vznik manželství. Způsobilost svědka je posuzována dle všeobecných ustanovení občanského zákona, *per analogiam* je tedy třeba, aby šlo o osobu starší 18 let s plnou způsobilostí k právním úkonům. Jelikož dle zákona o matrikách protokol o uzavření manželství podepisují na konci obřadu vedle oddávajícího a obou manželů i svědci, mělo by se jednat o osoby gramotné. Zároveň je inkompatibilní, aby svatební svědek byl na oddávkách zúčastněn současně jako matrikář, zapisovatel či tlumočnick.

Nedodržení veřejnosti, slavnostního způsobu, či přítomnosti svědků, případně jejich nezletilost či neznalost českého jazyka není zákonem nijak sankcionována. Z toho lze dovodit, že z právního hlediska se jedná pouze o tradice, které nemají s ohledem na ustanovení § 17a odst. 3 ZoR vliv na existenci manželství. Podle názoru JUDr. Haderky však, pokud by při obřadu nebyli přítomni svědkové, má oddávající povinnost odmítnout přijmout prohlášení snoubenců. Možnost přerušit obřad je oddávajícímu dána i v případě, že by se ukázalo, že navrhovaný svědek nemá, byť i dočasně, kvality, jež jsou k výkonu jeho funkce při obřadu potřebné, např. dostaví-li se v opilosti nebo nevhodném oděvu.²² Možnost takového postupu je třeba dovodit i z Úmluvy o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství z roku 1962, kterou je Česká republika vázána (vyhláška č. 124/1969 Sb.), a která ve svém čl. 1 odst. 1 stanoví: „Právně nebude uzavřen žádný sňatek bez úplného a svobodného souhlasu obou stran, vyjádřeného osobně po patřičném zveřejnění, v přítomnosti

²¹ Ve starém Říme byla vyžadována přítomnost deseti svědků, později byl počet snížen na pět.

§ 3 odst. 2 ZoR „*Prohlášení o vstupu do manželství musí být učiněno za přítomnosti dvou svědků*“. Povinná přítomnost dvou svědků je zakotvena i v mezinárodní úmluvě o souhlasu k manželství, nejnižším věku pro uzavření manželství a registraci manželství, kterou je Česká republika vázána od roku 1968.

²² Srov. HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Akademia, 1977. str. 299 – 301.

orgánu, příslušného k provedení svatebního obřadu a svědků, předepsaných zákonem“.²³

Co se týče povahy, či identity vztahu, který vzniká souhlasným prohlášením snoubenců o jejich vůli uzavřít manželství, vedou se o něj v právní teorii rozsáhlé spory. Především se jedná o otázku, zda toto prohlášení zakládá jeden, dvoustranný právní úkon (tedy smlouvu mezi mužem a ženou), či zda jde o dva jednostranné právní úkony, učiněné vůči třetí osobě a vyjadřující shodnou vůli. Haderka ve své knize *Uzavírání manželství z hlediska právního* o této problematice pojednává a dochází k závěru, že se jedná o smlouvu sui generis. Důvodová zpráva nového občanského zákoníku pak tyto diskuze uzavírá s tím, že se podle ní jedná o jediné prohlášení (resp. projev vůle), a to nikoli vzájemně mezi snoubenci, nýbrž snoubenci společně vůči orgánu, představovanému oddávajícím.

2.4 Správní poplatky

S uzavřením manželství jsou, nebo mohou být spojeny poplatky, které upravuje zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích v platném znění. Jejich výše závisí na místě uzavření sňatku (potažmo na jeho souvislosti s trvalým bydlištěm jednoho ze snoubenců), na státním občanství ale i na termínu svatby. Snoubenci, kteří mají trvalý pobyt na území České republiky jsou od poplatků až na výjimečné případy osvobozeni.

Jedním z případů, kdy zákon o správních poplatcích stanovuje povinnost úhrady i snoubencům s trvalým pobytem na území České republiky, je žádost o povolení uzavřít manželství mimo stanovenou nebo mimo úředně určenou místnost či čas. Česká právní úprava povoluje uzavřít manželství de facto na jakémkoliv k tomu vhodném místě, pokud tedy snoubenci žádají po povolení uzavřít manželství mimo stanovenou nebo mimo úředně určenou místnost či čas jsou snoubenci povinni uhradit zákonem stanovený správní poplatek ve výši 1000,-Kč. Jedná se vlastně o poplatek za využití volnosti, kterou dává česká právní úprava snoubencům, kteří mohou uzavřít manželství na jakémkoliv k tomu vhodném místě (v případě občanského sňatku).

Dle sazebníku správních poplatků²⁴ mají dále snoubenci, z nichž pouze jeden má trvalé bydliště na území České republiky povinnost uhradit správní poplatek ve výši 2.000,-

²³ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině*, 4. vydání. Praha: 2009, str. 13.

Kč. Pokud na území České republiky nemá trvalý pobyt ani jeden ze snoubenců, správní poplatek činí dokonce 3.000,-Kč. Zde se nabízí otázka, proč stát zatěžuje snoubence tímto poplatkem, když náklady snoubenců, kteří nemají trvalé bydliště v České republice, na uzavření manželství na našem území jsou nepoměrně vyšší i bez něj (například kvůli povinnosti obstarat tlumočnicka a doklady z jiného státu). Poplatek uvalený na snoubence nad tyto zákonem požadované náklady by mohl být považován za diskriminační, jelikož zde není důvod pro rozlišování, zda oba snoubenci či pouze jeden mají trvalý pobyt na území ČR. Argumentem by mohla být zvýšená administrativní náročnost takového sňatku, ale všechny zákonné požadavky jsou snoubenci povinni splnit na své náklady, a to včetně tlumočnicka, pokud je ho třeba. Na matriční úřad v tomto směru nejsou kladeny žádné další administrativní úkony.

Mimo to je zde poplatek ve výši 500,- Kč za vydání osvědčení o právní způsobilosti uzavřít manželství v cizině nebo s cizincem. Toto osvědčení vydává na žádost snoubence matriční úřad příslušný dle trvalého, nebo posledního trvalého bydliště žadatele. Pokud žadatel nikdy nebyl registrován k trvalému pobytu v České republice, vydá toto osvědčení Úřad městské části Praha 1. Pokud se žadatel trvale zdržuje v cizině, lze žádost o osvědčení podat i prostřednictvím zastupitelského úřadu České republiky.

Posledním správním poplatkem v této oblasti je správní poplatek související s uzavřením manželství na zastupitelském úřadě České republiky v cizině, ve výši 3000,- Kč.

²⁴ Příloha zákona č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích, v platném znění.

3 OKOLNOSTI VYLUČUJÍCÍ UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ

Při uzavírání manželství platí zásada dobrovolnosti výběru partnera, což ovšem neznamená naprostou a úplnou svobodu volby. Uzavření manželství bylo v celém průběhu dějin svazováno nejrůznějšími podmínkami, ať již ve způsobu výběru partnera, či v požadavcích na oba snoubence. Nedodržení těchto podmínek pak mělo za následek neplatnost, či minimálně nedovolenost uzavřeného manželství. Vedle klasických překážek, přenesených v určité podobě až do dnešní doby, existovaly ještě mnohé další, např. překážka impotence či zavraždění manžela.

Zvláštní skupinu manželských překážek obsahovalo původní znění AGBG z roku 1811. Jednalo se o překážky omezující tzv. snubní svobodu. Náležel mezi ně např. nevyhnutelný politický konsenzus, což byl souhlas veřejné správy s manželskou smlouvou. K tomu aby byl souhlas udělen, musel žadatel podat důkaz o tom, že je schopen uživit sebe a svoji rodinu a též, že je fyzicky a mravně způsobilý pro manželství. Další překážkou byl výkon některých povolání, např. pro státní úředníky se k uzavření platného manželství vyžadoval souhlas jejich nadřízeného, vojáci mohli uzavřít manželství až po skončení vojenské povinnosti. Dále platil povinný celibát učitelů na lidových a měšťanských školách.²⁵

Zákon o rodině ve svých ustanoveních taxativně vypočítává 4 okolnosti, které vylučují uzavření manželství (*impedimenta matrimonii*). Jsou jimi: bigamie, příbuzenství, nezletilost a duševní porucha. Nový občanský zákoník naproti tomu přináší pojem zákonné překážky manželství. Těmito překážkami jsou: nedostatek věku, již uzavřené či trvající manželství, resp. registrované partnerství, příbuzenství, poručenství, svěření do péče a pěstounství. Objevuje se zde nová kumulativní podmínka zletilosti a svéprávnosti. Závady ve formálních náležitostech sňatečného obřadu či sňatečného projevu vůle nejsou považovány za překážku.

²⁵ Srov. PAVELKOVÁ, Bronislava. *Manželské právo*, Univerzita Komenského v Bratislavě, 2004, str. 54.

3.1 Překážky manželství podle občanského práva

3.1.1 PŘEKÁŽKA NEDOSTATKU VĚKU (IMPEDIMENTUM AETATIS)

Manželství patří od nepaměti k prostředkům, zneužívaným ve prospěch mocenských zájmů. Často tak v dějinách byla z rozhodnutí rodičů uzavírána manželství v zájmu rodu či státu. Ve snaze zajistit uzavření sňatku, který byl vnímán jako přínosný, v co nejkratší době, byly provdávány stále mladší dcery. „Římské a původně také kanonické právo, stanovilo věkovou hranici sňatečné způsobilosti u muže na 14 let a u ženy na 12 let.“²⁶ Tato hranice byla znovu pevně stanovena jako závazná papežem Alexandrem III. (1145-1181) s odůvodněním, že rozumová vyspělost sedmiletého dítěte je jednoznačně neslučitelná s podstatnými manželskými povinnostmi. Dosáhnutí věkové hranice, však nebylo považováno za nejdůležitější faktor schopnosti udělit manželský souhlas. Rozhodující především byla fyzická zralost. Consumatio²⁷ prokazovalo zralost fyzickou i psychickou, čím se manželství stalo nerozlučitelným a to i před dosáhnutím věkové hranice.²⁸ V této době se tedy kladl důraz především na fyzickou a ne na psychickou zralost snoubenců. Nejnižší oficiální hranicí pro uzavření platného manželství byl ve středověku věk 7 let, přičemž však tato „dětská“ manželství byla tehdy ve většině případů spíše jakýmsi závdavkem, příslibem do budoucna, a po dosažení věku zletilosti byla na jejich podkladě teprve uzavírána manželství plnohodnotná (resp. docházelo ke konzumaci uzavřeného manželství).

Cílem překážky nedostatku věku tak, jak vyplývá z předchozího, je zajistit alespoň minimální, základní fyzickou a psychickou zralost snoubenců. Jelikož zjišťování fyzické a zejména pak psychické vyspělosti v každém konkrétním případě by bylo velmi složité, je předem dána věková hranice, po jejímž překonání se osoba považuje za takto zralou a způsobilou, není-li prokázán opak. V České republice a většině dalších evropských států je touto hranicí 18 let, a to bez rozdílu pohlaví. Posledně zmíněný kvalifikátor přitom není zdaleka tak univerzální, jak by se mohlo zdát. Vezměme si například Francii, kde: „Do roku 2006 byla věková hranice uzavření manželství

²⁶ HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*, Academia Praha, 1977, str. 139.

²⁷ odborné označení manželského sexuálního úkonu, a to takového, který je vhodný na zplodění dítěte a při kterém se manželé stávají jedním tělem.

²⁸ Srov. PAVELKOVÁ, Bronislava. *Manželské právo*, Univerzita Komenského v Bratislavě, 2004, str. 55.

stanovena pro ženy (15 let) a byla odlišná od věkové hranice stanovené pro muže (18 let).²⁹ Dnes je však i tam stanovena jednotná věková hranice 18 let.

Vrátíme-li se k právu českému, § 13 ZoR stanoví, že: „Manželství nemůže uzavřít nezletilý.“ Hranice zletilosti je přitom, jak již bylo zmíněno, 18 let. Ve výjimečných případech může soud z důležitých důvodů a je-li to v souladu se společenským účelem manželství povolit uzavření manželství nezletilému, staršímu šestnácti let. Taková osoba následně uzavřením manželství nabývá plné zletilosti, kterou neztrácí ani při zániku manželství či prohlášením manželství za neplatné. Nejčastějším důvodem pro souhlas soudu s uzavřením manželství bývá těhotenství nezletilé, avšak těhotenství není tak důležitým důvodem, aby zakládalo právní nárok na uzavření manželství. Pokud je manželství uzavřeno osobou starší 16 let a mladší 18 let bez povolení soudu, jde o manželství neplatné a soud vysloví neplatnost i bez návrhu. § 13 v odst. 2 ZoR však upravuje možnou konvalidaci. Pokud ještě nebyla soudně vyslovena nulita, může být vada nedostatku věku sanována tím, že v meziobdobí bylo dosaženo potřebného věku nebo manželka otěhotněla a manželství dosud trvá. Jedná se o konvalidaci od počátku (ex tunc).

Osobě nezletilé, starší šestnácti let může být rovněž soudem přiznána rodičovská odpovědnost v plném rozsahu.³⁰

Osoba mladší šestnácti let je pak pro nedostatek věku absolutně nezpůsobilá učinit sňatečné prohlášení, a proto i při jejím konsenzu nemůže vzniknout manželství (jiné, než zdánlivé).

3.1.1.1. ŘÍZENÍ O POVOLENÍ UZAVŘÍT MANŽELSTVÍ

Řízení o povolení uzavřít manželství je druhem nesporného řízení, které je upravené v občanském soudním řádu, konkrétně v ustanovení § 194. Aktivně legitimovaným k podání návrhu na povolení uzavřít manželství je nezletilý, který též sám může zmocnit advokáta jako svého zástupce. Podá-li návrh na povolení uzavřít manželství nezletilý ještě před dosažením věku 16 let, soudy nezletilého navrhovatele smyslu ustanovení § 5 o.s.ř. a § 13 odst. 1 ZOR poučují a vedou k tomu, aby návrh vzal zpět, jinak musí být

²⁹Code Civil, 1804, čl. 144.

³⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 34 odst. 3.

návrh zamítnut. Účastníky řízení jsou ten, kdo chce uzavřít manželství a jeho zákonní zástupci, nikoliv tedy ten s kým má být manželství uzavřeno. V případě, že jsou oba snoubenci nezletilí, soud tyto dva návrhy spojí ve společné řízení. Soud je povinen v nepřítomnosti jiných osob vyslechnout oba snoubence. O svolení uzavřít manželství rozhoduje soud s ohledem na všechny okolnosti konkrétního vztahu. Soud zkoumá dobu trvání vztahu, tělesnou a duševní vyspělost snoubenců, majetkové poměry, atd. Podle rozsudku soudu, sp. zn. R 30/1976: „Zákon sám blíže neurčuje, které důvody lze považovat za tak závažné, že mohou odůvodnit rozhodnutí jakým je povolení uzavřít manželství nezletilci staršímu 16 let. Půjde o takové důvody, které mají nejen význam z hlediska osobních zájmů snoubenců, ale odpovídají také zájmům společnosti. Především musí být u snoubenců zjištěny takové vlastnosti, které opravňují k předpokladu, že založené manželství bude harmonické, pevné a trvalé. Snoubenci musí svou tělesnou i duševní vyspělostí, svým dosavadním životem, povahovými vlastnostmi a poměrem k práci dávat záruku, že jejich manželství bude plnit své společenské poslání. Soudy proto chybují, pokud každý případ neposuzují ze všech uvedených hledisek a pokud někdy těhotenství snoubenky samo o sobě považují za důležitý důvod k uzavření manželství ve smyslu § 13 odst. 1 ZoR.“ Zákonní zástupci nezletilého jsou sice účastníky řízení, ale přesto není soud jejich stanoviskem k budoucímu manželství vázán. V případě že soud uzavření manželství povolí, ukládá § 194 odst. 3 OSŘ povinnost soudu uvést v rozsudku i přesné označení toho, s kým má být manželství uzavřeno. Toto povolení je následně předkládáno matričnímu úřadu spolu s ostatními doklady a žádostí uzavření manželství.

Zákon výslovně neupravuje situaci v případě, že jsou nezletilí oba snoubenci, a její úprava není zakotvena ani novým občanským zákoníkem. Zakotvení takového ustanovení bych de lege ferenda viděla jako potenciálně přínosné, ačkoli tyto případy byly a jsou již ojediněle řešeny judikaturou a existují i případy udělení povolení oběma nezletilým snoubencům.

3.1.2 PŘEKÁŽKA DUŠEVNÍ PORUCHY

Podle ustanovení § 14 odst. 3 ZoR „Manželství nemůže uzavřít osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům.“ I přes omezení či zbavení způsobilosti lze však v některých případech uzavřít

manželství, a to pokud je zdravotní stav osoby slučitelný s účelem manželství. V takovém případě je však k uzavření manželství opět zapotřebí povolení soudu.

O povolení uzavřít manželství se v tomto případě rovněž rozhoduje ve zvláštním řízení dle § 194 OSŘ a povolující právoplatný rozsudek musí být předložen matričnímu úřadu spolu se žádostí o uzavření manželství.

Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům může být kromě kvalifikované duševní poruchy i nadměrné užívání alkoholických nápojů, omamných látek či jedů.³¹ O omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům, může rozhodnout pouze soud. Byli-li občan, hodlající uzavřít manželství, již soudním výrokem pravomocně zcela zbaven způsobilosti k právním úkonům, což je de lege lata možné jen tehdy, pokud u něho byla shledána taková duševní porucha nikoliv jen přechodného rázu, pro níž není schopen činit právní úkony vůbec, pak tento výrok ve svých důsledcích zahrnuje i to, že dotčený není schopen platně uzavřít manželství. „Neschopnost činit právní úkony tohoto druhu plyne pak buď z nedostatků ve sféře volní, nebo rozpoznávací tak, že dotčená osoba není s to právně relevantním způsobem svou vůli, nesoucí se k uzavření manželství, buď vůbec utvořit, nebo není schopna si uvědomit si náležitě důsledky právního úkonu, který činí, to vše pro svůj trvale anebo alespoň dlouhodobě nepříznivý psychický zdravotní stav“.³²

Pro uzavření platného manželství není rozhodné, zda se jedná o dočasný chorobný stav, nebo případ, kdy se stav zlepší natolik, že by existovaly předpoklady pro navrácení plné či částečné způsobilosti k právním úkonům, pokud nebyla způsobilost pravomocně vrácena postupem dle § 186 OSŘ, přičemž účinky nastávají ex nunc. Uzavřeli manželství osoba, zbavená způsobilosti k právním úkonům nebo osoba, která trpí duševní poruchou, která by měla za následek zbavení způsobilosti k právním úkonům, vysloví soud neplatnost manželství i bez návrhu.

§ 14 ZoR obsahuje možnost konvalidace manželství u osob, které jsou stíženy duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, nebo pro osoby jejichž způsobilost je omezena. Pro případ, že takovou osobou bylo manželství uzavřeno, soud nevysloví neplatnost manželství, jestliže se stal zdravotní stav manžela

³¹ PAVELKOVÁ, Bronislava. *Manželské právo* Univerzita Komenského v Bratislavě, 2004, str. 60.

³² HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*, Academia Praha, 1977, str. 225.

slučitelný s účelem manželství. Neplatnost by v takovém případě bylo možné vyslovit pouze na návrh jednoho z manželů.

Pokud by si již při sňatečném obřadu jeden ze snoubenců již uvědomoval svou duševní poruchu, a druhý snoubenec prohlásil, že je obeznámen s jeho zdravotním stavem, nebude mít tato okolnost žádnou právní relevanci na uplatnění neplatnosti manželství.

§ 673 nového občanského zákoníku dospěl po vzoru zahraničních právních úprav ke zjednodušení dosavadní definice a uvádí že „manželství nemůže uzavřít osoba, jejíž svéprávnost byla v této oblasti omezena“. Důraz je zde tedy kladen na skutečné omezení, nikoliv na duševní poruchu.

De lege ferenda lze v kontextu dvou výše zmíněných překážek manželství uvažovat o možnosti zavedené nové překážky uzavření manželství, ve formě maximální věkové hranice pro vstup do manželství, případně maximálního přípustného věkového rozdílu mezi snoubenci. Tyto úvahy by spočívaly na základě poznatků společenských věd o fyzické a psychické schopnosti jedinců nad určitou věkovou hranicí naplnit účely a povinnosti, které manželům stanovuje právní řád.

3.1.3 PŘEKÁŽKA PŘÍBUZENSKÉHO POMĚRU (IMPEDIMENTUMCONSANGUINITAS)

Tuto překážku upravuje ustanovení § 12 ZoR, které stanoví, že: „Není možné uzavřít manželství mezi předky a potomky a mezi sourozenci.“

U sourozenců se nerozlišuje mezi plnorodými nebo polorodými sourozenci. Tuto a podobné překážky uzavření manželství je možné opět vysledovat až do starověkých společností. Zákazy v tomto směru jsou v dnešní době zdůvodňovány z pohledu hned několika věd. Ze sociologického hlediska zákaz incestu zajišťuje jednoznačnost sociálních rolí uvnitř rodiny a brání zaměňování a matení těchto funkcí, ze zdravotnického (biologického) hlediska hrozí nebezpečí degenerace předávané genetické informace a tím snížení/ohrožení vývojové úrovně dalších generací.

Oproti staršímu biologickému pohledu, je v dnešní době v legislativě patrný čím dál tím větší důraz i právě na možné sociologické aspekty a mantinely této překážky se tak postupně rozšiřují. Zatímco v historii můžeme jasně vysledovat tendenci k zákazům sňatků mezi příbuznými v příbuzenství pokrevním (a to jak v přímé, tak do jisté míry i

v pobočné linii), dnes se tato překážka začíná klást do cesty i sňatkům mezi příbuznými zákonnými (těmi, jejichž příbuzenství vzniklo osvojením).

Pojďme se tedy nyní konkrétně podívat na jednotlivé typy příbuzenství a jejich vliv na uzavírání manželství.

a) **Pokrevní příbuzenství** – vzniká narozením člena rodiny. Odlišuje se příbuzenství v linii přímé a pobočné, přičemž dle § 117 Obč.Z.: „Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě přímé pochází jedna od druhé a v řadě pobočné obě od nejbližšího společného předka.“

- **V přímé linii** platí zákaz uzavírání manželství generálně bez ohledu na stupeň příbuzenství.
- **V pobočné linii** platí zákaz uzavírání manželství do druhého stupně.

b) **Příbuzenství zákonné** – vzniká z určitého zákonného titulu, mezi osobami, mezi nimiž (obvykle) není příbuzenství pokrevní. Rozlišuje se dle titulu vzniku na příbuzenství vzniklé osvojením a příbuzenství vzniklé sňatkem.

- **Příbuzenství, které vzniklo osvojením**, vylučuje platné uzavření manželství, dokud osvojení trvá. Mezi osvojencem a osvojitelem vzniká totiž takový vztah jako mezi rodiči a dětmi. Z hlediska biologického nelze po osvojení (ani adopci) uzavřít manželství ani se svým bývalým biologickým rodičem či sourozencem. Takovéto manželství by bylo neplatné a nelze ho ani konvalidovat. „Zákaz je třeba vykládat nejen co do vztahu de iure, ale též co do vztahu de facto.“³³ „Teoreticky lze uvažovat o případu, kdy by po uzavření manželství došlo k popření otcovství ve smyslu § 62 ZoR, tj. Nejvyšším státním zástupcem. V případě prostého osvojení by manželství bylo konvalidováno, jestliže by osvojení zrušil soud (§ 73 ZoR).“³⁴
- Jiná je podle současné právní úpravy situace, pokud bylo dítě svěřeno do pěstounské péče. V takovém případě dle zákona nevzniká příbuzenský poměr, a to ani v případě takto vzniklého sourozenectví. Nový občanský zákoník však rozšiřuje zakázané sňatky i o vztahy mezi poručníkem a poručencem a mezi pěstounem a svěřeným dítětem.

³³ PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*, Eurounion s.r.o., 2001, str. 28.

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 40.

- V zákoně o právu rodinném č. 265/1949 se za zakázaný příbuzenský poměr považovalo i švagrovství v přímé linii. Nový občanský zákoník opět pojem švagrovství zavádí ve svém § 774: „vznikem manželství vznikne švagrovství mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela; v jaké linii a v jakém stupni je někdo příbuzný s jedním manželem, v takové linii a v takovém stupni je sešvagřen s druhým manželem. Zanikne-li manželství smrtí jednoho z manželů, švagrovství tím nezaniká.“ K tomu je ovšem potřeba dodat, že z právního hlediska: „vznikem manželství vzniká i švagrovství jako poměr jednoho z manželů k příbuzným druhého manžela, avšak příbuzní jednoho z manželů právně sešvagřeni s příbuznými druhého z manželů nejsou.“³⁵ V platné právní úpravě švagrovství jako překážka manželství nenalezneme.

3.1.4 PŘEKÁŽKA EXISTENCE MANŽELSKÉHO ZÁVAZKU (IMPEDIMENTUMLIGAMINIS)

„Manželství nemůže být uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou.“ To stanoví § 11 odst. 1 ZoR. Rovněž není možné vstoupit do manželství s osobou, která již uzavřela registrované partnerství podle zákona č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a změně některých souvisejících zákonů, pokud toto partnerství stále trvá.

Soud může bez návrhu, vyslovit neplatnost manželství i po jeho zániku, pro případ, že by bylo uzavřeno manželství se ženatým mužem či vdanou ženou, a nebo s osobou, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá. Z tohoto ustanovení § 15 odst. 2 ZoR vyplývá zcela jasný zájem společnosti na prosazování zásadně monogamních manželství. Princip monogamie ve své základní podobě, a dle chápání římskokatolické církve, znamená jediné manželství na celý život. Pokud je tedy umožněn rozvod a uzavření nového manželství hovoří se někdy o tzv. sukcesivní monogamii.³⁶ Porušení pravidla monogamie vyvolává následky nejen v oblasti soukromoprávní, ale i v oblasti trestně právní. Jde o úmyslný trestný čin dle § 194 z. č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku: „Kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Stejně tak bude potrestán, kdo uzavře manželství s osobou, která již je v manželství jiném.“

³⁵ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb.(nový občanský zákoník), Legislativní rady vlády str. 764.

³⁶ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Manželství a paragrafy*, Praha: ComputerPress, 2000, str. 61.

Důsledkem obejití této překážky manželství je neplatnost manželství, avšak tuto vadu lze zhojit konvalidací - soud nevysloví neplatnost manželství, pokud předchozí manželství zaniklo (smrtí, prohlášením za mrtvého, rozvodem, nebo je předchozí manželství prohlášeno za neplatné) ještě před vyhlášením rozsudku o prohlášení manželství za neplatné.

Právní úprava nového občanského zákoníku v této části vychází z dosavadní platné právní úpravy, pouze doplňuje, že manželství nemůže uzavřít ani osoba, která již dříve vstoupila do registrovaného partnerství nebo jiného obdobného svazku uzavřeného v zahraničí. Tím je myšlen např. občanský pakt solidarity, který je formou partnerského svazku ve Francii a který mohou uzavřít jak osoby stejného pohlaví, ta i různého pohlaví a to především za účelem úpravy majetkových poměrů.³⁷

3.2 Překážky manželství podle církevního práva

V CIC/1983 jsou důvody, pro které nelze uzavřít manželství rozděleny na překážky, to jsou důvody působící neplatnost a nedovolenost manželství a na zákazy, což jsou důvody působící pouze nedovolenost manželství.³⁸ Překážky se z hlediska právní povahy dělí na překážky božského práva a překážky lidského (tedy čistě církevního) práva. Některé z těchto překážek mohou být dispenzovatelné (tedy zhojitelné udělením speciálního povolení – dispensu – ze strany místně příslušného ordináře církve, případně Apoštolského stolce). Dispens znamená, že nebude dodržena žádná, tj. řádná ani mimořádná kanonická forma sňatku.³⁹

Překážka věku – U této překážky bych pro zajímavost zmínila některé v historii stanovené hranice věku. Nejnižší věková hranice byla stanovena v židovském právu, a to 12 let pro dívku a 13 let pro chlapce. V římském právu nebyla dokonce stanovena věková hranice žádná, byla vyžadována pouze fyzická dospělost, až do dob Justiniana (r. 529) byla stanovena hranice 12 let pro ženu a 14 let pro muže.

³⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 674.

³⁸ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství. 2006, str. 46.

³⁹ Tamtéž str. 142.

Současné kanonické právo stanoví v CIC/1983 v kán. 1083 minimální věk pro manželství 14 let u ženy a u muže 16 let. Je však třeba brát ohled na věkovou hranici danou sekulárním právem – uzavření manželství zakázaného z hlediska sekulárního práva je zakázáno i z pohledu právo kanonického. V islámských zemích mají uznané pravoslavné církve vlastní normy ohledně minimálního věku. Cílem této překážky je zajistit alespoň minimální, základní tělesnou zralost nupturientů.⁴⁰

Překážka neschopnosti manželského aktu (impotentia coeundi) – jedná se o neschopnost (psychickou či fyzickou) pokusit se zplodit potomka, neschopnost k souloži. Aby toto skutečnou bylo překážkou manželství, musí je jednat o skutečnost předcházející vzniku manželství, skutečnost trvalou (tj. ne takovou, která je léčitelná běžnými, řádnými prostředky, ani takovou která pomine sama) a skutečnost jistou. Tato překážka může nastat jak u muže, tak u ženy a může se jednat o překážku absolutní (tedy vůči všem), či relativní (vůči jedné konkrétní osobě). Tato překážka je nedispensovatelná a způsobuje nulitu manželství. „V pravoslavných církvích převážně není tělesná neschopnost nahlížena jako překážka platnosti manželství ale jako důvod pro rozvod. České sekulární právo tuto překážku tělesné neschopnosti nezná.“⁴¹

Překážka trvajících manželského sňatku – jedná se o překážku nedispensovatelnou, která vznikla na základě přirozenoprávního principu monogamie a nerozlučitelnosti svátostného manželství. Základem pro tuto překážku je přesvědčení o nerozlučitelnosti manželství. „Tato překážka zaniká absolutně smrtí jednoho z manželů a rozloučením manželství církevní autoritou; relativně zaniká prohlášení manželství za neplatné od počátku (pravomocným rozhodnutím) a prohlášením manželského partnera za mrtvého.“⁴²

Překážka různosti náboženství – podle CIC/1983 má být cílem této překážky hledání partnerů se stejným náboženským smýšlením. Vztahuje se na pokřtěné katolíky, chtějící uzavřít sňatek s nepokřtěnou osobou. Jde o přednášku dispensovatelnou. Pro udělení dispenze místním ordinářem jsou vyžadovány následující podmínky : katolický nupturient prohlásí, že je připraven chránit svou víru, a přislíbí, že se bude dle svých sil snažit o katolický křest a výchovu dětí; nekatolický nupturient musí být o těchto

⁴⁰ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 48.

⁴¹ Tamtéž str. 51.

⁴² Tamtéž str. 53.

příslibech včas informován a oba budou poučení o cílech a podstatných vlastnostech manželství. Toto se děje při sepisování snubního protokolu, kde oba své přísliby stvrzují písemně. V případě této překážky shledávám určitý paradox, jelikož se domnívám, že daleko více může být ohroženo fungování manželství osob dvou různých vyznání, než osob se shodnou katolickou vírou s nepokřtěným partnerem.

Překážka svěcení – vztahuje se na osoby, které přijali svátost svěcení, a to bez ohledu na to, zda byli svěcení jako svobodní nebo ženatí. Překážka je dispenzovatelná pouze Apoštolským stolcem, a to pouze v nejzávažnějších případech. Ne vždy přitom dispenz znamená zákaz výkonu posvátné služby – kritériem je, zda je konkrétní osoba vázána slibem celibátu či nikoliv. Překážka svěcení je také možné odstranit úředním zjištěním neplatnosti svěcení (např. svěcení přijaté z donucení), to je v kompetenci církevních soudů.

Překážka řeholního slibu čistoty – tato překážka se vztahuje pouze na řeholníky, kteří složili trvalý slib čistoty. U řeholníků není možné, aby žili současně v klášteře i v manželství, pokud by tedy chtěli uzavřít manželství, musí požádat o dispenz, který může udělit biskup příslušné diecéze. „Uzavřením manželství však ipso iure dochází k propuštění z řeholního institutu (kán. 694).“⁴³ České sekulární právo tuto překážku řeholního slibu nezná.

Překážka trvalého slibu čistoty se nevztahuje na:

- novice, protože ještě nejsou vázáni žádnými (ani časnými) sliby.
- na časné profese – řeholníky vázané časnými sliby (zde by se jednalo o nedovolené manželství pro rozpor s jejich zasvěcením).
- na členy sekulárních institutů a společností apoštolského života (opět by se jednalo pouze o nedovolené manželství).
- na zasvěcené panny a poustevníky, podle kán. 603-604 CIC/1983.
- na členy skupin označené v CIC/1983 označeny jako jiné skupiny zasvěceného života.
- na terciáře a členy obdobných uskupení.
- na ty, kdo složili soukromý slib čistoty.⁴⁴

⁴³ Srov. NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 61.

⁴⁴ Tamtéž str. 60-61.

Překážka únosu nebo zadržování – touto překážkou je chráněna žena⁴⁵, při únosu nebo zadržování s kvalifikovaným úmyslem uzavření manželství. „Únos (raptus) spočívá ve dvou prvcích : násilné přemístění osoby na jiné místo a její zadržování na tomto místě spojené s omezením osobní svobody za účelem dosažení jejího jednání (vyjádření manželského souhlasu). Prosté zadržování (regentko) obsahuje pouze druhý prvek (přitom je lhostejné zda je osoba zadržována ve svém domově nebo na jiném místě).“⁴⁶ Není zde důležité, zda ženu unesl muž, který s ní chce uzavřít manželství nebo třetí osoba či osoby. Tato překážka může zaniknout ukončením situace únosu či zadržování, když se žena nacházející se v místě pro ni bezpečném a svobodném rozhodne sama uzavřít manželství. V takovém případě se de facto jedná o speciální případ konvalidace. České sekulární právo tuto překážku, ve smyslu jak ji chápe právo kanonické, nezná.

Překážka zločinu – jedná se konkrétně o zločin vraždy manželského partnera, který stojí na překážku zamýšlenému sňatku, a to s kvalifikovaným úmyslem (coniugicidum-vražda manžela/ky). Není zde podstatné, zda smrt způsobí sám nupturient, nebo si někoho zjedná či najme. Dispens je vyhrazen Apoštolskému stolci, a to v případě lítosti a nápravy viníka.

Překážka pokrevního příbuzenství – je stanovena v celé přímé linii (vztah mezi předky a potomky) a do 4. stupně boční linie (vztah mezi jinými příbuznými). Dispens je možný pouze ve třetím a čtvrtém stupni pobočné linie. V českém sekulárním právu je stanoven rozsah překážky pokrevního příbuzenství v ZoR, v § 12, a to pro celou přímou linii a ve 2. stupni boční linie.

Překážka zákonného příbuzenství – jde o vztah založení na základě osvojení (adopce), osvojenec tak vstupuje do rodiny osvojitele. Zákonné příbuzenství se počítá na linie, stejně tak jako příbuzenství pokrevní. Tato překážka může zaniknout pouze zrušením osvojení.

Překážka afinity neboli švagrovství – vztah, který vzniká na základě uzavřeného manželství, a trvá i po jeho zániku. „Vzniká mezi jedním z manželů a pokrevními příbuznými druhého manžela, nikoliv však mezi pokrevními příbuznými jednoho

⁴⁵ Ve východních katolických obřadech je chráněn i muž.

⁴⁶ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 62.

s pokrevními příbuznými druhého (v tom se liší od obecného významu pojmu švagrovství).⁴⁷ České sekulární právo nezná překážku afinity, avšak institut švagrovství byl opět začleněn do nového občanského zákoníku.

Překážka veřejné počestnosti – vzniká z neplatného manželství od počátku společného života či z veřejně dokazatelného nebo veřejně známého konkubinátu. Tato překážka existuje jen v 1. stupni přímé linie (např. mezi mužem a matkou či dcerou ženy, s níž žil v konkubinátu). Překážka trvá i po ukončení soužití.

⁴⁷ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 74.

4 FORMY SŇATKU

Členícím kritériem pro rozlišování dvou forem uzavření manželství, uznávaných právem České republiky, je orgán, před kterým snoubenci slavnostně prohlašují, že spolu vstupují do manželství. Podle § 3 ZoR to může být před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci (matriční úřad) nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem. Snoubencům je umožněn fakultativní výběr civilní nebo církevní formy uzavření manželství, přičemž od 1.7.1992 jsou obě dvě formy rovnocenné a mají konstitutivní účinek.

Není vyloučeno, aby po uzavření civilního sňatku manželé vykonali i církevní obřad, ten však již v takovém případě nemá právní účinky. Opačný způsob, tedy uzavření manželství před orgánem církve či náboženské společnosti, a následný sňatek občanský však ZoR v § 10 odst. 2 přímo zakazuje. Radikální změnu měl přinést nový občanský zákoník, který měl upustit od možnosti volby mezi výše zmíněnými formami a zavést do českého právního řádu opět princip obligatorního občanského sňatku. Tato změna byla však po mnohých diskuzích zamítnuta. Jedním z argumentů proti zavedení obligatorního civilního sňatku bylo, že snoubencům bude tímto odepřeno právo svobodné volby formy sňatku. S tímto argumentem nemohu souhlasit, jelikož snoubencům i nadále zůstane právo uzavřít církevní sňatek, pouze se změnou předchozího sňatku civilního. Na druhou stranu, proč by věřící měli absolvovat obřad, který by pro ně samotné neměl jiný, než právní význam. Přičemž z pohledu věřících je daleko přednější slavnostní náboženský obřad stvrzující jejich úmysl vstoupit do manželství. V otázce přijetí obligatorního civilního sňatku se dle mého názoru velmi výstižně vyjádřila doc. Králíčková: „Má-li tento kodex soukromého práva chránit osobnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých (§ 3 odst. 1 NOZ) a má – li dostát svému cíli a účelu vyjádřenému v důvodové zprávě slovy, kodex soukromého práva se přihlašuje k zásadám práva přirozeného a staví na nich, měl by dát člověku právo vyjádřit svoji svobodu, také jde – li o volbu formy uzavření manželství“.⁴⁸ Domnívám se, že zavedením obligatorního civilního sňatku by také došlo k prohloubení odluky církve od

⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Poznámka k obligatornosti civilního sňatku v návrhu nového občanského kodexu*. Právní rozhledy, 2006, č. 4.

státu a poklesu církevních sňatků, a tedy že konečné rozhodnutí o ponechání obou forem sňatku bylo správným rozhodnutím, jelikož se jedná o úpravu fungující.

4.1 Církevní sňatek

Církevní sňatek, jako fakultativní forma uzavření manželství, byl do českého právního řádu zaveden novelou ZoR č. 234/1992 Sb., která nabyla účinnosti dne 1.7.1992. Tato změna dala snoubencům možnost výběru orgánu, před nímž chtějí sňatek uzavřít. Jednalo se důležitý právní krok, který byl nejen významným projevem uznání principů náboženské svobody, ale také podstatným zjednodušením situace snoubenců z hlediska manželského práva. Snoubenci, praktikující určité náboženství, totiž do té doby byli nuceni absolvovat obřad před pověřeným orgánem státu, který často považovali za méně důležitý pro své manželství a subjektivně méně závazný, než předcházející či nadcházející obřad církevní (často nazývaný svatební bohoslužba), kterému však právo nepřikládalo žádný význam.

Jestliže se snoubenci rozhodnou pro církevní formu sňatku, budou činit prohlášení o uzavření manželství před příslušným orgánem církve nebo náboženské společnosti. Měli být sňatek z pohledu českého práva platný, nelze jej však uzavřít před libovolnou církví či náboženskou společností. Oprávnění uzavírat sňatek totiž mají pouze církve a náboženské společnosti registrované podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, jimž byl přiznán výkon zvláštních práv dle § 7 výše uvedeného zákona.⁴⁹ V České republice v současné době existuje 21 církví a náboženských společností oprávněných uzavírat sňatek. A to následující:

Apoštolská církev

Bratrská jednota baptistů

Církev adventistů sedmého dne

Církev bratrská

Církev československá husitská

⁴⁹ § 7 odst. 1 písm. d) zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o církvích a náboženských společnostech“): „Registrovaná církev a náboženská společnost může za podmínek stanovených tímto zákonem k plnění svého poslání získat oprávnění k výkonu těchto zvláštních práv konat obřady, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky podle zvláštního právního předpisu“.

Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů
Církev řeckokatolická, Církev římskokatolická
Českobratrská církev evangelická
Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
Evangelická církev metodistická
Federace židovských obcí v České republice
Jednota bratrská, Křesťanské sbory
Luterská evangelická církev A.V.
Náboženská společnost českých unitářů
Náboženská společnost svědkové Jehovovi
Novopapežská církev v České republice
Novoapoštolská církev v České republice
Pravoslavná církev v Českých zemích
Starokatolická církev v České republice.

Zákon o rodině ve svém paragrafu § 4a odst. 1 stanoví, že příslušným orgánem církve je osoba pověřená oprávněnou církví nebo náboženskou společností. Co se týče toho, kdo je „osobou pověřenou“, je bližší určení ponecháno na vnitřních předpisech církve či náboženské společnosti. Stejně tak zákon o rodině ve svém § 4a odst. 2 stanoví, že manželství se uzavírá v místě určeném pro náboženské obřady nebo úkony. Určení takového místa zákon opět přenechává předpisům příslušných církví.

Kromě orgánu, před nímž se manželství uzavírá, má církevní sňatek i další svá specifika. Při uzavírání církevního sňatku je totiž třeba splnit nejen požadavky stanovené zákonem o rodině, ale také požadavky předepsané právem příslušné církve. Tyto požadavky se u jednotlivých církví mohou lišit a snoubenci si je tedy musí u příslušného orgánu církve předem zjistit/ověřit. Obvyklou podmínkou je příslušnost alespoň jednoho ze snoubenců k církvi, před jejímž orgánem se manželství uzavírá, případně alespoň křest jednoho či obou snoubenců (byť i v jiné církvi). Další častou podmínkou je absolvování „přípravy na manželství“ či „předsvatební přípravy“, což

jsou setkání s duchovním dané církve, která mají snoubencům vštípit posvátnost svého nového stavu a připravit je na jeho úkoly. Církev nebo náboženská společnost mohou odmítnout uzavření manželství, pokud snoubenci nesplňují církevní předpisy.⁵⁰

Výběr možnosti uzavřít církevní sňatek však snoubence nezprošťuje povinnosti splnit veškeré zákonné požadavky vyplývající pro vstup do manželství ze zákona o rodině. Naopak, podle § 4b odst. 2 zákona o rodině jsou muž a žena, kteří se rozhodli uzavřít církevní sňatek povinni projít předoddavkovým řízením na matričním úřadě. V rámci něj snoubenci vyplní žádost o uzavření manželství a žádost o vydání osvědčení k církevnímu sňatku. K těmto žádostem se připojují stejné listiny, jaké je potřeba doložit při uzavírání manželství civilní formou. Výsledkem tohoto předoddavkového řízení, shledá-li příslušný matriční úřad, že je vše v pořádku, je vydání osvědčení o tom, že snoubenci splnili všechny zákonné požadavky pro uzavření manželství.⁵¹ Toto osvědčení je potvrzením, že z hlediska zákona manželství in concreto nebrání impedimenta matrimonii.⁵² Osvědčení je vydáváno ve dvou vyhotoveních, přičemž jeden exemplář se ponechá v dokumentaci příslušné církve a druhý se vrátí matričnímu úřadu. Je nutno jej předložit oddávajícím dříve, než je proveden sňateční obřad. Pokud by osvědčení bylo v den uzavření manželství starší tří měsíců⁵³ nebo by byl sňatek uzavírán bez předoddavkového řízení, manželství by vůbec nevzniklo, jednalo by se o manželství neexistentní či zdánlivé (non matrimonium), které by nevyvolávalo žádné právní následky.

4.2 Oprávnění uzavírat sňatek

Oprávnění k výkonu zvláštních práv (pro náš případ tedy pro konání obřadů, při nichž jsou uzavírány církevní sňatky) může podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen zákon o církvích a náboženských společnostech) získat pouze církev či náboženská společnost, která splňuje podmínky taxativně vymezené tímto zákonem.

⁵⁰ PLECITÝ, Vladimír, et al. *Základy rodinného práva*. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, str. 29.

⁵¹ Srov. DVOŘÁKOVÁ, ZÁBORSKÁ, Jana, a kolektiv, *Manželství a rozvody*, Linde, str. 15.

⁵² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník).

⁵³ Podle nového občanského zákoníku šesti měsíců.

Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv se podává na odbor církví⁵⁴ ministerstva kultury, a smí jej podat registrovaná církev a náboženská společnost, která:

- a) je registrována podle zákona o církvích a náboženských společnostech nepřetržitě ke dni podání návrhu nejméně 10 let,
- b) zveřejňovala každoročně 10 let před podáním tohoto návrhu výroční zprávy o činnosti za kalendářní rok,
- c) plní řádně závazky vůči státu⁵⁵ a třetím osobám,
- d) je bezúhonná.⁵⁶

Posledně zmiňovanou bezúhonnost je nutné prokázat výpisem z evidence Rejstříku trestů, který si podle zvláštního právního předpisu⁵⁷ vyžádá Ministerstvo kultury.

Zákon dále stanoví další náležitosti, které musí splňovat samotný návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv. Návrh musí obsahovat podpisy a osobní údaje tolika zletilých občanů ČR nebo cizinců s trvalým pobytem v ČR hlásících se k církvi nebo náboženské společnosti, kolik činí nejméně 1 promile obyvatel České republiky (tedy přibližně 10 000 podpisů) a výroční zprávy a účetní závěrky za posledních 10 let. Pokud církev žádá o přiznání výkonu všech zvláštních práv podle § 7 odst. 1 (tedy i práva zachovávat zpovědní tajemství), musí návrh navíc obsahovat dokument potvrzující, že povinnost mlčenlivosti duchovních v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství nebo v souvislosti s výkonem práva obdobného zpovědnímu tajemství je tradiční součástí učení církve a náboženské společnosti nejméně 50 let.

Dlouhodobě se vedou diskuze o tom, zda ustanovení omezující možnost získání zvláštních práv nejsou příliš diskriminační, zejména vůči menším náboženským společnostem. Desetiletá existence a zákonem stanovený počet podpisů snižuje a v mnoha případech dokonce vylučuje možnost náboženských společností s menším počtem stoupenců získat oprávnění pro konání sňatečních obřadů.

Znění zákona o církvích a náboženských společnostech z roku 2002 obsahovalo ustanovení, které dávalo ministerstvu možnost oprávnění církve či náboženské společnosti k výkonu zvláštních práv zrušit, pokud nezveřejňovala každoročně výroční

⁵⁴ Návrh na přiznání oprávnění k výkonu zvláštních práv, [cit. 2012-12-17] dostupné z: <http://portal.gov.cz/portal/obcan/situace/139/140/4125.html>.

⁵⁵ Například zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ Zákon o církvích a náboženských společnostech, § 11 odst. 1.

⁵⁷ Zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů.

zprávu. V roce 2002 navrhla skupina 21 senátorů zrušit zákon o církvích a náboženských společnostech s tím, že snižuje standard ochrany lidských práv. Ústavní soud odmítl zrušit zákon jako celek a zrušil pouze shora uvedené ustanovené s odůvodněním, že: „Tato úprava podle názoru ÚS nerespektuje princip proporcionality, podle něhož by měla zákonná úprava důsledně zachovávat vyváženost vztahu mezi porušením práva ze strany církve a náboženské společnosti na straně jedné a mezi uplatněnou sankcí na straně druhé.“ Za pochybení v oblasti informační činnosti by neměla následovat sankce zasahující do náboženské činnosti.⁵⁸

4.3 Vznik manželství v církevním právu

Vzhledem k tomu, že každá z výše zmíněných církví má ohledně uzavírání a vzniku manželství svou vlastní masu církevního práva, není v tomto pojednání možné rozebírat veškeré předpisy, vztahující se k této problematice. Zaměřím se tedy pouze na právo kanonické, z něhož ostatně vychází i řada právních úprav jiných církví. V současné době se uzavírání manželství se řídí Kodexem kanonického práva z roku 1983, který stále drží jeho kanonickou formu. Způsoby uzavření stanovuje kán. 1108 § 1, existují tři podoby uzavírání sňatku: řádná, mimořádná a tajná.⁵⁹ Řádná forma vyžaduje splnění tří podmínek: přítomnost nupturientů, nebo pověřeného zástupce, dvou svědků a oddávajícího s církevním pověřením. Mimořádný sňatek se povoluje v případě ohrožení smrtí jednoho z nupturientů nebo při dlouhodobé nemožnosti uzavření sňatku, a to za přítomnosti oddávajícího i bez příslušné jurisdikce. Tedy takové uzavření manželství se vykonává jen před svědky, a nebo též oddávajícího kněze či jáhna. Stojí tu povinnost, co nejdříve ohlásit sňatek příslušnému faráři. Tajná forma uzavření se týká případů, kdy by veřejné uzavření vedlo k velkým obtížím.

Podle kanonického práva je manželství mezi dvěma pokřtěnými snoubenci povýšeno Ježíšem Kristem na svátost (kánon 1055 CIC/1983).⁶⁰ Tuto svátost, si ženich a nevěsta (označovaní jako „nupturienti“ – tedy ti, kdo uzavírají sňatek) udělují navzájem. Uzavření manželství je dle církevního práva posvátnou smlouvou (foedus) mezi

⁵⁸Nález Pl. ÚS 6/02 z 27. 11. 2002 (4/2003 Sb.), <http://ius.tulacek.eu/ustavni-pravo/pl-us-6-2002>.

⁵⁹ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 128.

⁶⁰DVOŘÁKOVÁ, ZÁBORSKÁ, Jana a kolektiv. *Manželství a rozvody*, Linde, str. 16.

nupturienty,⁶¹ přičemž smluvní povaha tohoto vztahu je vyjádřena v kán. 1056 § 1 CIC/1983: „Manželství je vytvářeno souhlasem stran, zákonně projeveným mezi osobami právně způsobilými. Žádná lidská moc nemůže tento souhlas nahradit.“

Latinský termín *matrimonium* lze z pohledu církevního práva rozlišit na:

Matrimonium in fieri – manželství v procesu vzniku, tedy sňatečný obřad, příprava na něj a následné administrativní úkony, vše co souvisí s uzavřením posvátné smlouvy mezi nupturienty

Matrimonium in facto esse – vztah, vzniknuvší mezi nupturienty uzavřením smlouvy, celoživotní manželství a péče o něj spojená s nesnáze i radostmi.⁶²

Příprava na sňatek má v kanonickém právu několik náležitostí. Kromě již zmíněných předsvatebních setkání s farářem je to například institut „ohlášek“ – tedy zveřejnění úmyslu nupturientů uzavřít sňatek a výzva k případnému doložení skutečností, které by uzavření manželství mezi nupturienty bránily. Podle směrnice České biskupské konference z roku 1993 se ohlášky konají 14 dní před plánovaným datem sňatku ve farnosti, kde bude svatba a v místě trvalého bydliště nupturientů. Tyto ohlášky mohou být učiněny ústně v rámci bohoslužby nebo písemně na vývěsce kostela formou oznámení. V CIC/1917 byla také vyžadována písemná forma zasnoubení, a to k jeho platnosti, přičemž bylo stanoveno, že ze zasnoubení nevyplývá oprávnění vyžadovat uzavření manželství, pouze oprávnění k náhradě způsobené škody (především materiální). Církevní právo však zasnoubení nevyžaduje jako nezbytný element přípravy na manželství.⁶³

Vzhledem ke svátostné povaze manželství je sňatek dle kanonického práva bez dalšího možno uzavřít pouze mezi dvěma osobami, které jsou pokřtěnými věřícími katolické církve. Manželství pokřtěných katolíků s pokřtěnými věřícími jiného vyznání, případně s nepokřtěnými osobami se označují jako „manželství smíšená“. Rozdílná víra nupturientů je zábranou uzavření manželství: „Uzavřou-li manželství církevní formou dvě osoby, z nichž jedna je pokřtěna v katolické církvi nebo do ní přijatá a neodpadla od ní formálním úkonem, a druhá osoba je nepokřtěná, je manželství podle římskokatolické

⁶¹Srov. Jirí Rajmund Tretera – Církevní právo, Praha 1993.

⁶² NĚMEC, Damián, *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné právo*: Karmelitánské nakladatelství, Krystal OP, 2006, str. 14, 15.

⁶³ Tamtéž str. 36-38.

církve neplatné.⁶⁴ Jedná se však o zábranu, kterou je možné odstranit. I takové manželství může být tedy z hlediska kanonického práva platné, pokud je k jeho uzavření udělena licence (dovolení) místním ordinářem přičemž: „Místním ordinářem ve shodě s kán. 134 § 1-2 se rozumí následující osoby: papež, diecézní biskup, územní prelát, územní opat, apoštolský administrátor, apoštolský vikář, apoštolský prefekt, administrátor diecéze, generální vikář, a biskupský vikář. Papež je místním ordinářem pro celý svět. Ostatní pak v hranicích svého území.“⁶⁵ Licenci je přitom v takovém případě možno udělit, pokud jsou splněny následující podmínky:

„a) snoubenec katolické víry prohlásí, že je připraven ochránit se nebezpečí odpadu od víry a poskytne upřímný příslib, že se ze svých sil bude snažit, aby všechny děti byly pokřtěny a vychovány v katolické víře

b) o těchto příslibech snoubenec katolické víry se včas uvědomí druhý snoubenec tak, že bude známo, že si je opravdu vědom příslibů a povinností snoubence katolíka,

c) oba snoubenci budou poučeni o účelu a podstatných vlastnostech manželství, které žádný z nich nesmí vylučovat.“⁶⁶

Situace je do značné míry obdobná i v případě uzavření manželství mezi pokřtěným katolíkem a pokřtěným věřícím jiného vyznání: „Jsou-li snoubenci různého vyznání, svatba se koná buď v katolickém kostele, nebo v kostele církve, k níž se hlásí druhý ze snoubenců. V takovém případě ovšem potřebuje partner katolického vyznání svolení biskupa. Svatba se může rovněž uskutečnit v rámci ekumenické bohoslužby, kterou slouží duchovní obou církví.

Výjimkou není ani situace, kdy v souvislosti s plánovaným uzavřením sňatku jeden ze snoubenců konvertuje k vyznání svého partnera. V takovém případě svatbě často předchází křest jednoho ze snoubenců.“⁶⁷ I v případě uzavření manželství s pokřtěným jiného vyznání je třeba licence udělená místním ordinářem k uzavření smíšeného manželství, nebo pokud by se obřad konal v kostele podle předpisů jiné než katolické církve, i dispenz od formy uzavření manželství.

⁶⁴ ZEDNÍČEK, Miloslav. *Kodex kanonického práva*. Praha : Zvon, 1994, str. 483.

⁶⁵ Polášek, F.: *Církevní manželství podle kanonického práva*, Ústí. církevní nakladatelství, Praha 1990.

⁶⁶ DVOŘÁKOVÁ, ZÁBORSKÁ, Jana a kolektiv. *Manželství a rozvody*, Linde, str. 15.

⁶⁷ Moje svatba, [cit. 2012-09-03] dostupné z: <http://www.mojesvatba.cz/cirkevni-obrady-s-87.html>.

Jak již bylo zmíněno, církevní předpisy určují, kdo je osobou pověřenou a tedy orgánem příslušným přijmout od snoubenců sňatečné prohlášení. „Podle Iuris Canonici je v Církvi římskokatolické touto oprávněnou osobou místní ordinář nebo farář anebo kněz či jáhen, kteří k tomu mají od místního ordináře nebo faráře pověření,“⁶⁸ Příslušným oddávajícím je tedy podle kanonického práva vlastní farář či ordinář katolického ženicha či nevěsty (jsou-li katolíky oba nupturienti, je výběr farnosti na nich, historicky však měla přednost farnost nevěsty), přičemž vlastním farářem může být:

- 1) farář teritoriální farnosti, na jejímž území má ženich nebo nevěsta domicil či kvazidomicil (pobyt nejméně 3 měsíce) „Místním ordinářem ve shodě s kán. 134 § 1-2 se rozumí následující osoby: papež, diecézní biskup, územní prelát, územní opat, apoštolský administrátor, apoštolský vikář, apoštolský prefekt, administrátor diecéze, generální vikář, a biskupská vikář. Papež je místním ordinářem pro celý svět. Ostatní pak v hranicích svého území.“⁶⁹
- 2) farář osobní farnosti (např. studentské/akademické farnosti)
- 3) případně farář, na jehož území nupturient bydlí alespoň jeden měsíc.

Je tedy zřejmé, že v kanonickém právu výběr pověřené osoby obvykle úzce souvisí s určením místa uzavření manželství. Tímto místem je obvykle farní kostel, nebo jiný kostel nacházející se na území příslušné farnosti, spravovaný oddávajícím. Kanonické právo připouští na přání nupturientů vykonání sňatečného obřadu i na jiném místě, dle uvážení faráře či příslušného ordináře, to však pouze v případě, že navrhované místo odpovídá svou důstojností slavení svátosti a jsou k tomu rozumné a přiměřeně vážné důvody.⁷⁰ V kostele či kapli nacházející se mimo farnost oddávajícího mohou snoubenci uzavřít sňatek pouze se souhlasem faráře příslušného místa.

Zákon o rodině umožňuje uzavření církevního sňatku na kterémkoli místě (tedy i mimo místa výše uvedená) v případě ohrožení života jednoho ze snoubenců. Rovněž v takovém případě (stejně jako u civilního sňatku) není nutné předkládat doklady jinak k uzavření manželství potřebné, postačí prohlášení snoubenců, že jim nejsou známy

⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ, ZÁBORSKÁ, Jana a kolektiv, *Manželství a rozvody*, Linde, str. 16.

⁶⁹ POLÁŠEK, František. *Církevní manželství podle kanonického práva*, Ústí. církevní nakladatelství, Praha 1990, str. 58.

⁷⁰ kán.1118 CIC/1983; Směrnice pro udílení svátostí v Arcidiecézi pražské čj. 6795/2008 z 27. října 2008, čl. 2.8.

okolnosti vylučující uzavření manželství. Manželství však i za těchto okolností musí být uzavřeno před pověřenou osobou a za přítomnosti dvou svědků.

Co se týče samotného sňatečného obřadu, zákon o rodině pro obě formy stanoví pouze, že musí být učiněno souhlasné prohlášení muže a ženy o vstupu do manželství, a že toto prohlášení musí být učiněno veřejně a slavnostním způsobem, v přítomnosti dvou svědků.⁷¹ Kanonické právo a liturgické předpisy, které z něj vychází, pak podrobněji stanovují obsah sňatečného prohlášení, nebo uvádějí i přesné formulace jednotlivých prohlášení a slibů.

Jednou z možných variant je například to, že snoubenci nejprve odpovídají na otázky, které jim klade oddávající duchovní. Předmětem těchto otázek je např. zda je rozhodnutí o vstupu do manželství učiněno svobodně a upřímně, zda snoubenci vstupují do manželství na celý život či zda chtějí založit rodinu. Kladně zodpovězené otázky stvrzují poté snoubenci podáním ruky a vzájemným manželským slibem. Znění tohoto slibu může být například následující:

Ženich:

„Já (jméno ženicha), odevzdávám se Tobě (jméno nevěsty) a přijímám Tě za svou manželku. Slibuji Ti věrnost v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku. Chci Tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí.“

Nevěsta:

„Já, (jméno nevěsty), odevzdávám se Tobě (jméno ženicha), a přijímám Tě za svého manžela. Slibuji Ti věrnost v časech dobrých i zlých, ve zdraví i nemoci, v hojnosti i nedostatku. Chci Tě milovat a ctít po celý svůj život, dokud nás smrt nerozdělí.“

Oddávající následně přijímá vzájemný souhlas nupturientů s uzavřením manželství, položí ruku nebo štolu na jejich spojené ruce a žehná novomanželům. Tridentským koncilem bylo jako povinná součást do svatebního obřadu zahrnuto i předání prstenů. Tridentský koncil v roce 1563 také rozhodl, že od té doby do budoucna se věřící musí brát ve farním kostele v přítomnosti faráře a dvou svědků a dveře kostela musí být odemčeny, aby mohl kdokoli přijít. Také rozhodl, že pokud by se dva věřící vzali a

⁷¹ Na základě vnitřních předpisů církve mohou být kladeny zvláštní požadavky i na svědky.

nebylo by to v přítomnosti faráře a dvou svědků, takové manželství by se v církvi považovalo za neplatné. Takto to platí v katolické církvi do dnes.⁷²

Dlouhé spory se v minulosti vedly o tom, kterým okamžikem vzniká manželství. Dlouhá léta se v kanonickém právu uplatňovala tzv. kopulační teorie, tedy: „Podle církevního práva manželství vzniklo teprve konzumací (dokonáním), tj. prvním intimním stykem mezi manželi. Manželství, které nebylo dokonáno, mohl papež anulovat, tedy prohlásit za neplatné“⁷³ Naproti tomu však již od raného středověku existovala a byla prosazována i teorie kontraktační, která zastává názor, že manželství vzniká již uzavřením vzájemné smlouvy (kontraktu). V dnešní době se v kanonickém právu uplatňuje jakýsi kompromisní přístup, který říká, že manželství je uzavřeno již kontraktem, ale perfektní je až souloží. Pakliže k souloží mezi manželi nedojde, může toto být důvodem k rozvázání manželství papežským privilegiem, vydaným na návrh jednoho z manželů (pokud tento dokáže, že manželství dokonáno nebylo). Jde o jedinou možnost rozvázání platně uzavřeného manželství mezi dvěma pokřtěnými katolíky.

Kanonické manželství (manželství dle kanonického práva) stojí na dvou nezbytných principech (essentiales matrimonii). Těmi jsou jednota (unitas) a nerozlučitelnost (indissolubilitas). Princip jednoty je principem monogamie – manželství je svazkem jednoho muže a jedné ženy. Nepřipouští se nejen bigamie současná, ale ani bigamie tzv. následná (tedy uzavření nového sňatku za života bývalého partnera po rozvodu). S tím úzce souvisí i druhý princip – nerozlučitelnost manželství. Podle tohoto principu platně vzniklé kanonické manželství trvá až do smrti jednoho z manželů (vdovec či vdova mohou následně uzavřít manželství nové). Tento princip je novomanželům připomínán slovy Bible: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“ Manželství založené na výše uvedených principech je pak z náboženského hlediska obrazem vztahu Krista k církvi.

Uzavření církevního sňatku církevní orgán zapíše v souladu s kanonickým právem do knihy oddaných a u pokřtěných novomanželů se zaznamená také v knize pokřtěných. Zákon o rodině následně ukládá v souvislosti s uzavřením manželství církevní formou ještě jednu povinnost orgánu církve či náboženské společnosti, před kterým došlo k uzavření manželství. Tento orgán je povinen doručit protokol o uzavření manželství s uvedením skutečností vyžadovaných zákonem o matrikách příslušnému matričnímu

⁷²KAŠNÝ, Jiří. *Manželství očima kanonického práva*, [cit. 2013-03-04] dostupné na www.teologicketexty.cz

⁷³HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Manželství a paragrafy*, Praha: ComputerPress, 2000, str. 31.

úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno, a to do tří pracovních dnů.⁷⁴ Do roku 2001 byla v ZoR uvedena lhůta „bezodkladně“. ZoR neuvádí žádnou sankci pro případ nedoručení tohoto protokolu, nicméně oddací list (tedy úřední doklad o uzavření manželství) nemůže být manželům vydán jinak, než na základě výše uvedeného protokolu. Protokol je platný v případě, že byl opatřen kulatým razítkem farnosti, a to na stránce s podpisy novomanželů, svědků a oddávajícího, příp. také tlumočnicka či zástupce. Spolu s protokolem je třeba na matriční úřad dodat doklady potřebné pro uzavření manželství. Na základě doručení protokolu je manželům vydán oddací list. Mimo státní protokol podepisují novomanželé a svědci zápis do matriky (knihy) sezdaných farnosti o uzavření manželství. „Farář místa konání sňatku má povinnost postarat se, aby byla zaslána zpráva o uzavření manželství (tzv. Ne temere) do křestních matrik novomanželů, příp. do farnosti nekatolického pokřtěného manžela, a do farnosti, která udělila licenci pro uzavření manželství v jiné farnosti.“⁷⁵ V případě, pokud byla pro uzavření manželství udělována dispenz od kanonické formy, musí ordinář udělující dispenz, nahlásit uzavření manželství a zároveň zajistí jeho zapsání do farních knih. Pokud sňatek uzavírají příslušníci dvou různých církví, předpokládá se zde součinnost povinných osob z obou konfesí. „Na základě zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, je orgán církve, tedy farář místa konání sňatku povinen oddělit vyznačenou část občanského průkazu manželů (pouze u občanů České republiky) a vydat jim potvrzení o změně údajů zapisovaných do občanského průkazu.“⁷⁶ Toto potvrzení o změně údajů zapisovaných do občanského průkazu vydává faráři (farnosti) matriční úřad jako předtištěný tiskopis. Dále má orgán, před nímž je manželství uzavíráno, povinnost oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, který občanský průkaz vydal, číslo vydaného potvrzení, důvod a datum jeho vydání, číslo, popřípadě sérii občanského průkazu, jméno, popřípadě jména a příjmení občana.⁷⁷

Je nutné si uvědomit, že úprava manželství a jeho podmínky v právu kanonickém a v právním řádu České republiky se od sebe liší. Není tedy vyloučeno, že by svatebním obřadem v kostele vzniklo manželství platné dle kanonického práva, ale bez právních důsledků dle práva národního (neexistentní manželství). Vzhledem k tomu, že takový

⁷⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. § 4b odst. 3

⁷⁵ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 154.

⁷⁶ Tamtéž str. 155.

⁷⁷ Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, § 12 odst. 2.

stav není ani z hlediska kanonického práva žádoucí, stanoví CIC/1983 v kánonu 1071, že rozpor s národním právem (nemožnost uzavřít manželství podle příslušného národního práva) je zábranou uzavření manželství kanonického (tato zábrana však může v odůvodněných případech být odstraněna licencí místního ordináře). „Například jestliže manželství církevní formou uzavře nezletilý bez přivolení soudu, z hlediska zákona o rodině bude manželství považováno za neplatné, nebo popřípadě za neexistující. Naproti tomu pokud by manželství bylo z církevního hlediska neplatné například pro impotenci podle Codex iuris canonici, šlo by o manželství právně platné, protože zákon o rodině žádnou takovou podmínku nezná“⁷⁸ Je tedy možné, že by nastala i situace, kdy manželství uzavřené církevní formou, které bude platné podle práva národního, bude v konečném důsledku shledáno neplatným z hlediska práva kanonického.

4.3.1 TYPY SVATEBNÍCH OBŘADŮ

A. Svatební obřad ve mši se koná, v případě, že jsou oba nupturienti katolíci. Hlavními prvky obřadu je:

- a) **bohoslužba slova**, se koná jako při každé mši svaté. Mohou být čtena tři čtení, z nichž první je ze Starého zákona. Je také kázán význam křesťanského manželství a jeho poslání.
- b) **svatební obřad**, jemuž předcházejí otázky před manželským slibem, až poté vzájemná slib, k němuž vybízí kněz, aby potvrdili rozhodnutí o vstupu do manželství podáním ruky a slibem, kněz jménem církve tento slib přijímá, poté následuje požehnání a předání prstenu
- c) **slavnostní modlitba za manžele**, jíž se na ženicha a nevěstu i ostatní přítomné svolává Boží požehnání,
- d) **svaté přijímání manželů** a ostatních přítomných.⁷⁹

B. Svatební obřad beze mše se koná při sňatku mezi katolíkem a pokřtěným nupturientem jiného než katolického vyznání, pokud místní ordinář vysloví souhlasem je možné i v tomto případě konat obřad ve mši. Tento obřad se užívá i tehdy, je-li oddávajícím jáhen. V situaci, kdy je uzavírán sňatek mezi katolíkem a křesťanem jiného

⁷⁸ VESELÁ, Renata a kol. *Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy*. Eurolex Bohemia s.r.o., Praha 2003. 1. vydání, str. 117.

⁷⁹ *Svatební obřady Kostelní Vydří* : Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s ČBK. 2007, str. 14-15.

vyznání, lze přizvat duchovního jiné církve, aby se obřadu účastnil a např. čtením z Písma, nebo požehnáním manželům.⁸⁰

C. Svatební obřad za asistence pověřeného laika - laik, může asistovat uzavření sňatku kvůli nedostatku kněží a jáhnů v diecézi, deleguje diecézní biskup (na základě předchozího kladného hlasování biskupské konference a dovolení Apoštolského stolce).⁸¹ Asistující laik nejen přijímá souhlas snoubenců uzavírajících manželství, ale také řídí celé slavení obřadu.⁸²

D. Svatební obřad katolíka s katechumenem nebo nepokřtěnou osobou se koná buď v kostele, nebo na jiném vhodném místě. Tento se obřad koná za účasti kněze nebo jáhena, či lajka, který dostal od ordináře nebo faráře příslušnou delegaci, aby jménem církve asistoval a požehnal manželskému sňatku. Průběh obřadu je obdobný jako v předchozích případech.

4.2.1.1. TAJNÁ FORMA UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ (MATRIMONIUM SECRETUM, CONSCIENTIAE)

V praxi může často dojít k situaci, kdy klasickým, tj. veřejným uzavřením sňatku by mohlo nupturienty přivést do značných obtíží, pro tyto případy vychází církev nupturientům vstříc a dovoluje neveřejné uzavření sňatku. Posouzení závažnosti a naléhavosti důvodu náleží místnímu ordináři. Takovým důvodem by mohla být například hrozba pohoršení při sňatku s osobou jiné rasy, či hrozba pronásledování církve.⁸³

V těchto případech se vyžaduje (kán. 1131 – 1133):

- dodržení plné kanonické formy
- dovolení místního ordináře (na základě žádosti a jejího prozkoumání)
- tajně provedené předsňatkové řízení
- závazek mlčenlivosti pro místního ordináře, oddávajícího a svědky i samotné manžele, přičemž závazek mlčenlivosti pro místního ordináře *ex lege* zaniká, pokud by z dalšího zachování tajemství hrozilo závažné pohoršení nebo velké

⁸⁰ *Svatební obřady Kostelní Vydří* : Karmelitánské nakladatelství ve spolupráci s ČBK. 2007, str. 14-15.

⁸¹ *Tamtéž*. str. 12.

⁸² *Tamtéž* str. 50.

⁸³ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 138.

poškození svátostnosti manželství - tato výhrada musí být snoubencům oznámena před sňatkem

Takto uzavřené manželství je zaznamenáno pouze do knihy uložené v tajném archivu kurie, tedy bez hlášení do křestních matrik snoubenců.⁸⁴

V případě, že pomine důvod pro držení manželství v tajnosti, mají manželé právo manželství odtajnit, tento úmysl je však třeba nejdříve konzultovat s místním ordinářem a poté o odtajnění informovat všechny osoby vázané mlčenlivostí. Tento způsob uzavření manželství české sekulární právo nezná. Vzhledem k současnému pohledu společnosti na sňatky, by pravděpodobně tento institut ani využíván nebyl.

Podle kánonu 1061 je vytvořena rozsáhlá typologie manželství, já zde však uvedu pouze některé další možné typy manželství, na základě různých dělení.

Dělení podle právního řádu, v němž je manželství uzavíráno:

-kanonické - manželství je uzavíráno podle norem kanonického práva, canones, přičemž není vyloučeno uplatnění i norem světského práva

-legitimní – zde se uplatňují primárně normy světského práva, leges, avšak není vyloučeno použití norem církevního nebo náboženského práva

Dělení podle svátosti (náboženského významu) manželství

-svátostné manželství (matrimonium sacramentale) – jde o manželství uzavřené mezi dvěma pokřtěnými osobami

-nesvátostné (přirozené) manželství (matrimonium naturele, naturae) – jsou to manželství ostatní, tedy mezi nepokřtěnými osobami, nebo mezi osobou pokřtěnou a nepokřtěnou. Pokud však katolickému nupturientovi, při uzavírání smíšeného manželství, byl udělen dispens od kanonické formy, je toto manželství považováno za svátostné. V případě, že by bylo uzavřené nesvátostné manželství, v jehož průběhu by nepokřtěný manžel, nebo oba manželé přijmou-li křest, stane tímto okamžikem manželství svátostným.

⁸⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 139.

Dělení podle integrity svátostného manželství

-matrimonium datum tantum (svátostné pouze náležitě uzavřené) – manželství, které bylo náležitě uzavřeno, se vzájemným souhlasem nupturientů vstoupit do manželství, ale manželství není dosud dovršeno tělesným spojením manželů

-matrimonium datum et consummatum (svátostné dovršené) – manželský souhlas je dovršen a stvrzen tělesným spojením a to dobrovolně a vědomě, a také s možností zplození potomstva.⁸⁵

4.4 Občanský (civilní) sňatek

Civilní (občanská) forma sňatku je historicky mladší z obou v současné české legislativě připuštěných forem. Sňatek před státním úředníkem byl poprvé umožněn v Nizozemí již v roce 1580 jako fakultativní možnost uzavření manželství pro členy reformované církve. Ve Skotsku, Anglii a Irsku byla tato možnost zavedena roku 1653, poté následovala Francie v roce 1787 – ta byla zároveň první zemí, kde se civilní forma stala jedinou přípustnou. Pro celou Německou říši se civilní forma uzavírání manželství stala povinnou v roce 1875.⁸⁶ ABGB z roku 1811 upravoval původně pouze obligatorní církevní formu. Civilní manželství bylo do tohoto kodexu zavedeno roku 1868 pro osoby, které z důvodů uvedených v občanském zákoníku duchovní odmítal. Na našem území byl zaveden povinný civilní sňatek v roce 1870, a to pro bezvěrce nebo osoby, které nenáležely k žádné státem uznané církvi. Možnost výběru mezi civilní a církevní formou byla zavedena tzv. manželskou novelou (zák. č. 320/1919 Sb.). Tato volnost však byla opět omezena od 1. ledna 1950 až do roku 1992, kdy byly účinností novely zákona o rodině zákon č. 234/1992 Sb. obě formy sňatku opět zrovnoprávněny.⁸⁷ V současné době je ve většině státech střední Evropy možné uzavřít sňatek jak formou civilní tak církevní.

⁸⁵ PAVELKOVÁ Bronislava: *Manželské právo* Univerzita Komenského v Bratislavě, 2004, str. 22-23.

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 12.

⁸⁷ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Manželství a paragrafy*, Praha: Computer Press, 2000, str. 11, 12.

Až do novely zákona o rodině zákonem č. 91/1998 Sb., se o občanské formě sňatku hovořilo jako o sňatku civilním, tento zákon tedy zavádí pojem občanský sňatek.

Důvodem pro tuto změnu terminologie bylo mimo jiné to, že sňatek je uzavírán před orgány státní správy. Zákon o rodině však stanovuje pro uzavření občanského sňatku nejen příslušný orgán, ale dokonce ve svém § 4 obsahuje taxativní výčet osob, které při občanském svatebním obřadu smějí příslušný orgán zastupovat a prohlášení snoubenců o uzavření manželství přijmout.

§ 4 odstavec 1 ZoR obsahuje výčet osob z orgánů, které jsou matričním úřadem. Do této kategorie spadají: starosta, místostarosta nebo pověřený člen zastupitelstva obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které jsou matričním úřadem. Odstavec 2 § 4 ZoR následně pokračuje ve výčtu uvedením osob příslušných za orgány, které matričním úřadem nejsou: „Prohlášení o uzavření manželství lze učinit i před starostou, nebo místostarostou obce, městské části hlavního města Prahy, městských obvodů nebo městských částí územně členěných statutárních měst, které nejsou matričním úřadem, je-li jeden ze snoubenců přihlášen k trvalému pobytu v jeho správním obvodu. Prohlášení o uzavření manželství lze činit i před primátorem hlavního města Prahy, náměstkem primátora hlavního města Prahy nebo pověřeným členem zastupitelstva hlavního města Prahy, jakož i před primátorem statutárního města, náměstkem primátora statutárního města nebo pověřeným členem zastupitelstva statutárního města.“ Poslední požadavek uvádí § 4 odst. 3 ZoR, který stanoví: „Prohlášení o uzavření manželství podle § 4 odst. 1 a 2 ZoR musí být učiněno v přítomnosti zaměstnance místně příslušného matričního úřadu.“ Za zaměstnance je považován matrikář, který složil zkoušku odborné způsobilosti podle § 9 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách.

Lze polemizovat o tom, zda takto taxativní výčet osob, oprávněných přijímat prohlášení o uzavření manželství, je nutný, či žádoucí. Vzhledem k tomu, že se jedná o představitele veřejné správy, se domnívám, že by stačilo (a dokonce pravděpodobně bylo vhodnější) upravit tuto problematiku veřejnoprávními předpisy, např. uvedením přijetí souhlasného prohlášení starostou či místostarostou ve výčtu jejich pravomocí v příslušných předpisech (např. v zákoně 128/2000 Sb., o obcích). Nový občanský

zákoník řeší tuto polemiku tím, že odkazuje ve svém § 658, odstavci 1, na „jiný právní předpis“, který „stanoví, kdo je orgánem veřejné moci provádějícím sňatečný obřad.“

Platí ovšem, že pokud by prohlášení o uzavření manželství bylo učiněno před osobou, která není zákonem oprávněna (případně na základě zákona pověřena) takové prohlášení přijmout, manželství by na základě takového prohlášení vůbec nevzniklo. V takovém případě by se však s největší pravděpodobností jednalo o pochybení státního orgánu a bylo by možné, aby se dotčené osoby domáhaly svých práv s odkazem na zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, a žádaly o náhradu prokazatelně vzniklé škody. Novela zákona o rodině v svém § 104b ustanovila, že „pokud snoubenci v době od 1. srpna 1998 do 31. prosince 2002 učinili prohlášení o uzavření manželství před funkcionářem obce, který k tomu nebyl podle § 4 odst. 1 ZoR oprávněn, manželství na základě takového prohlášení vzniklo, jestliže byly splněny ostatní zákonné podmínky pro vznik manželství a jestliže soud nerozhodl jinak. To však platí pouze se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že spolu uzavřeli manželství.“

Stejně jako u církevní formy uzavření manželství, i zde platí, že zákon o rodině nepředepisuje žádnou konkrétní podobu sňatečného prohlášení, kromě toho, že musí být učiněno veřejně a slavnostním způsobem (tedy ústně). Při občanském sňatku na rozdíl od církevního, kde prohlášení snoubenců je adresováno sobě navzájem, není stanoveno, komu je projev vůle určen, zda druhému snoubenci nebo oddávajícímu. Ačkoli zákon o rodině neuvádí žádný závazný (ani doporučený) postup, ustálená praxe je v současné době taková, že oddávající každému ze snoubenců postupně položí otázku, zda dobrovolně vstupuje do manželství s druhým přítomným snoubencem. Od snoubenců se očekává, že na tyto otázky odpoví „ANO“. Pokud tak oba učiní, prohlásí oddávající manželství za právoplatně uzavřené.

Dotaz oddávajícího ve většině případů zní takto :

Oddávající: Táži se vás, pane ženichu (jméno ženicha), zda vstupujete dobrovolně do manželství se zde přítomnou slečnou (paní) (jméno nevěsty), budete jí oporou v dobrém i zlém, ve zdraví i nemoci?

Ženich: Ano

Oddávající: Táži se vás, slečno (paní) nevěsto (jméno nevěsty), zda vstupujete dobrovolně do manželství se zde přítomným panem (jméno ženicha), budete mu oporou

v dobrém i zlém, ve zdraví i nemoci?

Nevěsta: Ano

Položme si nyní otázku, zda by manželství bylo právoplatně uzavřeno i za jiných okolností, například pokud by oddávající po odpovědi druhého ze snoubenců pouze přikývl, bez pronesení výše uvedené formule? Podle mého názoru neexistuje důvod, proč by takovéto manželství nemělo být uzavřeno právoplatně, když, jak již bylo řečeno, neexistuje žádný zákonný postup, a dokonce není ani zákonem přesně stanoven ani okamžik vzniku manželství (za který ustálená praxe obvykle považuje okamžik, kdy nevěsta – obvykle odpovídající jako druhá – pronese své ANO).

Z hlediska současné právní úpravy nelze tedy vyloučit ani možnost, že by právoplatné manželství bylo uzavřeno i pokud by tradiční model dvou otázek kladených oddávajícím a odpovědí na ně byl nahrazen například prohlášením ve stylu manželských slibů recitovaných při obřadu církevním. V těchto prohlášeních by však bezesporu musel zaznít jasný souhlas s uzavřením manželství. Nicméně ani při nedostatečném zákonném zakotvení příslušné formy nelze říci, že by bylo možné souhlas projevit způsobem naprosto libovolným. Podle M. Hruškové je sňatečné prohlášení projevem vůle, který podle § 37 občanského zákoníku musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně. Proto například odpověď snoubence „tak třeba jo“ namísto ANO na otázku položenou oddávajícím není možné akceptovat. Dále autorka uvádí, že pokud by jeden ze snoubenců odpověděl NE, je třeba otázku položit znovu, a pokud by se opět dostavila záporná odpověď, manželství by nevzniklo.

Ze shora uvedených úvah nám však vyplývá, že celá v současnosti obvyklá forma občanského svatebního obřadu je v podstatě formou zvykovou a otázkou ustálené praxe, která se zachovala z dřívější právní úpravy. Průběh obřadu, v podobě v jaké jej známe dnes, byl upraven v instrukci ministerstva vnitř. č. 128/1955 Sb. instrukcí a nařízením, o uzavírání manželství před orgány místních národních výborů. Tato instrukce byla zrušena k 1.1.1965, avšak obecní úřady podle ní ve většině případů postupují i nadále.

Nový občanský zákoník do jisté míry napravuje výše uvedené nedostatky ve svém § 659, kde stanoví: „Manželství se uzavírá tak, že osoba jednající za orgán veřejné moci položí snoubencům jako oddávající otázku, zda spolu chtějí vstoupit do manželství.“ Zdá se tedy, že zákonodárce se rozhodl pro návrat k dřívější právní úpravě. Tentýž paragraf zároveň uvádí, že manželství vznikne „kladnou odpovědí obou snoubenců“

Právní jednání je tedy perfektní v okamžiku vyjádření druhého snoubence v pořadí. Závěr zmíněného ustanovení nicméně opět otevírá prostor pro úvahy, co vše je možné považovat za uzavření manželství, neboť zákonodárce (podle důvodové zprávy s ohledem na církevní sňatky) připouští, že: „Manželství vznikne i jinak, je-li zřejmé, že snoubenci prohlašují svou sňatečnou vůli.“ O uzavření manželství je podle § 40 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, sepsován protokol, který podepisují manželé, svědci, oddávající a matrikář, popřípadě tlumočník. Tento protokol poté slouží jako podklad pro zápis do knihy manželství a vydání oddacího listu.

5 UZAVŘENÍ MANŽELSTVÍ V NĚKTERÝCH ZVLÁŠTNÍCH SITUACÍCH

V této kapitole se zaměřím na zákonné výjimky vztahující se k uzavírání manželství – konkrétně na zvláštní situace, za kterých je možno učinit souhlasné prohlášení o vstupu do manželství, upravené zákonem o rodině. Jde o uzavření manželství v ohrožení života a manželství uzavřené v zastoupení. Kromě nich se budu věnovat i možnosti uzavření manželství osobou, u které byla provedena změna pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce.

5.1 Manželství uzavírané v ohrožení života (in articulo mortis)

Pro situaci, kdy osoba přímo ohrožená na životě chce ještě před svou smrtí uzavřít manželství, poskytuje zákon o rodině dispense od některých požadavků, jinak nezbytných pro vznik manželství. Pojem přímé ohrožení života snoubence není zákonem přesně definován. Nevyžaduje se, aby následně skutečně došlo ke smrti ohrožené osoby, avšak nebezpečí musí být natolik vážné, že lze předpokládat, že snoubenec by se běžného obřadu nedožil. Zákon o rodině tuto možnost zakotvil novelou č. 91/1998 Sb., jako krajní možnost úpravy rodinných poměrů, ať už majetkových (např. otázky dědictví), či osobních (určení otcovství dítěte) pro osoby bezprostředně ohrožené na životě, které neměly možnost, nebo nestačily tyto své poměry upravit dříve.

Obecně lze říci, že zákonné dispenzy se týkají:

- 1) místa uzavření manželství,
- 2) orgánu, oprávněného přijmout sňatečné prohlášení,
- 3) dokladů, jejichž předložení je zákonem požadováno k uzavření manželství.

Dispens od místa uzavření manželství najdeme v § 4a odst. 3, jedná se tedy o výjimku u církevního sňatku, pro který je jinak v předchozím odstavci stanoveno určení místa dle předpisů příslušné církve.

Dispenzů, co se týče orgánu, oprávněného přijmout sňatečné prohlášení (tedy orgánu, před nímž je možno manželství uzavřít), uvádí zákon o rodině hned několik. V § 4 odst. 5 ZoR je uvedena výjimka týkající se občanského sňatku (civilní formy sňatku) na území České republiky. Ta stanoví, že manželství je možné uzavřít před kterýmkoli

obecním úřadem. Tato výjimka znamená prolomení zásady územní příslušnosti nematřičního úřadu dle trvalého bydliště snoubenců.

Dalším uvolněním ohledně orgánu, před kterým se manželství uzavírá, můžeme najít v § 7 odst. 2 zákona o rodině. Zde je upravena možnost uzavření manželství v přímém ohrožení života v zahraničí. Jsou zde taxativně vymezeny osoby (nad rámec orgánů obvyklých pro uzavírání sňatku v zahraničí, o nichž bude řeč v následující kapitole), oprávněné přijmout prohlášení snoubenců. Těmito osobami jsou kapitán lodi, kapitán letadla a velitel vojenské jednotky v zahraničí.

Toto oprávnění je dále omezeno specificky tak, že se musí jednat o kapitána lodi plující pod vlajkou České republiky. Registraci lodí upravuje zákon číslo 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů. „Ustanovení § 4 odst. 2 tohoto zákona výslovně uvádí, že na námořním plavidle plujícím pod státní vlajkou České republiky platí právní řád České republiky. Právo a povinnost plout pod vlajkou České republiky vzniká zápisem námořního plavidla do námořního rejstříku České republiky nebo na základě rozhodnutí o prozatímním povolení k plavbě. Rozhodnutí o zápisu do námořního rejstříku, nebo rozhodnutí o prozatímním povolení k plavbě, vydává Ministerstvo dopravy a spojů, které ve vztahu k mezinárodním smlouvám, jimiž je Česká republika vázána, plní funkci Námořního úřadu (§ 3 a § 4 odst. 1 zákona o námořní plavbě).⁸⁸

Pro kapitány letadel platí, že letadlo, kterému velí, musí být registrováno v České republice. Tato registrace je prováděna v souladu s Úmluvou o mezinárodním civilním letectví z roku 1944 (tzv. Chicagská úmluva) a na základě zákona číslo 49/1997 Sb., o civilním letectví. Zde je nutné zdůraznit, že kapitán letadla je oprávněn oddávat v ohrožení života pouze tehdy, když se letadlo nachází nad územím České republiky.

Pravomoc oddávat v ohrožení života jednoho ze snoubenců byla s ohledem na vojenské mise v zahraničí dána i vojenským velitelům. Za velitele vojenské jednotky v zahraničí je považován nejvyšší český velitel našeho kontingentu.⁸⁹

Prohlášení snoubenců mohou výše uvedené osoby přijmout pouze v případě, že alespoň jeden ze snoubenců je státním občanem České republiky. Oprávněné osoby jsou

⁸⁸ JEHLIČKA, O.; ŠKÁROVÁ, M.; ŠVESTKA, J.; VODIČKA, A. a kolektiv, *Občanský zákoník, Komentář*, C.H.Beck, 1994, str. 28-29.

⁸⁹Srov.HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Manželství a paragrafy*, Praha: Computer Press, 2000, str. 54.

povinny bezodkladně zaslat zvláštní matrice vedené Úřadem městské části Brno-střed protokol o uzavření manželství; a to prostřednictvím zastupitelského úřadu České republiky. Obsahovými náležitostmi tohoto protokolu jsou podle § 41 Matr.Z. alespoň jména a příjmení manželů, jejich rodná čísla, případně datum a místo narození, platný úřední průkaz, kterým prokázali totožnosti, a prohlášení, že jim nejsou známy okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly.

Poslední zákonnou výjimkou podle zákona o rodině je výjimka podle § 7 odst. 1 – výjimka, která stanoví, že v okamžiku, kdy je život snoubence přímo ohrožen, není třeba předkládat doklady jinak nutné k uzavření manželství. Předložení dokladů je v tomto případě nahrazeno prohlášením snoubenců o tom, že jim nejsou známy žádné okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly. Neznamena to však nutně, že by snoubenci nemuseli předkládat žádné dokumenty. Ze zákona o rodině například nevyplývá osvobození od předložení osvědčení, vydávaného matričním úřadem, o tom, že snoubenci splnili všechny zákonné požadavky pro uzavření platného manželství, nutné pro církevní sňatek. Pokud by tedy toto osvědčení již nebylo vydáno, nelze církevní sňatek v případě ohrožení života uzavřít. Úřad, před kterým bylo manželství uzavřeno, pokud nejde o úřad matriční, má poté povinnost zaslat do tří dnů protokol o uzavření manželství matričnímu úřadu příslušnému podle místa uzavření manželství. Tento protokol musí obsahovat stejné náležitosti, které jsou uvedeny v předchozím odstavci.⁹⁰

5.2 Manželství v zastoupení (per procuram)

Uzavření manželství zástupcem je upraveno v § 9 ZoR, který k této zvláštní formě rovněž stanoví požadované náležitosti. Těmi jsou povolení příslušného úřadu, plná moc splňující zákonné požadavky a existence důležitých důvodů. Důležité důvody však zákon nijak nevyjmenovává a nedefinuje. Situace je tedy ponechána na správním uvážení příslušných úředníků. Lze však dovodit, že se jedná např. o karanténu, nakažlivou chorobu, válečnou událost, pobyt jednoho ze snoubenců v cizině.⁹¹

⁹⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4.vydání*. Praha: 2009. str. 28-29.

⁹¹ Srov. HADERKA, Jiří. *Uzavírání manželství z hlediska právního*. Praha: Akademia, 1977. str. 310.

Místně příslušným úřadem k udělení povolení uzavřít manželství zástupcem je krajský úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností (popř. v hlavním městě Praze a městech Ostravě, Brně a Plzni magistráty těchto měst) podle místa, ve kterém má snoubenec trvalý pobyt, nebo měl poslední trvalý pobyt. Pokud takový pobyt snoubenci neměli, je příslušný magistrát hlavního města Prahy.⁹² Povolení je vydáváno ve formě správního rozhodnutí, proti němuž je přípustné odvolání.

Zástupce pak jedná za snoubence při uzavírání manželství na základě písemné plné moci, opatřené úředně ověřeným podpisem, v níž musí být přesně označen druhý snoubenec, se kterým má být manželství uzavřeno. Tato plná moc musí být spolu s ostatními doklady, které jsou přikládány k uzavření manželství, přiložena k žádosti o povolení uzavření manželství zástupcem a musí obsahovat:

jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, datum a místo narození, rodná čísla a místo trvalého pobytu snoubenců a zástupce, prohlášení o příjmení snoubenců a jejich společných dětí, v mužském a ženském tvaru, prohlášení, že zmocniteli nejsou známy okolnosti, které by uzavření manželství vylučovaly a že je mu znám zdravotní stav druhého snoubence a že zvážil úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství.⁹³

Tato plná moc představuje listinu obsahující podstatné náležitosti (essentialia). Vzniká tedy otázka, jaké právní důsledky bude mít nedostatek některých shora uvedených náležitostí. Ačkoli by tuto otázku bylo možné rozebírat z hlediska občanského práva, zjišťováním platnosti či neplatnosti plné moci (např. při nedostatku písemné formy bude připadat v úvahu neplatnost podle § 40 odst. 1 Obč.Z., nedostatek obsahových náležitostí je pak v rozporu s požadavkem určitosti a srozumitelnosti, který občanský zákoník klade na právní úkony v § 37 odst. 1), resp. možnosti soudu tuto neplatnost ke včas podanému návrhu manželů prohlásit, zákon o rodině má pro tento případ jednoznačnou odpověď v § 17a odst. 3, který stanoví, že při nedodržení podmínek § 9 manželství nevznikne. Plná moc je právním úkonem, který je možný dle občanského zákoníku odvolat. Odvolání plné moci by však v tomto případě bylo dle ZoR účinné,

⁹² Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, §38.

⁹³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 9 odst. 3 ZoR.

jen pokud se o něm druhý snoubenec dozví předtím, než učiní prohlášení, že vstupuje do manželství.⁹⁴

Podle § 35 odst. 1 písm. g) Matr.Z. je cizinec, který hodlá uzavřít manželství v zastoupení povinen navíc předložit potvrzení o tom, že i takto uzavřené manželství bude v jeho domovském státě uznáno za platné.

Poslední podmínkou, kladenou odst. 4 § 9 ZoR je, že osobou zástupce může být pouze zletilá fyzická osoba, která není zbavena způsobilosti k právním úkonům, jejíž způsobilost k právním úkonům není omezena, a která je stejného pohlaví jako snoubenec, kterého zastupuje.

5.3 Manželství transsexuálních osob

Problematika manželství transsexuálních osob, tedy uzavření manželství osobou, u které byla provedena změna pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce, je poměrně široká a v současné legislativě České republiky chybí její speciální jednotná úprava. Transsexualita vzniká pravděpodobně ve čtvrtém měsíci těhotenství, pokud při dozrávání centrální nervové soustavy, dojde k problému v produkci hormonů, které mají programovat centrum pohlavní identity v mezimozku.⁹⁵ Ač by se mohlo zdát, že jde o jakýsi nový projev moderní doby, vyskytoval se tento jev již během historie. Až současná medicína však umožňuje dokonalou změnu pohlaví.

V České republice změnu pohlaví upravuje zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, který vstoupil v platnost 6.11.2011. Tento zákon (mimo jiné) upravuje podmínky změny pohlaví u transsexuálních osob a nahrazuje v tomto ohledu mnohokrát novelizovaný zákon č. 20/1966 Sb., zákon o péči o zdraví lidu, resp. jeho § 27a.

Zákon o specifických zdravotních službách pod pojmem transsexuální pacient rozumí osobu, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím neboli porucha sexuální identifikace. Za transsexuála je tedy považován ten, kdo ačkoliv patří fyzicky k jednomu pohlaví, se cítí být přesvědčen, že patří k pohlaví jinému a často se snaží

⁹⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 9 odst. 2 ZoR.

⁹⁵ Srov. FIFKOVÁ, Hanka; WEIS, Petr; PROCHÁZKA, Ivo a kol: *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Grada, 2. vyd., 2008. str. 1-20. [cit. 2012-11-11] dostupné na <http://www.translide.cz/>.

dosáhnout více integrované a úplné identity cestou hormonální léčby a chirurgických zákroků pro přizpůsobování svých fyzických charakteristických znaků své psychické povaze.⁹⁶ V souvislosti s možností změny pohlaví, zde vzniká celá řada otázek ohledně práv a povinností transsexuála.

Změna pohlaví počíná hormonální léčbou, která mění pohlavní rysy osoby; pokračuje chirurgickým zákrokem upravujícím konečný vzhled a definitivně končí změnou jména, příjmení a dokladů.⁹⁷ Jelikož jde o poměrně komplikovaný, víceúrovňový a multioborový proces, je nezbytná právní úprava, která umožní realizaci změny a opětovné začlenění osoby do společnosti. Převratným rozhodnutím oblasti práv transsexuálů a ilustrací posunu rozhodování je rozhodnutí ESLP ve věci *Goodwin v. Spojené království* ze dne 11. července 2002. V tomto rozhodnutí Soud postoupil mnohem dále při užívání evolutivní interpretace. Posuzovanou otázkou se zde stalo právo transsexuálů – osob, které se rozhodly podstoupit lékařský zákrok, který změnil jejich pohlavní identitu – na to, aby jejich transformace fyzická byla dokonána i transformací právní; tj. na prvním místě, aby mohly požadovat, aby bylo na ně pohlíženo, jako by od počátku svého života byly mužem či ženou, ač se jimi fyzicky staly až v momentě změny pohlaví, a aby tento požadavek byl patřičně reflektován ve všech právních dokumentech, rodným listem počínaje.⁹⁸ ESLP se vyslovil, že informace v rodném listu, uvedená na základě pohlaví zjištěného při porodu, je omezením, které je překážkou uzavření manželství, a je tedy možné je přepsat poté, co byl podstoupen lékařský zákrok ke změně pohlaví.

Právní úprava České republiky je poněkud benevolentnější oproti shora uvedenému případu Velké Británie, ale i přesto zde nalezneme pouze některé otázky týkající se transsexuality. Dle mého názoru by bylo třeba vytvořit samostatný právní předpis, týkající se této problematiky, ve kterém by byly řešeny všechny situace nastávající v souvislosti se změnou pohlaví. Vzhledem k tomu, že se tento článek zabývá problematikou uzavření manželství, zaměříme se nyní na specifické otázky související s manželstvím u transsexuálních osob.

⁹⁶ Rozsudek ESLP ve věci *Rees v. Spojené království*, ECHR (1986) ze dne 17. října 1986 – stížnost č. 9532/81, Série A, No. 106.

⁹⁷ Právní úprava této problematiky je obsažena v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁹⁸ Srov. PALOÚŠ, Martin. *Několik poznámek k výkladové praxi Evropského soudu pro lidská Práva*, str. 8.

Na základě předložení původních dokumentů a potvrzení o změně pohlaví jsou veškeré státní i soukromé organizace povinny akceptovat změněné pohlaví, jako jediné a platné. Uzavírání manželství osobami, které prošly fyzickou i úřední změnou pohlaví, neřeší žádný speciální právní předpis, použije se tedy úprava obecná (tzn. ZoR). Z hlediska práva zde není rozdíl mezi např. mužem „od narození“ a mužem „od změny pohlaví“. V současné době je tedy dle české legislativy osobám se změnou pohlaví umožněno uzavírat právoplatná manželství běžným způsobem, a dokonce i adoptovat děti společně se svým novým manželem. „Tento právní postup je obvyklý ve velké většině zemí EU a opírá se o článek devět Evropské charty lidských práv. V této oblasti existuje navíc relevantní rozhodnutí ESD, který v případě KB v National Health Service Pension Agency and the Secretary of State for Health (2004) rozhodl, že omezování tohoto práva je porušením Směrnice 75/117/EEC.“⁹⁹

Naproti tomu však dle § 21 odst. 2 zákona o specifických zdravotnických službách osoba, která je již v manželství nebo registrovaném partnerství nemůže podstoupit změnu pohlaví, dokud manželství, případně registrované partnerství, nezanikne.¹⁰⁰ Problematice změny pohlaví se po vzoru občanského zákoníku provincie Québec (CCQ) v § 29 věnuje i NOZ, který vychází se z pojetí, že změna pohlaví je faktický stav a že se jeho právní účinky musí vázat k okamžiku, kdy tato změna fakticky nastane z lékařského hlediska. NOZ uvádí, že změnou pohlaví nedochází ke změně osobního či majetkového stavu člověka, ale tato změna sebou nese následek právní a to zánik manželství i registrovaného partnerství. Praxe je sice taková, že poskytovatel zdravotních služeb změnu pohlaví ženatých nebo vdaných transexuálních osob neprovede, dokud jejich manželství není rozvedeno a poměr k případným dětem uspořádán, avšak jelikož jde jen o praxi, neexistuje zde žádná zákonná sankce, které bude následovat, pokud nebude praxe dodržena. Dále mohou nastat i situace, kdy změna pohlaví určité osoby bude provedena v zahraničí.¹⁰¹

„Dojde-li k zániku manželství následkem změny pohlaví, má to stejné právní důsledky jako jiné způsoby zániku manželství za života muže a ženy, jejichž manželství zaniklo.

⁹⁹ PECHOVÁ, Olga. *Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou správou*. [cit. 2012-10-11] Dostupný z: <http://www.diskriminace.info/>.

¹⁰⁰ § 21 zákona o specifických zdravotnických službách „*Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví lze provést pacientovi, který neuzavřel manželství nebo který nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině, popřípadě prokáže, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo.*“

¹⁰¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 29.

V tom směru NOZ výslovně odkazuje na obdobné použití ustanovení o právních následcích rozvodu. V textu ustanovení se výslovně uvádí, že se obdobně použijí mj. i ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti v době po rozvodu.¹⁰² Protože však, v případě že jde o rozvodové řízení, rozhoduje soud o následné péči rodičů o společné dítě již v průběhu rozvodového řízení, bylo novým občanským zákoníkem stanoveno, že i v případě zániku manželství v důsledku změny pohlaví musí soud rozhodnout o tom, jak každý z rodičů bude o společné dítě napříště pečovat. V tom směru se obdobně použije § 906 NOZ.¹⁰³

Za nedostatek NOZ považuji, že ani samotný NOZ ani jeho důvodový zpráva nenavrhuje novely právních předpisů souvisejících se změnou pohlaví. Např. novelu matričního zákona, jelikož změna pohlaví musí být, podle důvodové zprávy NOZ, zapsána také do matriční knihy, o čemž výslovné ustanovení v zákoně o matrikách chybí. Něktými nedořešenými problematickými otázkami současného stavu jsou také např. skutečnosti, že žádný právní předpis neřeší, zda by mohl muž, který se stal ženou podat návrh na určení otcovství, nebo naopak své otcovství popřít, či zda žena, která se stala mužem, zůstává matkou dítěte.

¹⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 29.

¹⁰³ § 906 NOZ „Soud přitom bere ohled na osobnost dítěte, zejména na jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů, jakož i na citovou orientaci a zázemí dítěte, na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít, na citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám. Soud vezme vždy v úvahu, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu, jakož i to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.“

6 MANŽELSTVÍ S MEZINÁRODNÍM PRVKEM

Mezinárodní prvek může být do manželství a jeho uzavírání vnesen několika různými způsoby. Těmito způsoby, jejich specifikami i požadavky, které za jejich existence klade český právní řád na uzavření platného manželství, se budeme podrobněji zabývat v této kapitole.

Z pohledu mezinárodního práva je v první řadě nutné určit rozhodné právo pro posouzení způsobilosti snoubenců k uzavření manželství a posouzení splnění podmínek platnosti uzavření manželství, a dále rozhodné právo pro formu, kterou bude manželství uzavřeno.

§ 19 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů, stanoví, že „Způsobilost osoby uzavřít manželství, jakož i podmínky jeho platnosti se řídí právem státu, jehož je tato osoba příslušníkem.“ Způsobilost uzavřít manželství je nutné u každé osoby posoudit zvlášť, tedy pokud jsou snoubenci různé státní příslušnosti, bude se způsobilost k uzavření manželství posuzovat u každého podle jiného právního řádu. Způsobilost uzavřít manželství podléhá právní úpravě toho státu, jehož je snoubenec občanem, i v případě, že je sňatek uzavírán za hranicemi tohoto státu. Rozhodující je státní příslušnost snoubence v době uzavření manželství. Při nesplnění podmínek vyžadovaných právním řádem státu o způsobilosti uzavřít manželství dochází k uzavření manželství neplatného. Je tedy nasnadě, že stejně jako způsobilost manželství uzavřít se budou právním řádem státu, jehož je snoubenec příslušníkem, řídit i podmínky platnosti (či případné neplatnosti) uzavřeného manželství. Pokud jsou snoubenci různé státní příslušnosti, je nutné posoudit podmínky platnosti manželství z hlediska právních řádů obou států. V případě některých národních specifik a odlišností od českého právního řádu je nutné brát v úvahu, zda užití cizího práva není v rozporu s veřejným pořádkem.¹⁰⁴

Na rozdíl od výše uvedeného, forma uzavření manželství se řídí právem místa, kde se manželství uzavírá (§ 20 z.č. 97/1963 Sb.). Toto pravidlo platí bez ohledu na to, zda je některý ze snoubenců občanem státu, na jehož území hodlají uzavřít sňatek. Dříve v této

¹⁰⁴ Srov. ONDRUŠ, Radek; FENYK, Jaroslav. *Právní styk s cizinou v trestním a netrestním řízení a před orgány veřejné správy*, LINDE PRAHA 1997, str. 203.

oblasti existovaly rozdíly mezi formou občanskou (civilní) a formou církevní, nyní však platí, co se kolizní normy týče, stejná úprava pro obě formy.

Zvláštní formou uzavření manželství v cizině je sňatek před zastupitelským úřadem. Tato forma je upravena v mezinárodních konzulárních úmluvách, které obvykle stanoví, že konzulové mohou přijímat sňatečné prohlášení snoubenců, pokud jsou oba snoubenci příslušníky jejich vysílajícího státu. Je tedy možné, aby cizinci uzavřeli sňatek na našem území před zastupitelským úřadem svého domovského státu, ovšem není možné, aby občan České republiky na jejím území uzavřel sňatek s cizincem před cizím zastupitelským úřadem.

„Judikatura uvádí (R 26/1987), že jestliže by tedy např. uzavřel český státní občan manželství v cizině na území jednoho státu před zastupitelským úřadem dalšího cizího státu, pak by šlo o platně uzavřený sňatek jen v tom případě, když by právní řád státu, na jehož území byl sňatek uzavřen, obsahoval pozitivní právní úpravu, jež by umožňovala uzavírání manželství mezi cizími státními příslušníky před zmocněným orgánem jiného cizího státu.“¹⁰⁵

6.1 Uzavření občanského sňatku s cizincem na území ČR

Český státní občan smí uzavřít manželství s občanem jiného státu na území České republiky, na základě principu rovnosti státních příslušníků ČR a cizích státních příslušníků, a to za podmínek stanovených zákonem o rodině a zákonem č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním.

Forma sňatku se v tomto případě bude řídit právem České republiky (snoubencům je tedy k dispozici jak civilní, tak církevní forma uzavření manželství), a naopak způsobilost snoubenců uzavřít sňatek bude posuzována u každého z nich podle práva státu, jehož je občanem. Platnost uzavření manželství bude posuzována jak podle práva České republiky, tak podle práva cizího státu. Může se tak stát, že uzavřené manželství bude v České republice platné, zatímco z pohledu práva druhého státu se bude jednat o sňatek neplatný. Například: Pokud by na území České republiky chtěl uzavřít sňatek snoubenec, který by byl podle práva svého státu k tomuto nezpůsobilý, ale jednalo by se např. o diskriminační překážku, kterou zákon o rodině nezná, potom by bylo možné toto

¹⁰⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Manželství a paragrafy*, Praha: ComputerPress, 2000, str. 50.

manželství dle českého práva uznat za platné. Naopak pokud by cizinec byl způsobilý podle práva svého státu, ale při sňatku s občankou České republiky by se jednalo o překážku (např. mnohoženství), sňatek by nebyl dovolen s odkazem na výhradu veřejného pořádku.¹⁰⁶ Neměla by tedy nastat situace, kdy na území České republiky bude uzavřen sňatek mezi občanem ČR a příslušníkem jiného státu, který bude platný v cizím státě, ale nikoli dle práva České republiky.

Uzavírání manželství občana České republiky s cizím státním příslušníkem má podle českého právního řádu i další svá specifika, například v dokladech, které je nutné předložit. Podle § 35 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách snoubenec, který je cizincem, k předepsanému tiskopisu¹⁰⁷ připojí rodný list, doklad o státním občanství, doklad o právní způsobilosti k uzavření manželství (k datu uzavření manželství ne starší šesti měsíců), potvrzení o osobním stavu a pobytu, je-li cizím státem vydáváno, úmrtní list zemřelého manžela, jde-li o ovdovělého cizince (tento doklad není třeba předkládat, je-li tato skutečnost uvedena v dokladu o právní způsobilosti k uzavření manželství), pravomocný rozsudek o rozvodu manželství, je-li cizinec, který chce uzavřít manželství, rozvedený; potvrzení o tom, že bude manželství v domovském státě cizince uznáno za platné, je-li uzavíráno zástupcem; a doklad, kterým je možné prokázat totožnost. Listiny, které jsou předkládány v cizím jazyce, musí být úředně přeloženy do českého jazyka a opatřeny postilou, která také musí být přeložena.

Pokud, by získání dokladů bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou, může matriční úřad jejich předložení prominout, nejčastěji v případech uprchlíků nebo žadatelů o azyl. Dále snoubenec, který je cizincem, k uvedeným dokladům předkládá nejpozději v den uzavření manželství potvrzení o oprávněnosti pobytu na území České republiky vydané Policií České republiky, které nesmí být ke dni uzavření manželství starší 7 pracovních dnů. To však neplatí, jde-li o občana Evropské unie nebo občana jiného smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru, nebo jejich rodinné příslušníky. „Požadované potvrzení má za účel předcházet situacím, kdy by uzavřením manželství mohlo dojít k legalizaci nelegálního pobytu na území České republiky. Potvrzením se právě legalita pobytu snoubence, cizince na území České republiky, prokazuje. Krátká doba platnosti potvrzení je rovněž dána záměrně, aby

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Zákon o rodině komentář*. 16. vyd. C.H.Beck, 2005, str. 24.

¹⁰⁷ § 32 z. o matrikách „*Snoubenci vyplní před uzavřením manželství předepsaný tiskopis a předloží jej matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno*“.

cizinec, který právě obdrží výjezdní příkaz, nemohl svou situaci řešit účelovým manželstvím se státním občanem České republiky.¹⁰⁸

Dle § 39 zákona o matrikách je nutná přítomnost tlumočnicka, pokud jeden ze snoubenců nehovoří nebo nerozumí česky. Toto opatření má zabránit omylu v povaze právního úkonu, způsobenému neznalostí jazyka u jednoho ze snoubenců, a tudíž vzniku neplatného manželství. Náklady na tlumočnicka musejí nést snoubenci sami. Na tlumočnicka nejsou z hlediska práva kladeny žádné speciální požadavky, pokud se však nejedná o tlumočnicka jmenovaného ministrem spravedlnosti nebo předsedou krajského úřadu, musí do rukou matrikáře složit slib ve znění podle zvláštního právního předpisu.¹⁰⁹ Tlumočnick v takovém případě také podepisuje společně s manželi, svědky, oddávajícím a matrikářem (v případě občanské formy) protokol o uzavření manželství.

Pokud cizinec uzavře na území České republiky sňatek s občanem České republiky, má podle z. č. 40/1993 Sb., o nabývání a pozbývání státního občanství České republiky možnost podat žádost o udělení státního občanství České republiky. Oproti jiným žadatelům jsou tito v důsledku Evropské úmluvy o státním občanství značně zvýhodněni, neboť zde je zakotvena povinnost naturalizace manželů státních příslušníků. Spekulativní manželství, uzavíraná za účelem zisku povolení k pobytu, zisku pracovního povolení, nebo možnosti nabýt nemovitost, jsou dle českého řádu považována za platná.

6.2 Uzavření manželství českým státním občanem v cizině

Uzavírá-li český občan občanský či církevní sňatek před příslušnými úřady v zahraničí, podmínky jeho uzavření a forma sňatku se podle zásady locus regitactum řídí právními předpisy dané země.

Pro občana České republiky existují v zásadě dva způsoby uzavření sňatku v zahraničí. Prvním z nich je uzavření manželství před orgány cizího státu, na jehož území je manželství uzavíráno, pověřenými k přijetí sňatečného prohlášení tamními právními předpisy. Pokud má být takto uzavřené manželství platné i v České republice, je nutné,

¹⁰⁸ GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, P., MORÁVKOVÁ, J. *Statusové věci občanů*. 5. vyd. Praha: ASPI a.s., 2009, str. 134.

¹⁰⁹ Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, § 6 odst. 2.

aby snoubenec, který je občanem České republiky splňoval podmínky pro uzavření manželství dané českým právním řádem. Druhý snoubenec, pakliže je občanem jiného státu, musí splňovat podmínky uzavření manželství dle právního řádu svého domovského státu, nebo státu, v němž se manželství uzavírá (pokud nesplnění podmínek domovského státu snoubence dle právního řádu státu, kde dochází ke sňatku, není na překážku). Pokud jsou tyto podmínky splněny a manželství je uzavřeno, a zahraniční matiční úřad nezašle údaje Zvláštní matrice, musí snoubenci požádat o zápis o uzavření manželství (jsou-li oba občany ČR) nebo o uznání manželství (je-li občanem ČR pouze jeden). Žádost o zápis podat je třeba osobně. Žádost se podává osobně z důvodu nutnosti ověření totožnosti žadatele a je možné ji podat v zahraničí u zastupitelského úřadu podle místa trvalého bydliště žadatele, případně na honorárních konzulátech, nebo v ČR u matričního úřadu podle posledního trvalého bydliště v ČR. Při podávání žádosti je nutné vyplnit předepsané formuláře a předložit originály českého rodného listu a dokladu prokazujícího české státní občanství (tj. např. platný cestovní pas či občanský průkaz ČR), totožnost lze v případě, že žadatel nemá platný ani jeden z výše uvedených dokladů, doložit dvěma svědeckými výpověďmi. Dále je nutné doložit cizozemský oddací list, popřípadě jinou příslušnou cizozemskou veřejnou listinu, která osvědčuje vznik manželství. V případě, že není možné doručit cizozemskou matriční listinu pro závažnou překážku, lze zápis provést na základě jiných dostatečných důkazů např. výpovědi svědků.¹¹⁰ Listiny musí být opatřeny apostillou a úředním překladem a případně žádost o zápis příjmení nevěsty v mužském tvaru (tedy bez koncovky–ová), k níž se připojí fotokopie cestovního pasu nebo občanského průkazu manžela. Dalšími dokládávanými listinami jsou rozsudek o rozvodu či úmrtí list manžela/manželky (existovalo-li u jednoho ze snoubenců předchozí manželství).¹¹¹ „Všechny cizozemské matriční doklady musí být ještě před předložením českým úřadům přeloženy do českého jazyka. Pokud budou dokumenty přeloženy překladatelem ze SRN, musí být tento překlad ověřen českým zastupitelským úřadem. U úředního překladatele z ČR není další ověření třeba.“¹¹² Zvláštní matrika následně vyhotoví a zašle manželům oddací list.

¹¹⁰ VESELÁ, R. a kol.. Rodina a rodinné právo. 2. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2005, str.205.

¹¹¹ Sňatek v Německu [cit. 2013-01-02] dostupné na www.mzv.cz/munich/cz/konzularni_informace_pro_obcany_cr_pasy/snatek_vystaveni_ceskeho_oddaciho_listu/index.html.

¹¹² Sňatek v Německu [cit. 2013-01-02] dostupné na www.mzv.cz/munich/cz/konzularni_informace_pro_obcany_cr_pasy/snatek_vystaveni_ceskeho_oddaciho_listu/index.html.

Druhou možností je uzavření manželství před zastupitelským úřadem České republiky oprávněným k tomu zvláštním předpisem (§ 5 ZOR).¹¹³ Na základě tohoto ustanovení pověřuje Ministerstvo zahraničních věcí ČR vedoucí diplomatických misí a konzulárních úřadů v cizině, popřípadě jimi pověřené pracovníky úřadu, aby přijímali prohlášení snoubenců o vstupu do manželství. U českého státního občana bude v tomto případě způsobilost uzavřít manželství opět posuzována podle českého právního řádu, avšak u cizinců, bude posuzována jak podle právního řádu státu, jehož je cizinec státním občanem, tak podle českého právního řádu. Snoubenci předkládají obdobné doklady jako by manželství uzavírali na území České republiky.¹¹⁴ Tyto doklady se předkládají v úředních opisech, nebo ověřených fotokopiích. Pokud jsou předkládány cizojazyčné doklady, musí být opatřeny úředním překladem do českého jazyka a předepsanými ověřeními. Snoubenec, který je občanem, nebo snoubenec, který je osobou bez státního občanství, jíž byl povolen pobyt na území České republiky podle zvláštních předpisů¹¹⁵, předkládá při uzavření manželství před zastupitelským úřadem České republiky v cizině také vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství (§ 36 zákona o matrikách). Toto vysvědčení je vydáváno místně příslušným matričním úřadem dle místa trvalého pobytu snoubence, popřípadě místa posledního trvalého pobytu snoubence na území ČR před odchodem do zahraničí. Pokud takový pobyt snoubenec neměl, vydá vysvědčení Úřad městské části Praha 1 (§ 45 z. o matrikách). U zastupitelského úřadu občan České republiky vyplní dotazník k žádosti o zaslání dokladu z České republiky a zaplatí konzulární správní poplatek za obstarání. K žádosti o vydání vysvědčení žadatel přikládá doklady požadované § 46 odst. 2. Vysvědčení je vydáváno na předepsaném tiskopise a má platnost 6 měsíců ode dne vydání. Po uzavření manželství zastupitelský úřad vyplní formulář Protokolu o uzavření manželství v zahraničí, vyhotoví písemné oznámení, v němž uvede skutečnosti zapisované do matričních knih, a zašle je spolu s předloženými doklady zvláštní matrice, která následně vyhotoví a zašle zpět oddací list.

„Na základě mezinárodní smlouvy nebo vzájemnosti si mohou matriky jednotlivých států svoje údaje týkající se matričních zápisů státních občanů druhé smluvní strany vzájemně vyměňovat. Pokud takto česká strana obdrží od zahraniční matriky předmětné

¹¹³ Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 32/1969 Sb., o Vídeňské smlouvě o konzulárních stycích.

¹¹⁴ ONDRUŠ, Radek. *Právní styk s cizinou v trestním a netrestním řízení a před orgány veřejné správy*, Linde str. 205.

¹¹⁵ Zákon. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů.

údaje, zapíše je do zvláštní matriky i bez žádosti dotčené osoby. Stejně tak zvláštní matrika postupuje i na základě oznámení českých zastupitelských úřadů v cizině.¹¹⁶ Do doby obdržení českého oddacího listu vydává zastupitelský úřad potvrzení o uzavření manželství na zastupitelském úřadě.

V případě, že by manželství na území cizího státu bylo uzavřeno formou, která by byla v rozporu s českým právním řádem, český soud by byl nucen toto manželství prohlásit za neplatné, a to i v případě, že by předmětná forma byla jedinou připuštěnou formou vzniku manželství na území daného státu.¹¹⁷

6.3 Církevní sňatek v zahraničí

Možnost uzavřít církevní sňatek v zahraničí byla do českého právního řádu zavedena až novelou zákona o rodině č. 234/1992 Sb., kterou byl zrušen § 20 odst. 2 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, na jehož základě nebylo možné uzavřít církevní sňatek v zahraničí. Nově bylo uzavírání manželství církevní formou v zahraničí upraveno intertemporálním ustanovením § 4c ZoR: „Manželství uzavírané občany České a Slovenské Federativní Republiky v období od 1. ledna 1950 do nabytí účinnosti tohoto zákona církevní formou v zahraničí podle práva platného v místě uzavření manželství jsou platná podle československého práva“.

M. Hrušáková se ve své knize zamýšlí nad novelou zákona o rodině č. 234/1992 ve vztahu k církevní formě uzavírání manželství a tvrdí, že „dikce zákona, že tato manželství, jsou platná podle československého práva, je poněkud nešťastná, neřeší totiž základní otázku, od kdy jsou tato manželství platná. Je třeba přisvědčit názoru, že s ohledem na nedostatek přechodného ustanovení v zákoně č. 234/1992 Sb. je třeba prostřednictvím ustanovení § 104 zákona o rodině dospět k ustanovení § 868 občanského zákoníku, upravujícím nepravou retroaktivitu. Z uvedeného vyplývá závěr, že tato manželství jsou platná teprve od 1.7.1992.“¹¹⁸

Pokud by totiž manželství uzavíraná v zahraničí církevní formou byla platná již v období 1.1.1950 až 1.7.1992, a zároveň by v této době došlo k uzavření platného

¹¹⁶ VESELÁ, R. a kol.. Rodina a rodinné právo. 2. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2005, str. 205.

¹¹⁷ ONDRUŠ, Radek. *Právní styk s cizinou v trestním a netrestním řízení a před orgány veřejné správy*, Linde str. 206.

¹¹⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milena a kolektiv. *Zákon o rodině komentář*, 3. vydání. Praha: C.h.Beck, 2005. str. 21.

manželství na území České republiky, jednalo by se manželství bigamické a tudíž neplatné, nebo by tímto ustanovením byla připuštěna určitá možnost bigamie. Při výkladu tohoto ustanovení je tedy třeba vycházet z toho, že manželství takto vzniklá jsou platná až od 1.7.1992 a dříve uzavřené manželství je považováno za neplatné z důvodu bigamie.

Pokud snoubenci chtějí v současné době uzavřít církevní sňatek v zahraničí, musí splnit obdobné podmínky jako při uzavírání sňatku občanského, vedle nichž je nutné splnit podmínky kladené na uzavření manželství vnitřními předpisy jednotlivých církví. Ve většině případů budou snoubenci muset prokázat, že jsou skutečně příslušníky církve, před kterou hodlají uzavřít manželství, popřípadě budou muset získat povolení k tomuto církevnímu obřadu. Postup uzavření manželství je u církví či náboženských společností více či méně obdobný. Manželství musí být uzavřeno před osobou, která byla řádně vysvěcena na kněze, a obřad samotný se většinou koná v kostele či jiném svatostánku příslušné církve. V průběhu obřadu bude pravděpodobně předčítáno z Písma Svatého, budou zpívány chorály a pronášeny modlitby, avšak detaily obřadu samotného se liší dle jednotlivých vnitřních předpisů církví či náboženských společností. Manželství je uzavřeno vzájemným slibem manželů, následuje předání prstýnků a novomanželský polibek. Poté kněz požehná manželům.

7 NEPLATNOST A NEEEXISTENCE MANŽELSTVÍ

Doposud jsem se zabývala podmínkami a postupy předepsanými českým právním řádem k uzavření manželství. Nyní se zaměřím na situace v nichž některé z podmínek nejsou dodrženy, nebo nastane jiná situace, která není slučitelná se vznikem manželství.

Novelou zákona o rodině č. 91/1998 Sb. došlo k oddělení institutů neplatnosti a neexistence manželství. Současná právní úprava tedy rozlišuje pojmy neplatné manželství (*matrimonium nullum*) a manželství zdánlivé (*neexistentní*) (*non matrimonium, matrimonium putativum*). Tyto dva instituty se primárně odlišují tím, jaké přináší právní následky. Zatímco na manželství neplatné se hledí jako na platné, a tedy nesoucí s sebou všechny právní následky uvedené v právní úpravě (např. existence společného jmění manželů), dokud soud pravomocným rozhodnutím nestanoví neplatnost, u zdánlivého manželství ke vzniku manželství vůbec nedošlo, a takový vztah tedy nemůže přinášet žádné právní následky.¹¹⁹

7.1 Neplatnost manželství

Přestože česká právní úprava vychází ze svobody vůle při vstupu do manželství a vlastního uvážení při výběru partnera, musí být dodržen účel vzniku manželství, a proto právní řád stanoví základní podmínky, jejichž splnění je nutné k uzavření manželství. Vlivem církevního práva se v průběhu času konstitovala řada překážek uzavření manželství. Současný ZoR neobsahuje žádné pozitivní vymezení, které by určovalo, kdy je možné uzavřít manželství, pouze negativně vymezuje, v jakých případech manželství uzavřít nelze.¹²⁰ V případě, že dojde k uzavření manželství i přes existenci některé z níže uvedených vad, půjde o manželství neplatné (*matrimonium nullum*). Vady způsobující neplatnost manželství přitom spočívají buď ve vlastnostech, popřípadě vzájemných vztazích snoubenců nebo se mohou projevat jako vady ve sňatečném prohlášení jako projevu vůle.¹²¹

¹¹⁹ Srov. PLECITÝ Vladimír.; SALAČ Josef, *Základy rodinného práva*, EUROUNION, s.r.o., 2001, str. 26.

¹²⁰ Srov. HOLUB, Milan. *Rodina a právo*. 1. vydání. Praha : Právní poradna práce, 1987, str. 22.

¹²¹ Srov. KNAPPOVÁ, Marta. a kol. *Občanské právo hmotné 3, 4. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: ASPI, a.s., 2007, str. 44.

Neplatnost manželství způsobují:

- a) bigamie - § 11 ZoR
- b) příbuzenství v linii přímé, případně sourozenectví - § 12 ZoR
- c) nedostatek věku (u nezletilých starších 16 let) - § 13 ZoR
- d) zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům - § 14 ZoR
- e) právní vady při uzavírání manželství - § 15a ZoR
 - bezprávná výhrůžka
 - omyl v totožnosti
 - omyl v povaze právního úkonu

Zákon o rodině však stanoví u některých z těchto vad i případy možné konvalidace – tedy zplatnění manželství.

Vzhledem k důležitosti, kterou právní řád instituci manželství přikládá, je nezbytným požadavkem, aby projev vůle, kterým se tato instituce zakládá (tedy sňatečné prohlášení snoubenců), byl u obou osob manželství uzavírajících bezvadný. Jak již bylo zmíněno, zákon o rodině uvádí v §15a tři vady tohoto projevu vůle, které způsobí, že manželství takovým právním úkonem uzavřené, bude považováno za neplatné. Nyní se na tyto vady podívám poněkud podrobněji.

7.1.1 BEZPRÁVNÁ VÝHRUŽKA

„V případě bezprávné výhrůžky se jedná o nedostatek svobody vůle při vstupu do manželství (*vis compulsiva*), o skutečnost, že jednající sice projevil svoji vůli, ale jeho vůle je modifikována vůlí třetí osoby. Bezprávnou výhrůžkou je třeba rozumět takové protiprávní působení na jednoho (případně oba) snoubence, které je způsobilé vzbudit důvodné obavy z hrozící újmy.“¹²² Tato výhrůžka, ať již smyšlená (např. udání za údajný trestný čin) či oprávněná (skutečně spáchaný dosud neodhalený trestný čin), je spojena s nátlakem na uzavření manželství. Aby bylo možné dovolat se neplatnosti manželství musí zde existovat příčinná souvislosti bezprávné výhrůžky s úkonem vstupu do manželství. Intenzita takové výhrůžky musí být natolik silná, aby vzbudila obavy a strach. Tento nátlak může být vyvíjen jak druhým ze snoubenců, tak třetí osobou. Není přitom nutné, aby hrozba směřovala přímo proti snoubenci, postačí, aby

¹²² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 47-48.

újma hrozila osobě snoubenci blízké. Nedostatek vůle při uzavírání sňatku je v zákoně o rodině řešen ve dvou případech: při donucení fyzickým násilím (*vis absoluta*) ke vzniku manželství vůbec nedojde a při použití bezprávné výhrůžky, tedy donucení násilím (nátlakem) psychickým (*vis compulsiva*) se bude jednat o manželství neplatné.

7.1.2 OMYL TÝKAJÍCÍ SE TOTOŽNOSTI JEDNOHO ZE SNOUBENCŮ

„Omyl týkající se totožnosti jednoho ze snoubenců znamená, že manželství je uzavíráno s osobou, která předložila odcizený či padělaný doklad totožnosti“.¹²³ V tomto případě se naskytá otázka, s kým tedy bylo manželství uzavřeno – zda s osobou uvedenou v dokladu totožnosti, či s osobou, která fakticky projevila vůli vstoupit do manželství, byť pod jiným jménem. Právní praxe došla k závěru, že manželství bylo uzavřeno s osobou, která projevila svou vůli pod nepravým jménem. Toto nachází oporu i ve výkladu zákona, podle něhož je manželství uzavřeno již souhlasným prohlášením obou snoubenců a následný zápis do matriky má povahu pouze deklaratorní. Tento právní postoj je dle mého názoru zcela správný, jelikož není možné, aby osoba, která neprojevila svou vůli, a zároveň bylo zneužito její jméno, nesla právní následky vzniku manželství. Možnost domáhat se neplatnosti manželství na základě této vady má význam např. při uzavírání manželství s uprchlíky.

7.1.3 OMYL TÝKAJÍCÍ SE POVAHY PRÁVNÍHO ÚKONU

K omylu týkajícímu se povahy právního úkonu, jakožto poslední vadě projevu vůle při vstupu do manželství, kterou uvádí zákon o rodině, by při občanském sňatku mohlo dojít pouze hypoteticky (snad v případě, že by jeden ze snoubenců byl cizinec neznalý českého jazyka, či osoba nemá nebo neslyšící a obřadu by se neúčastnil tlumočnick). Pravděpodobněji by takový omyl v povaze právního úkonu mohl nastat při sňatku církevním, pokud snoubenci nejsou příslušníky stejné církve a jeden s nich se domnívá, že se jedná např. o zasnoubení a netuší, že uzavírá manželství.¹²⁴

Na rozdíl od případů neplatnosti manželství dle shora uvedených bodů a-d je v případě vady právního úkonu možné prohlásit manželství za neplatné pouze na návrh jednoho z manželů, a to v subjektivní lhůtě do jednoho roku ode dne, kdy se o rozhodné události

¹²³Srov. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. str. 47-48

¹²⁴ Tamtéž. str. 47-48.

dozvěděl. Po uplynutí této prekluzivní lhůty právo na podání návrhu zaniká. V případě bezprávné výhrůžky druhým snoubencem či omylu v totožnosti je možné zároveň uplatňovat i nárok na náhradu škody podle § 420 Obč.Z..

7.1.4 PROHLÁŠENÍ MANŽELSTVÍ ZA NEPLATNÉ A JEHO DŮSLEDKY

Aby bylo možné prohlásit manželství za neplatné, musí manželství nejprve existovat, tedy nesmí jít o neexistující manželství.¹²⁵ Dále musí být manželství uzavřeno za okolností, uzavření manželství vylučujících.

Obecná zásada § 15 odst. 1 ZOR stanoví, že není možné prohlásit manželství, které již zaniklo za neplatné, třebaže se nikdy „platným nestalo“. Z této zásady existuje však podle zákona o rodině výjimka. Za neplatné lze i po zániku, prohlásit manželství uzavřené mezi ženatým mužem a vdanou ženou, předky a potomky, sourozenci nebo mezi osobami, které jsou v příbuzenském poměru na základě osvojení, a to i v případě že manželství zaniklo smrtí, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého nebo rozvodem.¹²⁶

Zákon rozlišuje dva možné případy zahájení řízení o neplatnosti manželství – na návrh a z úřední povinnosti. Z úřední povinnosti přitom soud může řízení zahájit v případech neplatnosti manželství pro bigamii, příbuzenský vztah, zbavení způsobilosti k právním úkonům, či nedostatek věku, v případě, že nebylo vydáno povolení soudu k sňatku s nezletilým starším 16 let. Řízení se bez návrhu zahajuje zpravidla poté, co je soudu matričním úřadem oznámen vznik takového manželství. Rozhodnutí o neplatnosti manželství není vázáno na žádnou procesní lhůtu, proto je možné podat návrh kdykoli. Stejně tak, pokud nedojde ke konvalidaci manželství, může soud zahájit řízení i několik let po vzniku manželství. Toto neplatí pouze v případě vad právního úkonu (prohlášení o uzavření manželství), u nichž, jak již bylo popsáno výše, je zákonem stanovená lhůta pro podání návrhu.

Pokud je o neplatnosti manželství rozhodováno na návrh jednoho z manželů a manžel, který je v řízení odpůrcem zemře, je možné v řízení i nadále pokračovat, pokud by však

¹²⁵ KNAPPOVÁ, Marta. a kol. *Občanské právo hmotné* 3.. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2007, str. 41.

¹²⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 15.

zemřel manžel, na jehož návrh bylo řízení zahájeno, pokračovat lze pouze tehdy, pokud o to do jednoho roku od jeho smrti požádají jeho potomci.¹²⁷

Rozhodnutí o neplatnosti manželství má konstitutivní účinky a působí ex tunc, tj. od okamžiku uzavření manželství, na toto manželství se pohlíží jako by nikdy neexistovalo, dotčené osoby tedy opět získávají status svobodný/svobodná. Vzhledem k tomu, že manželství však fakticky po nějakou dobu existovalo, a neslo právní důsledky, považoval zákonodárce za nutné upravit v některých oblastech právní poměry po prohlášení manželství za neplatné speciálně. Tyto výjimky se týkají oblasti majetkových poměrů manželů a jejich práv a povinností ke společnému dítěti. § 17 odst. 2 ZoR stanoví, že v těchto oblastech platí obdobně ustanovení o rozvodu manželství.¹²⁸

„Opatrovnický soud je po právní moci rozsudku o prohlášení manželství za neplatné povinen rozhodnout ve smyslu § 26 ZoR tj. rozhodnout, případně schválit dohodu o svěření nezletilého dítěte do výchovy, případně o společné výchově nebo střídavé výchově.“¹²⁹ Zachována zůstává i domněnka otcovství založená na otcovství manžela matky. Rozhodovací povinnost soudu je dána i v případě vypořádání společného jmění manželů ve smyslu § 149 Obč.Z., které vzniká i v neplatném manželství.¹³⁰ Dále je nutné uspořádat i vztahy ke společnému bydlení ve smyslu § 703 an. Obč.Z..

V případě prohlášení manželství za neplatné však nelze použít ustanovení § 92 ZoR o vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi. Neplatnost manželství bude mít zásadní vliv např. v právu dědickém. Projeví se však také například změnou příjmení manžela, který přijal při sňatku příjmení druhého manžela, zpět na příjmení, které měl před vstupem do manželství, zánikem všech práv a povinností manželů osobněprávní povahy a změnou jejich osobního stavu, na stav, který předcházел uzavření neplatného manželství.¹³¹ Po pravomocném prohlášení manželství za neplatné, učiní příslušná matrika takový zápis, jakoby manželství nikdy neexistovalo.

¹²⁷ VESELÁ, R. a kol.. *Rodina a rodinné právo*. 2. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2005, str. 212.

¹²⁸ R 42/1972

¹²⁹ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině*, 4. vydání. Praha: 2009, str. 49-50.

¹³⁰ R 42/1972.

¹³¹ VESELÁ, Renata a kol., *Rodina a rodinné právo historie, současnost a perspektivy*, EUROLEX.

7.2 Neplatnost manželství podle Nového občanského zákoníku

Nový občanský zákoník upravuje neplatnost manželství ve svém druhém oddílu, a to až za úpravou manželství zdánlivého a jedná se o relativně nové ustanovení, zavádějící nový pojem zákonné překážky a čerpající kodexů západních zemí. V § 680 NOZ je výslovně stanoveno, že pokud bude manželství uzavřeno přestoupením zákonné překážky, soud prohlásí takové manželství za neplatné. Dále je zde upravena aktivní legitimace k podání návrhu, a to tak, že návrh může podat každý, kdo má na věci právní zájem, s výjimkou toho, kdy vzniku manželství bránila zákonná překážka omezení svéprávnosti.¹³² Shodnost stávající právní úpravy s budoucí nalezneme ve větě druhé § 681 NOZ v tom, že pokud bylo manželství prohlášeno za neplatné, považuje se za neuzavřené. Ve větě první, je kodifikována současná právní praxe, že se manželství považuje za platné, dokud nebylo prohlášeno za neplatné.

§ 684 NOZ stanoví další důvody neplatnosti manželství nad rámec zákonných překážek vzniku manželství. Na rozdíl od současné právní úpravy je zde uveden jak psychický nátlak, tak fyzické násilí, dále omyl spočívající v totožnosti osoby s níž fyzická osoba do manželství vstupuje a také v omyl, spočívající v povaze sňatečného jednání. Dále novou zákonnou překážkou pro uzavření manželství je nezletilost a zároveň nedosažení plné svéprávnosti, ty to dvě podmínky jsou kumulativní. Řízení o prohlášení manželství za neplatné v těchto případech může být zahájeno na návrh manžela, který byl těmto vadám vystaven. Nová kodifikace rovněž výslovně uvádí zásadu, která byla dosud pouze odvozována, tedy že ten, kdo se provinil, se nemůže způsobené vady sám (a ve svůj prospěch) dovolávat (zásada „Nebude popřáno sluchu tomu, kdo poukazuje na vlastní hanebnost“).¹³³

Případy, kdy je možné zahájit řízení o neplatnosti a neexistenci manželství i bez návrhu, upravuje § 685 NOZ. Řízení z moci úřední je podle nové úpravy možno zahájit, jestliže manželství bylo uzavřeno s osobou, která již v minulosti uzavřela manželství, registrované partnerství nebo jiný obdobný svazek uzavřený v zahraničí, pokud tento

¹³²Občanský zákoník : Vládní návrh občanského zákoníku 2011 [online]. 2011 [cit. 2011-12-06].justice.cz. Dostupné na WWW:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>.

¹³³Tamtéž.

v současnosti trvá; nebo pokud dojde k uzavření manželství mezi předky a potomky, sourozenci, nebo mezi osobami, jejichž příbuzenský vztah vznikl osvojením.¹³⁴

Celou novou právní úpravu neplatnosti manželství uzavírá § 686 NOZ, který opět ve svém odstavci druhém obsahuje ustanovení o ochraně osoby jednající v dobré víře, a to při rozhodování o majetkových právech a povinnostech v případě prohlášení manželství za neplatné.

7.3 Neexistence manželství

Na rozdíl od manželství neplatného, manželství neexistentní - zdánlivé (*matrimonium putativum*) nevyvolává žádné právní následky. Neexistence manželství nastává *ex lege*, případně v pochybnostech, zda tu manželství je, nebo není, rozhoduje soud dle § 80 písm. a) OSŘ.¹³⁵ Soud může zahájit řízení v této věci i bez návrhu (§ 81 odst. 1 osř.). Manželství neexistentní nelze konvalidovat.

§ 17a ZoR uvádí pro neexistenci manželství následující důvody:

- a) - muž nebo žena byli k prohlášení o uzavření manželství donuceni fyzickým násilím
- b) - manželství bylo uzavřeno nezletilým mladším 16 let
- c) - nebyly dodrženy podmínky uvedené v § 4a odst. 1, § 4b odst. 2 a § 9.

Z dikce zákona lze dovodit, že se jedná o výčet taxativní, avšak při bližším zkoumání zákona o rodině zjistíme, že neexistenci manželství mohou mít za následek i další vady (např. uzavření manželství mezi osobami stejného pohlaví, což dovozujeme z § 1 ZoR; nebo uzavření civilního sňatku před nepříslušným orgánem či osobou). V tomto považují ustanovení § 17a ZoR za nepřesné a navrhovala bych doplnit slovo „zejména“ či „především“, čímž by došlo k zamezení dojmu, že se jedná o ustanovení taxativní.

Nyní se na jednotlivé důvody dle § 17a ZoR zaměříme podrobněji. Prvním důvodem neexistence manželství, jmenovaným v § 17a odst. 1 ZoR, je donucení fyzickým násilím k prohlášení o uzavření manželství. Prohlášení o uzavření manželství učiněné pod fyzickým násilím způsobí, že manželství bude neexistentní a tedy nebude působit

¹³⁴Občanský zákoník : Vládní návrh občanského zákoníku 2011 justice.cz. Dostupné z WWW:<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011.pdf>.

¹³⁵HADERKA, Jiří. Oddavky, nulity a neexistence manželství od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb.. Právní praxe. 1998. č. 8, str. 466 - 482.

žádné právní následky. Ke způsobení tohoto právního účinku je nutné faktické použití fyzického násilí k dosažení stanoveného cíle vstupu do manželství, pouhá hrozba fyzickým násilím je v tomto případě nedostačující.¹³⁶ Právní praxe v současné době považuje za projev fyzického donucení i ovlivnění vůle omamnými látkami. V takovém případě jde o nicotný právní úkon, jelikož zde absentuje projev svobody vůle, který je imanentní všem právním úkonům.¹³⁷ Důraz na svobodu vůle je patrný např. i z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 26. září 2005, sp.zn. 30 Cdo 1280/2005, který uvádí, že právní úkon není učiněn svobodně tehdy, jestliže je učiněn v důsledku přímého fyzického donucení, přičemž je nerozhodné od koho takovéto donucení pochází. Vůle jednajícího je totiž nahrazena vůlí donucujícího.

Druhým důvodem neplatnosti manželství, uváděným v § 17a odst. 2 ZoR, je situace, kdy manželství bylo uzavřeno nezletilým mladším šestnácti let. Tato osoba nemůže uzavřít manželství vůbec, a to ani s povolením soudu. Pokud by nezletilý mladší šestnácti let podal soudu návrh na povolení uzavřít manželství, musí soud takový návrh odmítnout, a to z toho důvodu, že nezletilý mladší šestnácti let nemá procesní způsobilost k podání takového návrhu a ve smyslu § 154 OSŘ je pro rozsudek rozhodující stav v době jeho vyhlášení. Soudní praxe nepřipouští ani možnost, aby soud vázal své povolení až na den, kdy nezletilý dosáhne šestnácti let.¹³⁸ V praxi může k uzavření takového manželství dojít na základě falšování dokladů, nepozorností matričního úřadu nebo nepravdivým tvrzením v případě uzavírání manželství v ohrožení života.

Třetí případ je uveden v § 17a odst. 3 ZoR. Toto ustanovení prošlo řadou novel a v současné době má neexistenci manželství za následek nedodržení náležitostí uvedených v § 4a odst. 1, § 4b odst. 2 a § 9 ZoR. Novelou provedenou zákonem č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, ve znění pozdějších předpisů s účinností od 1.1.2003 došlo k určitému zmírnění úpravy zdánlivého manželství v souvislosti s občanským sňatkem, odkaz na ustanovení § 4 upravující občanský sňatek bylo vypuštěno a nyní již nerespektování povinností

¹³⁶Srov. KNAPPOVÁ, Marta a kol. *Občanské právo hmotné I.* 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2005, str. 152.

¹³⁷ Srov. PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*, Eurounion s.r.o., 2001, str. 33.

¹³⁸ HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině*, 4. vydání. Praha: 2009, str. 51-53.

uvedených v § 4 ZoR při uzavírání civilního sňatku nemá za následek neexistenci manželství.¹³⁹

V případě církevní formy sňatku manželství nevznikne, pokud prohlášení o uzavření manželství nebylo učiněno před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností, a rovněž pokud bylo sňatečné prohlášení činěno před orgánem církve či náboženské společnosti, která nemá podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností oprávnění k výkonu zvláštního práva (§ 7), či dokonce není ani podle tohoto zákona registrována (§ 4a odst. 1). Manželství taktéž nevznikne, nepředcházelo-li církevnímu sňatku předodдавkové řízení na místně příslušném matričním úřadu a nebylo-li vydáno osvědčení o tom, že snoubenci splnili všechny zákonné požadavky pro uzavření platného manželství. Totéž platí i v případě, že by osvědčení bylo v den obřadu starší tři měsíců (§ 4b odst. 2 ZoR).

Případem neexistence uzavřeného manželství podle § 17a odst. 3 ZoR, který se podle současné úpravy týká civilní formy sňatku, je uzavření manželství zástupcem na základě plné moci (§ 9 ZoR). Manželství nevznikne, pokud učinění sňatečného prohlášení zástupcem nebude povoleno krajským úřadem nebo obecním úřadem obce s rozšířenou působností (v hlavním městě Praze a ve městech Brno, Ostrava a Plzeň magistráty těchto měst), plná moc s označením snoubence, který má být zastoupen nebude písemná a opatřená úředně ověřeným podpisem, nebo pokud osoba, která činí prohlášení, nebude opačného pohlaví než druhý ze snoubenců a nebude mít plnou způsobilost k právním úkonům.

Nový občanský zákoník udává institutu zdánlivého manželství přesnější rámec, nové pojetí je zdařilou změnou současné úpravy neexistence manželství, kterou lze vzhledem k výše uvedenému charakterizovat jako velmi strohou. § 677 až § 679 NOZ uvádí, že manželství nevznikne, pokud alespoň u jedné z osob, které hodlaly uzavřít manželství, nebyly v projevu vůle o vstupu do manželství nebo ve sňatečném obřadu nebo v souvislosti s ním splněny takové náležitosti, na jejichž splnění je k tomu, aby manželství vzniklo, nutno bezvýhradně trvat. Neprovádí-li se sňatečný obřad v případě přímého ohrožení života snoubence, je takovou skutečností např. předložení osvědčení

¹³⁹Srov. HOLUB, Milan; NOVÁ, Hana; HYKLOVÁ, Jana. *Zákon o rodině: S komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími*. 9. aktualizované a doplněné vydání. Praha :Leges, 2011, str. 38.

matričního úřadu, že snoubenci splnili všechny požadavky zákona pro uzavření manželství, mezi jehož vydáním a uzavřením sňatku uplynula doba nejvýše šest měsíců.¹⁴⁰ V případě církevního sňatku náleží k těmto náležitostem i uzavření sňatku před orgánem oprávněné církve. Podstatnou novinkou je § 679 NOZ, který v odstavci prvním kodifikuje současnou praxi, kdy neprodleně po určení, že manželství není, soud rozhoduje také o otcovství ke společnému dítěti a o právech a povinnostech rodičů k němu. § 679 odst. 2 NOZ upravuje majetková práva a povinnosti, přičemž je nutno v těchto záležitostech brát ohled na jednání v dobré víře a společné zájmy dětí a třetích osob.

7.4 Neplatnost manželství v církevním právu

Kanonické právo narozdíl od práva světského nerozlišuje neplatnost a neexistenci manželství. Kanonické právo zná pouze neplatnost (nulitu) manželství. Nulitní manželství vznikne, pokud je manželství uzavřeno i přes nedispenzovanou či nedispenzovatelnou překážku, z důvodu vad v manželském souhlasu a z důvodu nedodržení kanonické formy.

CIC/1983 uvádí překážky¹⁴¹ manželství způsobující neplatnost manželství, o těchto překážkách bylo pojednáno v kapitole 3.2 proto je zde již znovu nebudu rozvádět. Pouze uvádím, že mnohé z těchto překážek jsou podobné tem, které uvádí zákon o rodině. Z účinnosti některých těchto překážek je možné vyvázat se dispencem. Dispenz je v kompetenci místních ordinářů či pro zvláštní případy Apoštolského stolce. Pouze Apoštolský stolec smí dispenzovat překážky vzniklé ze svátosti svěcení, překážku zločinu a veřejného doživotního slibu čistoty řeholní společnosti. „Je-li manželství neplatné pro existenci manželské překážky, po jejím případném odpadnutí či dispencování manželství automaticky nekonvaliduje (tj. nestává se ipso facto platným, jako je tomu v českém rodinném právu), nýbrž zásadně je třeba obnovy manželského souhlasu (jde o tzv. prostou konvalidaci). Spíše ve výjimečných případech a za podmínky faktického trvání manželského souhlasu lze manželství takto zplatnit

¹⁴⁰Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, § 677.

¹⁴¹ Jde o překážky : věku, neschopnosti k souloži, trvajících manželského svazku, mezi osobou nepokřtěnou a pokřtěnou, přijatá svátost svěcení, složení doživotního veřejného slibu čistoty v řeholní společnosti, pokrevního příbuzenství v přímé linii, švagrovství, osvojení, únosu ženy, zabití manžela za účelem uzavření sňatku.

administrativní cestou, tj. reskriptem Apoštolského stolce nebo diecézního biskupa s účinkem ex tunc (jde o tzv. sanaci manželství).¹⁴²

Dále může být neplatnost manželství způsobena nedostatkem souhlasu ze strany nupturientů. Jde o případy kdy je manželství uzavíráno:

- osobami, které z psychických důvodů nejsou schopni převzít podstatné manželské povinnosti;
- v omylu co do osoby (error in persona) ;
- v omylu co do závažné vlastnosti druhého z nupturientů (error in qualitate personae) zapříčiněného podvodem;
- předstíraně, tj. když jeden ze snoubenců (popř. oba) simuluje buď uzavření manželství jako takového, nebo když simuluje souhlas s některou podstatnou hodnotou manželství nebo s některou jeho podstatnou vlastností (jde o vyloučení podstatného elementu manželství či manželství samotného);¹⁴³
- s podmínkou
- pod vlivem násilí nebo vnějšího strachu (metus gravis ab extrinseco);
- s nedosažením potřebných minimálních znalostí o manželství
- v omylu ohledně podstatné vlastnosti manželství
- při nedostatečném užívání rozumu či závažné poruše soudnosti
- při aktuální neexistenci manželského souhlasu nupturienta v případě uzavření manželství prostřednictvím jeho legitimně pověřeného zástupce

Nejčastějším případem kanonické neplatnosti manželství je nedodržení kanonické formy. Za nedostatek kanonické formy je považováno:

- a) nedodržení předepsané formy
- b) nezpůsobilost svědků
- c) nezpůsobilost asistujícího.¹⁴⁴

Na základě shora uvedeného výčtu případů neplatnosti manželství je zcela zřejmé, že kanonické právo klade na snoubence a vstup do manželství větší požadavky než právo

¹⁴² HRDINA, Ignác Antonín. *Manželství v současném českém i kanonickém právu*, O.Praem., [cit. 2013-03-03] dostupné na <http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-hrdin.htm>

¹⁴³ tamtéž

¹⁴⁴ NĚMEC, Damián. *Manželské právo katolické církve s ohledem na platné české právo*, Karmelitánské nakladatelství. 2006, str. 156 - 157

světské. I přes to však může dojít k uzavření manželství neplatného. To je však považováno za platné, dokud neplatnost nevysloví církevní soud ve svém rozsudku.

7.4.1 PRŮBĚH PROCESU O NEPLATNOSTI MANŽELSTVÍ

Církevní soud na základě žaloby přezkoumává platnost či neplatnost uzavřeného manželství, a to vždy až když bylo manželství pravomocně rozvedeno civilním soudem. Soud zde nestanoví vinu či nevinu za rozpadlé manželství, pouze přezkoumává, zda v momentě uzavírání manželství bylo uzavřeno platně, tj. se všemi náležitostmi kanonického práva (neexistence překážky, dodržení kanonické formy a absence vady manželského souhlasu z hlediska rozumu či vůle). Příslušným soudem je soud místa, kde bylo manželství uzavřeno, nebo soud příslušný podle trvalého bydliště nežalující strany. K žádosti o prohlášení manželství za neplatné je nutné mimo žalobu předložit také křestní či rodné listy partnerů, církevní oddací list, v některých případech i civilní a rozvodových rozsudek.¹⁴⁵ Právo na žalobu v procesu o neplatnosti manželství má jeden z manželů¹⁴⁶, případně ochránce spravedlnosti.¹⁴⁷ Žalobu posuzuje tribunál tří soudců, kteří mají záležitost projednat. Splňuje-li žaloba předepsané náležitosti, tribunál ji přijme, oboje strany (tj. oba manžele) a čeká na jejich vyjádření. Procesní strany pak mají 10 dnů na to, aby se ke stanovenému předmětu sporu vyjádřily. Jelikož je platnost manželství je jedním z hlavních zájmů církve, účastní se procesu o neplatnost manželství také úředník církve zvaný obhájce svazku, jehož úkolem je najít a prokázat všechny skutečnosti, které svědčí ve prospěch platnosti manželství. jde vlastně o protistranou manželů, kteří se snaží dokázat neplatnost jejich manželství. Všechny výsledky stran a svědků se na rozdíl od civilních jednání konají odděleně a písemně. Pokud jsou shromážděny všechny důkazy, předloženy všechny listiny a strany již nemají další připomínky, případně nechtějí navrhnout další důkazy, následuje uzávěr záležitosti. Jelikož manželské záležitosti jsou statusovými záležitostmi, kanonické právo vyžaduje k vykonatelnosti rozsudku, jež rozhodl o neplatnosti manželství, jeho potvrzení dalším shodným rozsudkem vyšší soudní instance.¹⁴⁸ „Při rozdílných rozsudcích v první a druhé instanci nutno případ předložit k definitivnímu rozhodnutí

¹⁴⁵ PALLA, Jiří. *Manželství souhlas v současném kanonickém právu*, REVUE 13 2/99

¹⁴⁶ CIC/1983, kán. 1674, odst. 1

¹⁴⁷ CIC/1983, kán. 1674, odst. 2

¹⁴⁸ *Průběh procesu o neplatnost manželství*, Arcidiecéze Olomoucká, [cit. 2013-03-04] dostupné na www.ado.cz/interdiecezni-soud/prubeh-procesu-o-neplatnost-manzelstvi

Papežskému soudu Římské rotě prostřednictvím soudu první instance.¹⁴⁹ Teprve se dvěma rozsudky, jež prohlašují manželství za neplatně uzavřené. Poté smí rozvedení manželé uzavřít nové manželství v katolické církvi. Doba trvání procesu by neměla přesáhnout rok v první a půl roku ve druhé instanci.¹⁵⁰

¹⁴⁹ PALLA, Jiří. *Manželství souhlas v současném kanonickém právu*, REVUE 13 2/99

¹⁵⁰ Kánon 1453: „Soudcové i soudy dbají, aby všechny záležitosti byly při zachování spravedlnosti co nejdříve ukončeny a aby u soudu prvního stupně se věci nepotahovaly přes jeden rok a u soudu druhého stupně přes šest měsíců.“

8 DŮSLEDKY VZNIKU MANŽELSTVÍ

Jako každý právní úkon, i uzavření manželství vyvolává různé faktické i právní důsledky. Manželství je v tomto ohledu oproti klasickým právním úkonům specifitější, jelikož se zde s normami právními prolínají i normy mravní, které nejsou způsobilé donucovací prostředky, ale jde spíše o to, aby si oba partneři uvědomili, jaké podmínky je nutné splnit pro trvání manželského svazku. V případě že tyto podmínky nebudou respektovány, manželství se rozpadne. O osudu manželství rozhoduje pouze úroveň rozpoznávacích a volných vlastností obou partnerů a normy rodinného práva mohou pouze dopomoci k prosazování stejných práv a povinností muže a ženy.¹⁵¹ S uzavřením manželství přitom spojuje určité důsledky nejen zákon o rodině, ale i občanský zákoník, a to například vznik společného jmění manželů.

Hlavním právním následkem uzavření manželství je změna osobního státu ze svobodná/svobodná na ženatý/vdaná, další principy a právní úpravu vztahů mezi manželi však nalezneme právě v zákoně o rodině, a to v §§ 18 až 21. Tyto základní principy se vztahují nejen na občany České republiky, kteří uzavřeli sňatek, ale i na manželé, z nichž jeden je občanem České republiky a druhý občanem jiného státu, a kteří se rozhodli pro život v České republice.

Prvním ustanovením ZoR v tomto směru je konstatování obecného základního principu, že muž a žena mají stejná práva a povinnosti. Tento princip je s ohledem na různé biologické úlohy muže a ženy fakticky nedosažitelný v absolutních hodnotách, a s ohledem na to je i těžko stoprocentně prosaditelný a vymahatelný v (nejen) rodinněprávní praxi. Přesto je potřebné tento princip stále prosazovat a upevňovat.

§ 18 ZoR dále stanoví: „Manželé jsou povinni spolu žít, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí.“ „Převáděno do praxe to znamená, aby oba partneři respektovali možnosti i schopnosti druhého při zajišťování potřeb manželství; kdo vykonává péči o společnou domácnost a rodinu, má (jde-li o manželství, jeho úspěch a výchova dětí) stejně uznávané postavení jako ten, kdo se stará o finanční prostředky potřebné pro „provoz“ rodiny.“¹⁵² Za nedodržení těchto povinností nestanoví ZoR žádnou sankci,

¹⁵¹ Srov. JEHLIČKA, O.; ŠKÁROVÁ, M.; ŠVESTKA, J.; VODIČKA, A. a kolektiv, *Občanský zákoník, Komentář*, C.H.Beck, 1994, str. 54.

¹⁵² HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 55.

jedná se tedy o imperfektní normu, stejně tak jako u ustanovení, že snoubenci jsou povinni prohlásit, že navzájem znají svůj zdravotní stav.

Zákon přesně nedefinuje pojem žít spolu, a např. § 703 odst. 3 Obč.Z. (a další) počítá i se situací, kdy manželé spolu nežijí. Za porušení povinnosti spolu žít se však nedá považovat situace, kdy manželé spolu z jakýchkoliv objektivních důvodů žít či bydlet nemohou.

Povinnost manželů být si věrni vychází z principu monogamie, tuto část § 18 ZoR však není možné nijak právně vynutit, stejně tak jako povinnost respektovat navzájem svoji důstojnost. Smysl tohoto ustanovení spatřujeme především v kladném ovlivňování výchovy dětí a jejich náhledu na vzájemné mezilidské vztahy.

Povinnost manželů si pomáhat zahrnuje nejen morální podporu partnerů, ale i vzájemnou vyživovací povinnost. Ta je, na rozdíl od předchozích povinností, v případě, že ji jeden z manželů neplní dobrovolně, soudně vynutitelná. S ní souvisí i povinnost společné péče o děti, která zahrnuje péči nejen o děti biologické. Ustanovení § 33 ZoR, uvádí, že na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, ovšem za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti. Novelou zákona o rodině byla zavedena povinnost vytvářet zdravé rodinné prostředí, kterým se rozumí zejména vhodné prostředí pro vývoj dítěte a jeho následnou integraci do společnosti a uplatnění na trhu práce.

K tomu aby rodina řádně fungovala, jsou oba manželé povinni podle svých schopností, možností a majetkových poměrů přispívat společnou péčí o uspokojení potřeb rodiny.¹⁵³ Jelikož zákon nedefinuje pojem rodiny, a praxe považuje za rodinu i neformální soužití muže a ženy, lze tedy analogicky dovodit, že práva a povinnosti manželů vztahující se k rodině, lze vztáhnout i na soužití osob, které neuzavřely sňatek.

Povinnosti manželů (partnerů) nemusí být rozděleny přesně na polovinu, je třeba přihlížet k možnostem a schopnostem každého z manželů a jejich majetkovým poměrům a výdělečným schopnostem. Poskytování peněžitých či jiných prostředků na náklady společné domácnosti by mělo být zcela nebo alespoň z části vyváжено osobní péčí o společnou domácnost a děti. Za náklady společné domácnosti lze přitom považovat nájem a veškeré poplatky spojené s chodem domácnosti, jako nákup potravin

¹⁵³ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, § 19.

atd. V případě, že jeden z manželů svoji povinnost hradit náklady společné domácnosti neplní, může ve věci rozhodnout soud, na návrh druhého manžela. Soud rozhoduje na základě skutkových zjištění ke stavu v době vydání rozhodnutí, avšak s ohledem na obtížnost zjišťování potřebných informací soudy častěji vyzývají ke smíru.

Uzavřením manželství tedy vzniká mezi manželi nejen společná domácnost ale i společné jmění manželů. Manželé mají buď společná majetek, nebo manželé mohou vznik společného majetku v souladu se zákonem omezit nebo naopak rozšířit.¹⁵⁴ „Manželé mohou dále smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.“¹⁵⁵ Společné jmění manželů vzniká i v manželství neplatném, a to až do doby, kdy je manželství prohlášeno za neplatné. Nevzniká však v manželství zdánlivém, jelikož toto manželství nevzniklo vůbec. „V současné době jsou manželské smlouvy evidované v Centrální evidenci manželských smluv vedené od 1. července 2009 Notářskou komorou České republiky a informace z této evidence slouží pouze pro účely dědického řízení. Nové znění občanského zákoníku počítá se zavedením veřejného seznamu, do kterého se na návrh některého z manželů budou moci smlouvy zapisovat, je-li to v ní ujednáno, jinak na žádost obou manželů a z něž bude patrné, v čem si manželé dohodli režim od zákona odchylný.“¹⁵⁶

O záležitostech rodiny mají manželé rozhodovat společně, zde je promítnut princip, že muž i žena mají rovné postavení. Pokud se manželé nedohodnou na podstatných věcech, je o nich oprávněn rozhodnout soud na návrh některého z nich. Platí tedy, že nepodstatné věci jsou manželé povinni vyřídit si spolu, bez zásahu státního orgánu. Pokud by zde bylo dáno, že soud může zasahovat do všech věcí, narostlo by zajisté velké množství sporů.¹⁵⁷ Nový občanský zákoník přináší modifikaci tohoto ustanovení, a to povinnosti manželů dohodnout se na způsobu života a o umístění rodinné domácnosti. Dále NOZ uvádí možnost soudu nahradit svým rozhodnutím souhlas

¹⁵⁴ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů, § 143a.

¹⁵⁵ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů, § 143a odst. 2.

¹⁵⁶ Společné jmění manželů - rozhovor s notářkou JUDr. Evou Cechlovou [cit. 2013-03-02] dostupné na www.pravni-sympozium.cz..

¹⁵⁷ JEHLIČKA, O.; ŠKÁROVÁ, M.; ŠVESTKA, J.; VODIČKA, A. a kolektiv, *Občanský zákoník, Komentář*, C.H.Beck, 1994, str. 60.

druhého manžela, odmítá-li souhlas bez vážného důvodu udělit, nebo není-li schopen svoji vůli projevit. Toto ustanovení bude dle mého názoru v praxi často využívané například pro situace, kdy jeden z manželů není schopen projevit souhlas pro svůj zdravotní stav. Toto rozhodnutí bude mít vždy účinky pro futuro a bude možné vždy změnit (tj. bude vydáno pod doložkou rebus sic stantibus).¹⁵⁸

Při běžných záležitostech je jeden z manželů oprávněn zastupovat druhého, je oprávněn za něho zejména přijímat běžná plnění. Ani po řadě novelizací zákon o rodině nedefinuje pojem běžné záležitosti, v případě soudního sporu tedy záleží na uvážení soudu s ohledem na majetkové a jiné rodinné poměry. V souladu s ustálenou judikaturou je za běžné záležitosti možné považovat placení nájemného a dalších služeb spojených s nájmem bytu, přijímání plateb z drobných honorářů apod. Za běžnou záležitost však judikatura nepovažuje např. uzavření nájemní smlouvy ani zastupování se manželů navzájem při soudním řízení.¹⁵⁹ Zároveň ustanovení § 21 odst. 1 ZoR výslovně uvádí, že takovéto zastupování je možné pouze pokud zvláštní předpis nestanoví jinak, tedy platí zde zásada *lex specialit derogat lex generalis*. Jako příklad takovéto derogace je možné uvést § 126 Obč.Z. „Majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část může jeden z manželů použít k podnikání se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části.“ Jednání jednoho z manželů při běžných záležitostech zároveň zavazuje oba manžele společně a nerozdílně, čímž vzniká jistota pro věřitele. Avšak nic ze shora uvedeného neplatí v případě, že jeden z manželů tyto účinky výslovně vyloučil, a to pod podmínkou, že třetí osobě, vůči níž jednání směřuje, je toto vyloučení známo. Takovéto vyloučení musí být činěno vždy do budoucna, nikoliv *ex post*.¹⁶⁰ Shora uvedená jistota věřitele zaniká ve chvíli, kdy dlužník zapře manželství, ujistí věřitele o tom, že je svobodný, tedy se na něj nevztahuje povinný souhlas manžela a dá do zástavy rodinný dům. Poté co se věřitel domáhá plnění na zástavě, zjistí, že zástavní smlouva je neplatná pro absenci souhlasu druhého z manželů. Zde se tedy objevuje návrh *de lege ferenda* a to vytvoření veřejného rejstříku manželství, který by ukotvil právní jistotu smluvních vztahů a jistě by klesl počet smluv, které se žalují z důvodu chybějícího

¹⁵⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb. (nový občanský zákoník), § 687-692.

¹⁵⁹ R 14/1978.

¹⁶⁰ Srov. PLECITÝ, Vladimír; SALAČ, Josef. *Základy rodinného práva*, Eurounion s.r.o., 2001, str. 36-38. HRUŠÁKOVÁ, Milana a kolektiv. *Zákon o rodině, 4. vydání*. Praha: 2009, str. 56-62.

souhlasu druhého z manželů na listině. Povinnosti a práva manželů v pojetí NOZ jsou rozšířena o povinnost vzájemné úcty manželů, povinnost podporovat se a udržovat rodinné společenství.¹⁶¹ Zcela novým ustanovením je § 689 NOZ „Manžel má právo na to, aby mu druhý manžel sdělil údaje o svých příjmech a stavu svého jmění, jakož i o svých stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech.“ Dochází tedy k rozšíření taxativních ustanovení platného ZoR.

Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost stanovenou v § 91 ZoR, jde o rozvedení obecné povinnosti manželů vzájemně si pomáhat a navazuje na shora uvedená práva a povinnosti manželů. Neplní-li jeden z manželů tuto povinnost, určí soud na návrh některého z nich její rozsah. § 679 NOZ rozšiřuje ustanovení o vzájemné vyživovací povinnosti manželů a ukládá manželům vzájemnou vyživovací povinnost v rozsahu, který oběma zajišťuje zásadně stejnou hmotnou a kulturní úroveň.

Dalším důležitým důsledkem uzavření manželství je také (tzv. první) zákonná domněnka otcovství - domněnka otcovství svědčící manželů matky. „Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třicátého dne po zániku manželství nebo po jeho prohlášení za neplatné, považuje se za otce manžel matky. Narodí-li se dítě ženě znovu provdané, považuje se za otce manžel pozdější, i když se dítě narodilo před uplynutím třicátého dne potom, kdy její dřívější manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.“¹⁶² Vzniká zde tedy široký právní vztah mezi rodiči a dětmi.

V případě, že manželství uzavřela osoba mladší 18 let, dosáhla tím zletilosti a nabývá plnou způsobilost k právním úkonům.

Vznikem manželství je druhý manžel povinen podílet se na výchově dítěte druhého manžela. § 33 ZoR stanoví, že na výchově dítěte se podílí i manžel, který není rodičem dítěte, za předpokladu, že s ním žije ve společné domácnosti.

Za další důsledek i výhodu lze považovat osvobození od daní dle zákona č.357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí. Manžel, či manželka jsou osvobozeni od všech třech daní dle tohoto zákona. Manžel může převést nemovitost, případně spoluvlastnický podíl na ní, jen pokud tento majetek nepatří do společného jmění manželů. Pokud by součástí společného jmění manželů byl, není možné ho převést darovací smlouvou.

¹⁶¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 682 odst. 2.

¹⁶² Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů § 51.

Nový občanský zákoník přináší soubor nových ustanovení, které nejsou dosud v zákoně o rodině začleněny. Jedná se o povinnost manžela brát zřetel na zájem rodiny, druhého manžela a nezletilého dítěte, které nenabýlo svéprávnosti a které žije spolu s manželkou v rodinné domácnosti, a popřípadě dalších členů rodiny, při volbě svých pracovních, studijních a podobných činností. Na závěr bych zdůraznila ustanovení § 687 NOZ, který výslovně zakotvuje, to co bylo praxí považováno za samozřejmé a bylo dosud odvozováno z § 18 ZOR a to že, manželé mají rovné povinnosti a rovná práva.

8.1 Změna příjmení

Při uzavírání manželství jsou snoubenci podle ustanovení § 8 odst 1 ZoR povinni souhlasně prohlásit, zda příjmení jednoho z nich bude jejich příjmení společné, nebo zda vedle příjmení společného bude jeden z nich užívat příjmení předchozí, případně, že si každý z nich ponechá příjmení své; v tomto případě musejí souhlasně prohlásit, které příjmení bude příjmením společných dětí. Možnost volby příjmení vychází ze zásady rovnosti mezi mužem a ženou, kdy je na jejich vůli ponecháno jaké příjmení zvolí. V případě, že jeden ze snoubenců přijme jako společné příjmení druhého a současně si ponechá své příjmení, bude se vždy uvádět příjmení společné na prvním místě a původní na místě druhém. Podle § 662 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník je příjmení, uváděné druhém místě nazýváno příjmením připojovaným.

Pokud by však předchozí příjmení bylo složeno z více příjmení, není možné, aby byla používána všechna, musí být uváděno pouze jedno předchozí příjmení. Ačkoli v této zásadě se současná úprava s úpravou nového občanského zákoníku shodují, liší se v tom, jak je určeno, které z více příjmení může být jako připojované užíváno. Současná právní úprava (§ 8 ZoR) nechává v takovém případě výběr na snoubenci samotném. Nový občanský zákoník jednoznačně stanoví, že se v takovém případě užije pouze první příjmení z příjmení složeného.

Zákon o matrikách umožňuje užívat více příjmení, a to za přesně stanovených podmínek. Dle § 70 odst.1 Matr.Z. může občan užívat více příjmení pouze za těchto podmínek:

- a) nabyli-li je podle dříve platných předpisů a je oprávněn je užívat podle tohoto zákona, anebo

- b) prohlásil-li souhlasně při uzavírání manželství, že příjmení druhého snoubence užívajícího více příjmení bude jejich příjmením společným, anebo
- c) prohlásil-li při uzavírání manželství, že spolu se společným příjmením bude užívat, a na druhém místě uvádět příjmení předchozí, nebo
- d) jde-li o příjmení dítěte po jeho rodičích, kteří jsou oprávněni užívat více příjmení.

Podle § 70 odst. 2 zákona o matrikách, může občan, který užívá více příjmení, prohlásit před matričním úřadem, že bude užívat pouze jedno příjmení. Za trvání manželství lze takovéto prohlášení učinit pouze souhlasným prohlášením manželů. Prohlásil-li občan při uzavírání manželství, že spolu se společným příjmením bude užívat, a na druhém místě uvádět příjmení předchozí, nelze prohlášením upustit od užívání společného příjmení, jestliže toto manželství trvá.

Zákon č. 165/2004 Sb., o matrikách ve svém § 69 odstavci 1 výslovně stanoví že, příjmení žen se tvoří v souladu s pravidly české mluvnice, tedy z pravidla koncovkou -ová. Je zde ale možnost výjimky. Žena cizinka, nebo občanka ČR, která má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, nebo občanka ČR, jejíž manžel je cizinec, anebo občanka ČR, která je jiné než české národnosti, může při uzavírání manželství požádat o uvedení svého budoucího příjmení v mužském tvaru. Žádost o užívání příjmení v mužském tvaru je možné podat na kterémkoliv matričním úřadě České republiky, nebo v cizině na zastupitelském úřadě. V této věci je rozhodováno dle správního práva, orgán rozhodne obvykle do třiceti dnů, nejdéle však do šedesáti dnů, od podání žádosti, po uplynutí třiceti dní je povinen orgán informovat účastníky o prodloužení pokud, se jedná o složitý případ. Jestliže by nebylo možné rozhodnout ani v šedesátidenní lhůtě, může odvolací orgán rozhodnout o přiměřeném prodloužení lhůty. Proti zamítavému rozhodnutí je možné se odvolat do patnácti dnů od jeho doručení, a to prostřednictvím úřadu, který toto rozhodnutí vydal. „U některých českých, původem složených příjmení se připouští, obvykle v souladu s někdejší rodinou zvyklostí, zápis ženských podob příjmení v podobě nepřechýlené, např. paní Skočdopole, Osolsobě,¹⁶³ a to i bez žádosti. Dále se nepřechýlená podoba připouští bez podání žádosti v případě rodinných tradic a předchozích zápisů v matrice, např. je možné užít paní Lvová i Levová.¹⁶⁴ Pokud se občanka České republiky, provdá za cizince, který užívá šlechtické tituly a

¹⁶³ HRUŠÁKOVÁ, Milena. *Manželství a paragrafy*. Praha: ComputerPress, 2000, str. 27.

¹⁶⁴Tamtéž. str. 27.

předložka (např. von, zu, de) je znakem šlechtictví, není matriční úřad oprávněn učinit zápis s touto předložkou.¹⁶⁵ Žena tedy není oprávněna v dokladech užívat ani cizí ani přeložená slova naznačující šlechtictví. Pokud však cizinec na základě znaleckého posudku instituce, odborníka či soudního znalce prokáže, že se nejedná o šlechtický titul, ale např. že předložka von značí původ místa, odkud selská rodina pochází, je na zvážení matričního úřadu zda povolí užívání takového přídomku.¹⁶⁶

Pokud by se jeden z manželů, kteří užívají společné příjmení, rozhodl pro změnu, je tato možná pouze za souhlasu obou manželů, přičemž tento souhlas je nezbytnou součástí žádosti o změnu.¹⁶⁷ V případě vyhovění žádosti bude nové příjmení společným obou manželů i nezletilých dětí. Pokud mají manželé příjmení různá, může jim být povolena změna příjmení pouze na příjmení jednoho z nich, který s tou změnou vyslovil souhlas.

¹⁶⁵ Nařízením č. 220 z 18.9.1939 bylo protektorátní vládou zakázáno užívat šlechtické tituly, od té doby nebylo šlechtictví v České republice obnoveno

¹⁶⁶ KNAPPOVÁ, Marta. a kol. *Občanské právo hmotné 3, 4. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: ASPI, a.s., 2007

¹⁶⁷ Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu příjmení, v platném znění, § 73.

9 MANŽELSKÉ PRÁVO VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO

Současná právní úprava manželského práva je výsledkem historického vývoje, ovlivněného událostmi, které se odehrály na území Německa. V roce 1798 se na německém území poprvé setkáváme s obligatorní formou civilního sňatku, a to následkem okupace některých oblastí Francouzi po Velké francouzské revoluci. Tato forma byla zakotvena ve francouzském Code Civil a plynula ze snah o odluku od církevního práva a jeho potlačení. Tato změna byla vnímána jako praktická i v souvislosti se vznikající pluralitou náboženských vyznání, které s sebou nesly nejasnosti ohledně platnosti sňatků uzavřených osobami různého vyznání. Porážkou Napoleona roku 1815 byl obligatorní civilní sňatek postupně rušen a opět se objevil až po roce 1871 za vlády Otto von Bismarka, který bojoval proti vlivu katolické církve, tentokrát s platností pro celé Německé císařství. Roku 1896 byl obligatorní civilní sňatek zakotven v občanském zákoníku „Burgeliches Gesetzbuch“ (BGB).

Dalším milníkem v historii této oblasti práva byl jeden z tzv. Norimberských zákonů, Zákon na ochranu německé krve a německé cti přijatý 15. září 1935 v Norimberku., Ten představoval značný zásah do rodinného práva, a to zákazem uzavírání manželství mezi říšskými občany a občany nearijského původu. Takováto manželství byla považována za neplatná, dokonce, i pokud byla uzavřena v zahraničí.

Od 6. července 1938 bylo rodinné právo upraveno nikoli zákonem občanským, ale manželským zákonem – das Ehegesetz (EheG). Ústavním zákonem z 23. května 1949 - Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG) byla manželství a rodině poskytnuta ústavněprávní ochrana a zároveň náboženská svoboda pro jednotlivce i pro skupiny a náboženské společnosti. V čl. 6 odst. 1 tohoto zákona stojí „Ehe und Familie stehen unter dem besonderen Schutz der staatlichen Ordnung“.¹⁶⁸ Jednalo se však o manželství nerovnoprávní, až zákonem z roku 1957 Gleichberechtigungsgesetz došlo k zakotvení rovnoprávného postavení muže a ženy v manželství a rodině.¹⁶⁹

Na území Německa platil zákon o manželství „das Ehegesetz“ až do roku 1998, kdy se primárním předpisem upravujícím právo rodinné stal opět občanský zákoník – das

¹⁶⁸ „Manželství a rodiny stojí pod zvláštní ochranou státního zřízení“.

¹⁶⁹ Srov. PD DR. Cornelißen Waltraud, Cheschlechterdebaten in Deutschland, [cit. 2013-03-02]. http://www.vernetzungsstelle.de/doc/doc_download.cfm?uid=70264466C2975CC8AC756DC31D7261AB&&IRACER_AUTOLINK&&.

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB). Samotnou úpravu manželského práva nalezneme v již uváděném občanském zákoníku ze dne 18.8.1896 v prvním oddílu knihy čtvrté v části upravující právo rodinné.

V BGB na rozdíl od našeho zákona legální definici manželství nenalezneme, zákon pouze uvádí, že manželé jsou povinni k vzájemnému manželskému soužití a nesou odpovědnost jeden za druhého. Povinnost vzájemného manželského soužití nemusí být splněna, představuje-li její plnění zneužívání práv, nebo je-li manželství rozvrácené (§ 1353). Podle pojetí německé jurisprudence: „Manželství je uzavřeno vzájemnou soukromoprávní smlouvou (Ehekonsens) mezi dvěma osobami různého pohlaví.“¹⁷⁰

9.1 Zasnoubení

Na rozdíl od české právní úpravy nalezneme v platné právní úpravě německého občanského zákoníku v § 1297 a násl. institut zasnoubení. Zákon stanoví, že: „jde o vážný příslib muže a ženy, že chtějí navzájem uzavřít manželství“. Jedná se o smlouvu bez zvláštní formy, k jejímuž uzavření je nutná plná způsobilost k právním úkonům. Na základě této smlouvy však není možné se domáhat uzavření manželství (nevzniká k němu právní nárok), v zákoně (§ 1298, 1299 BGB) jsou pouze taxativně vyjmenovány zvláštní důsledky odstoupení od zasnoubení:

- a) kdo odstoupí bez vážného důvodu, musí uhradit druhému snoubenci, jeho rodičům nebo jiným osobám, které jednájí na místo rodičů škodu, kterou utrpěli v souvislosti s provedením přiměřených příprav na očekávané manželství. Stejně tak ručí i druhý snoubenec, který z vlastní viny zavdává pádny důvod k odstoupení od zasnoubení
- b) Za stejných podmínek může ten bezúhonný ze snoubenců, který druhému snoubenci umožnil společné bydlení, žádat peněžité odškodnění materiální újmy.

Podle § 1298 odst. III BGB není k náhradě škody povinen ten, kdo měl důležitý důvod k odstoupení. Za důležité důvody byly například uznány:

¹⁷⁰ SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*, C.H. Beck, 2010, str. 32.

- a) Vlastní onemocnění, stejně tak onemocnění snoubenky, pokud je pro manželství relevantní (např. pohlavní nemoc, nebo neplodnost)
- b) Nevěra, zneužívání, nebo jiný prohřešek
- c) Osobní zklamání nebo majetkové důvody
- d) Dalším významným důvodem pro odstoupení je vyskytnutí se překážek manželství.

Pokud k uzavření manželství nedojde, může kterýkoli ze snoubenců žádat zpět vše, co bylo darováno, či to co bylo dáno na znamení zasnub. Vrácení daru může být požadováno podle ustanovení o bezdůvodném obohacení. Vyskytnou-li se pochybnosti, má se za to, že navrácení darů není možné požadovat, pokud je zasnoubení zrušeno v důsledku smrti jednoho ze snoubenců.¹⁷¹ Nárok na náhradu škody a navrácení darů se promlčuje po uplynutí dvou let od zrušení zasnoubení. V případě, že by se snoubenci dohodli na pokutě za nedodržení závazku vstupu do manželství, je takovéto ujednání nicotné.

Zvláštním případem je zasnoubení, kdy jeden z budoucích snoubenců dosud nenabyl plnoletosti. Zde vzniká spor mezi teoretiky, zda je takovéto zasnoubení platné a účinné, nebo zda je třeba souhlasu rodičů. Teorie číslo 1 zastává názor, že zasnoubení neplnoleté osoby je nevyvolává žádné právní následky, teorie číslo 2 tvrdí že se jedná o platné zasnoubení s možností požadovat náhradu škody. Wilfrieda Schlüter ve své knize BGB – Familienrecht uvádí názor, že kvůli možným závazkům plynoucím ze zasnoubení je třeba souhlasu zákonného zástupce. To však ale nebrání užití ochranným prostředků k dobru mladistvého, který se bez souhlasu svých rodičů zasnoubil. Naproti tomu nemůže plnoletý partner, na němž je pro zmařený sňatek požadována náhrady škody, namítat neplatnost zasnoubení.

9.2 Zákaz uzavření manželství

Kvůli v článku 6 odst. 1 GG garantované svobodě při uzavírání manželství byl zákonodárci ponechán při specifikaci zákazů manželství pouze malý prostor. V současné německé právní úpravě najdeme jen tři zákazy uzavření manželství a to v §§ 1306 - 1308 BGB. V rámci zákazu uzavření manželství rozlišujeme dva různé

¹⁷¹ Zákon č. 946/1811 BGB, Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů, § 1301.

zákazy: absolutní §§ 1306,1307 BGB : „nesmí být uzavřeno“) a jeden aufschiebende relativní (§1308 BGB : „nemá být uzavřeno“)

a. zákaz uzavření manželství při již existujícím manželství (zákaz bi- a polygamie - Doppelhehe). Uzavření bi- či polygamického manželství je trestným činem podle § 172StGB. Za zmínku zde stojí § 1319 II BGB: Pokud je někdo mylně prohlášen za mrtvého, jeho manželství zrušeno nebude. Pokud se tedy druhý z manželů ožení, bude se jednat o bigamii, což je zakázané dle § 1306. § 1319 II BGB nicméně uvádí, že toto platí pouze v případě, že oba uzavírající manželství věděli, že prohlášený za mrtvého je naživu. V opačném případě je nové manželství platné a staré je zrušeno.

b. zákaz sňatku mezi příbuznými (Verbot der Verwandtenheirat). Jedná se o zákaz nejen mezi pokrevnými příbuznými v přímé linii, ale i mezi vlastními nebo nevlastními sourozenci -§ 1307 BGB. Oba uvedené zákazy jsou zákazy absolutními („nesmí být uzavřeno“) a jejich porušení činí manželství zrušitelným. Takovéto manželství může být zrušeno tzv. „Eheaufhebungsverfahren“ (§§ 1313 ff. BGB). K podání návrhu na zrušení manželství jsou oprávněné příslušné správní úřady s místní působností a oba manželé. Manželství trvá až do právní moci rozsudku o zrušení (§ 1313 S. 2 BGB). O této možnosti zrušení manželství bude pojednáno níže. Přímou linii tvoří lidé pocházející ze stejného rodu¹⁷², zcela nevýznamný je v tomto případě stupeň příbuzenství. Proto není např. možné, aby sňatek uzavřeli vnuk s prarodičem.

c. Zákaz sňatku mezi příbuznými platí taktéž pro vztah osvojených dětí k osvojeným rodičům a ostatním příbuzným. Proto musel až do 1.1.2009 ten, kdo byl jako dítě osvojen, při uzavírání manželství předložit tzv. Abstammungsurkunde, osobní list k prokázání narození dítěte, tento byl však zrušen novelou zákona o osobním stavu. V tomto případě se však (na rozdíl od sňatku mezi pokrevními příbuznými) jedná pouze o zákaz relativní („nemělo by být uzavřeno“). Je tedy možné na žádost bez ohledu na stupeň příbuzenství udělit výjimku a sňatek uzavřít - § 1308 BGB. A to pokud mezi žadatelem a jeho budoucí manželkou osvojením vznikl příbuzenský vztah pouze v pobočné linii a jestliže vzniku manželství nebrání důležité důvody. Příbuzným v přímé linii není umožněno uzavřít takovéto manželství. Manželství uzavřené přes

¹⁷² Zákon č. 946/1811 BGB, Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů, § 1589.

shora uvedený zákaz je platný, avšak uzavřením manželství zaniká poměr založený osvojením (§ 1766 BGB).¹⁷³

Manželství taktéž nesmí být uzavřeno mezi osobami stejného pohlaví. Místo manželství mohou osoby stejného pohlaví uzavřít partnerství.

9.3 Vznik manželství

Ve Spolkové republice Německo mohou manželství uzavřít osoby pouze s tzv. „Ehefähigkeit“ – způsobilostí uzavřít manželství. Osoba způsobilá uzavřít manželství je osoba plnoletá, tj. musí dosáhnout věku 18 let – tzv. Ehemündigkeit a způsobilá k právním úkonům – tzv. Geschäftsfähigkeit. Ve výjimečných případech soud (v SRN tzv. Familiengericht) povolí podle § 1303 II BGB na návrh uzavřít manželství osobě starší 16 let, ale pouze při splnění kumulativních podmínek plnoletosti druhého ze snoubenců a souhlasu zákonného zástupce nezletilého, jehož oprávněnost vyplývá z čl. 6 odst. 2 GG. Druhá uvedená podmínka může být nahrazena rozhodnutím opatrovnického soudu.¹⁷⁴ Rodiče totiž mohou žádosti snoubenců odporovat a tím zamezit soudu vydat povolení k uzavření sňatku. Odpor musí být naložen na závažných důvodech, které potvrzují, že rodiče se intenzivně zabývali životní situací svého dítěte a na základě toho dospěli k rozhodnutí, že jejich dítě ještě není dostatečně zralé k uzavření sňatku. Za tyto závažné důvody praxe považuje například nedokončení vzdělání či chybějící finanční prostředky dítěte. V této otázce se vyslovil opatrovnický soud v Karlsruhe, který ve svém rozhodnutí ze dne 5.7.1999 – 2 UF 112/99 uvádí, že soud není oprávněn odepřít udělení souhlasu pouze z důvodu, že budoucí manželé pobírají sociální podporu. Rozhodnutím opatrovnického soudu lze tedy nahradit souhlas rodičů k uzavření sňatku, ve kterém musí soud řádně odůvodnit, proč byl odpor rodičů odmítnut.¹⁷⁵ Na rozdíl od české právní úpravy, v Německu se v takovémto případě i po vstupu do manželství hledí na osobu, jako na nezletilou. V případě, že by bylo uzavřeno manželství i přes chybějící Ehemündigkeit bez souhlasu soudu, jednalo by se o manželství zrušitelné dle § 1314 odst. 1 BGB.

¹⁷³ Srov. SCHLÜTER; Wilfried: *BGB – Familienrecht*, C.H.Müller, 2009, str. 18.

¹⁷⁴ Zákon č. 946/1811 BGB, *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, ve znění pozdějších předpisů, § 1305

¹⁷⁵ Srov. Die Eheschließung [cit. 2013-02-02] dostupné na www.advocat24.cz

Samotnému aktu uzavření manželství předchází přípravný proces před státním úřadem. Snoubenci mají povinnost nahlásit svůj záměr uzavřít manželství příslušnému státnímu úřadu (§ 12 PStG) a předložit náležité listiny, a to občanský průkaz či cestovní pas, rodný list a osvědčení o místě pobytu, případně pak též doklad o zániku předchozího manželství – výpis z registru manželství, prohlášení manželství za zrušené – a v případě, že snoubencem je osoba mladší 18 let musí být předkládán i souhlas zákonného zástupce a povolení soudu. Za žádost o uzavření manželství je stanoven poplatek 50 Euro. Pokud je jeden ze snoubenců jiné než německé státní příslušnosti, poplatek činí 66 Euro.¹⁷⁶

Jsou-li splněny všechny předpoklady uzavření manželství, pak manželství vzniká dle § 1310 BGB prohlášením muže a ženy, že spolu chtějí uzavřít manželství (konsensus facit nuptias). Toto prohlášení je činěno před matričním úředníkem, jehož účast při svatebním obřadu je výslovně vyžadována zákonem. Neúčast matričního úředníka je sankcionována neplatností manželství. V některých konkrétních, zákonem stanovených případech, manželství vznikne i bez účasti matričního úředníka. Podle § 1310 II se za matričního úředníka považuje také ten, kdo vykonává veřejný úřad, pokud jím uzavřené manželství zapsal do registru manželství. Dle § 1310 III Nr. 1 se manželství považuje za uzavřené, i bez spoluúčasti matričního úředníka u sňatečného prohlášení, a to za předpokladu, že byla vyslovena vůle snoubenců vstoupit do manželství, nebo matriční úředník zapsal manželství do registru manželství, nebo spolu manželé od té doby žijí alespoň 10 let, případně alespoň 5 let před smrtí jednoho z manželů.

BGB stanovuje přesný postup matričních úředníků při přijímání prohlášení o vstupu do manželství. Matriční úředník je povinen tázat se snoubenců, zda chtějí spolu uzavřít manželství, a po obdržení souhlasu prohlásí, že nyní jsou z moci zákona právoplatnými manžely.¹⁷⁷ Obřad musí také probíhat s náležitou vážností a důstojností.¹⁷⁸ Osoba matričního úředníka zde v podstatě nahrazuje osobu oddávajícího. Zde je patrná další odlišnost od české právní úpravy, která nijak neupravuje postup oddávajícího, ani matričního úředníka při přijímání sňatečného prohlášení. Prohlášení (Ehewillenserklärungen) musí muž a žena učinit osobně, oba musí být přítomni

¹⁷⁶Srov. Anmeldung zur Eheschließung, [cit. 2013-02-02] dostupné na <http://www.stadt-koeln.de/buergerservice/themen/anmelden-ummelden/anmeldung-zur-eheschliessung/>.

¹⁷⁷ Srov. SCHWAB, Dieter. *Familienrecht*, C.H. Beck, 2010, str. 34.

¹⁷⁸ Personenstandsgesetz, § 14 II .

současně a prohlášení nesmí být nijak podmiňováno a to ani lhůtou.¹⁷⁹ Německá úprava tímto ustanovením, tedy zcela vyloučila možnost uzavření manželství v zastoupení. Přítomnost svědků, opět na rozdíl od české právní úpravy, není zákonem vyžadována, pouze je zmíněna možnost přítomnosti jednoho či dvou svědků. (§ 1312 BGB). Vznik manželství zapíše pracovník obecního úřadu do registru manželství.¹⁸⁰

Účast matričního úředníka při obřadu a projev vůle vstoupit do manželství jsou dle německého práva nezbytnými náležitostmi uzavření manželství. Pokud by jedna z náležitostí chyběla, manželství nevznikne, jednalo by se o tzv. Nicht-Ehe, manželství, které se nezdařilo uzavřít. Nicht-Ehe může vzniknout i v případě, že by manželství bylo uzavřeno mezi osobami stejného pohlaví. Ve všech ostatních případech nevzniká Nicht-Ehe, nýbrž se jedná o Aufhebbare Ehe (zrušitelné manželství, dle § 1314 BGB), o kterém bude pojednáno níže. BGB tedy uvádí sňatek uzavřený před matričním úředníkem (tedy civilní) jako jedinou formu sňatku. V systému obligatorního civilního sňatku, je manželství vyvolávající státoprávní účinky uzavřenou pouze tehdy, když je manželský souhlas vysloven před státním úředníkem.¹⁸¹

9.3.1 SŇATEK ČESKÉHO OBČANA VE SPOLKOVÉ REPUBLICE NĚMECKO

Pokud budou na území Spolkové republiky Německo chtít uzavřít sňatek český občan s německým, je nutné při nahlašování úmyslu uzavřít manželství u místně příslušného úřadu předložit následující doklady: Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství (Ehefähigkeitzeugnis - § 1309 I BGB) - jedná se o mezinárodní dokument, který vystavuje matrika v místě trvalého bydliště v rodné zemi snoubence, a který není třeba úředně překládat - postačí pouze razítko magistrátu a úředně přeložená Apostilla. Žádost o vystavení Vysvědčení o právní způsobilosti k uzavření manželství může český občan podat osobně na generálním konzulátu (příp. na dalších úřadech diplomatického/konzulárního zastoupení ČR v SRN či na honorárních konzulátech ČR v SRN). V případě, že žadatel v ČR nikdy neměl trvalý pobyt, vydá vysvědčení Úřad městské části Praha 1.¹⁸² Povinnosti předložení Ehefähigkeitzeugnis může žadatele

¹⁷⁹ Zákon č. 946/1811 BGB, Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů, § 1311 S. 1, §1311 str. 2.

¹⁸⁰ Personenstandsgesetz, § 15.

¹⁸¹ Srov. SCHLÜTER; Wilfried: *BGB – Familienrecht*, C.H.Müller, 2009, str. 29.

¹⁸² Srov. Sňatek v Německu [cit. 2012-12-20] dostupné na www.mzv.cz/munich/cz/konzularni_informace_pro_obcany_cr_pasy/snatek_vystaveni_ceskeho_oddaciho_listu/index.html.

zprostit prezident vrchního zemského soudu (Oberlandesgerichtspräsident) a to za podmínek uvedených v § 1309 odst. 2 BGB. Pokud je k vrchnímu zemskému soudu podávána žádost o prominutí povinnosti předložit Ehefähigkeitzeugnis, je nutné při nahlášení úmyslu uzavřít manželství předložit Verdienstbescheinigung (výplatní páska) a platný pas. K žádosti o vydání vysvědčení žadatel/ka předloží:

-Rodný list – opatřený razítkem magistrátu, apostillou a úředně přeložený, ne starší šesti měsíců;

- cestovní pas nebo občanský průkaz;

- Oddací list rodičů – opět s razítkem magistrátu, Apostillou a úředně přeložený;

- potvrzení o pobytu (Aufenthaltsbescheinigung) – registrace k pobytu v Německu z místního úřadu, ve které je uveden stav svobodný. Tento dokument je možné získat na Kreisverwaltungsreferat při registraci k pobytu v Německu.

- Beitrittserklärung – jedná se o doklad o tom, že český občan byl seznámen s podmínkami sňatku v Německu, ve formě formuláře, který je možné získat na velvyslanectví či příslušném místním úřadě. Toto prohlášení je požadováno v případě, že je uzavírán sňatek osobou bez víza nebo bez předchozího řádného ohlášení plánovaného sňatku. V posledním zmíněném případě formulář nahrazuje plnou moc pro jinou osobu, k nahlášení úmyslu uzavřít manželství.

Je také nutné (pokud oba snoubenci nemluví německy) při sňatku zajistit přítomnost německého soudního překladatele, a to na náklady snoubenců.

Pokud je snoubenec rozvedený, je nutné předložit pravomocný rozsudek o rozvodu manželství, jde-li o občana ČR rozvedeného v SRN, musí nejdříve požádat Nejvyšší soud ČR o uznání rozsudku.¹⁸³ Nebo v případě, že je snoubenec ovdovělý, je nutné předložit úmrtní list zemřelého manžela. Všechny tyto dokumenty musí být opatřeny apostillou a úředně přeloženy

9.4 Církevní sňatek ve Spolkové republice Německo

Církevní sňatek je upraven zákonem o personálním stavu z roku 1937 „Personenstandsgesetz“ (PersStG). Podle původního znění § 67 PersStG bylo možné

¹⁸³Sňatek v Německu, [cit. 2013-01-02]. dostupné na www.mzv.cz/munich/cz/konzularni_informace_pro_obcany_cr_pasy/snatek_vystaveni_ceskeho_oddaciholistu/index.html.

církevní sňatek (kirchliche Trauung) uzavřít až po sňatku civilním, nicméně bylo možné ho uzavřít v týž den, jen několik hodin od sebe. Uzavřením církevního sňatku bez předchozího sňatku civilního se manželé dopouštěli přestupku, avšak tento přestupek nebyl sankcionován žádným trestem ani peněžní pokutou. Pokud kněží celebroidali církevní obřad bez předchozího civilního, byli za to sankcionováni. Zákon o osobním stavu však zmiňoval i institut tzv. „kirchliche Nottrauung“, který ve výjimečných případech umožňoval uzavřít církevní sňatek před civilním, a to v případě života ohrožujícího onemocnění nebo ve stavu nouze, ale ani v tomto případě se nejednalo o právoplatné manželství spojované s dalšími státoprávními následky. Dne 1.1.2009 vstoupila v platnost novela zákona o osobním stavu, která přinesla historicky významné zrušení zákazu uzavřít sňatek církevní před sňatkem civilním. Odstraněním zmíněného § 67 PersStG byl sice církevní sňatek postaven na roveň sňatku civilnímu, nicméně v BGB stále jako jediný způsob vzniku právoplatného manželství vyvolávající právní následky zůstává uveden sňatek civilní. Církevní sňatek, lze tedy uzavřít, aniž by byl člověk státoprávně vázán. Do roku 2009 musel být sňatek uzavřen nejdříve před státním úřadem a teprve poté mohl proběhnout církevní obřad. I přes tuto novelu však evangelický církev i dosud považuje civilně uzavřené manželství za předpoklad pro církevní sňatek (sdělení tisku ze dne 15.9.2009). Stejně tak katolická církev připouští pouze výjimečně církevní sňatek bez předcházejícího občanského, předpokladem pro to, je zvláštní povolení vydávané místně příslušným biskupstvím.¹⁸⁴

Zmíněná novela přinesla nový institut, a to elektronický registr o osobním stavu (§ 15 PStG), který nahradil dosavadní knihy o osobním stavu. Účelem je registrace manželství, partnerství, porodů a úmrtí. V registru manželství je u uzavření manželství uveden den a místo uzavření sňatku, křestní jména a příjmení manželů, místa a data jejich narození a na žádost je možné uvést i příslušnost k náboženské či veřejné společnosti. Po uzavření sňatku je zde uvedeno i společné příjmení manželů.¹⁸⁵

Při uzavírání církevního sňatku platí obdobná pravidla jako pro církevní sňatek uzavíraný na území České republiky. Náboženský obřad se téměř vždy koná v kostele za přítomnosti kněze, existuje však výjimka schváleného místa (např. venku). V zásadě

¹⁸⁴ Srov. SCHLÜTER; Wilfried: *BGB – Familienrecht*, C.H.Müller, 2009, str. 30.

¹⁸⁵ Personenstandsregister. [cit. 2013-01-02]. Dostupné na <http://de.wikipedia.org/wiki/Personenstandsregister>.

se sňatek koná v místě, kde snoubenci naleží k církvi. Pro sňatek v kostele je třeba následující dokumenty:

- křestní listy ženicha a nevěsty
- Konfirmationsurkundenbzw. Firmungszeugnis
- občanský průkaz
- oddací list – dnes již není vyžadován

9.5 Aufhebbare Ehe – zrušitelné manželství

Současná německá právní úprava, na rozdíl od české, nezná institut zdánlivého manželství. Obdobný institut je však označován jako zrušení manželství – die Aufhebung der Ehe. Dle § 1313 BGB manželství může být zrušeno pouze rozhodnutím soudu na základě žádosti. Legitimován k podání návrhu je každý z manželů, příslušný správní orgán a v případě dříve existujícího manželství třetí osoba, která má na věci právní zájem. Zrušit manželství je možné jen ze zákonných důvodů, uvedených v BGB v knize čtvrté – právo rodinné, v ustanoveních § 1314 - § 1318 BGB.

V § 1314 BGB stanoví důvody zrušení manželství (Aufhebungsgrunde). V odst. 1 uvádí, že manželství může být zrušeno, pokud bylo uzavřeno v rozporu se zákonnými ustanoveními § 1303, § 1304, § 1306, § 1307 a § 1311 BGB.

V § 1314 odst. 2 BGB je uvedeno pět případů, jež mohou mít za následek zrušení manželství, a to:

1. pokud se jeden z manželů v době uzavření manželství nacházel v bezvědomí nebo ve stavu poruchy duševní činnosti,

2. pokud jeden z manželů v době uzavření manželství nevěděl, že se jedná o jednání směřující k uzavření manželství,

3. pokud jeden z manželů byl při vstupu do manželství ovlivněn zrádným podvodem. Tento podvod musí mít dvojí projev. Za prvé se musí týkat takových okolností, které by při jejich správné znalosti bývaly zabránily vstupu do manželství a za druhé je třeba na tyto okolnosti pohlížet s ohledem na povahu manželství. To neplatí, pokud se podvodné jednání týká majetkových poměrů nebo pokud bylo spácháno třetí osobou bez vědomí druhého z manželů,

4. pokud byl jeden z manželů ke vstupu do manželství donucen protiprávní hrozbou. Na rozdíl od podvodu postačí, když třetí osoba hrozí jednomu ze snoubenců bez vědomí druhého. Za nezákonnou je považována hrozba zakázanými prostředky (např. hrozba trestným činem) nebo v zásadě dovolenými prostředky, ale při nucení k uzavření manželství jsou považovány za trestuhodné (např. při hrozbě vydědění).

5. pokud se manželé při uzavírání manželství dohodli, že manželství nezakládá zákonné povinnosti podle 1353 odst. 1 BGB.

V těchto případech chybí vůle uzavřít manželství se všemi právními následky. Konkrétní procesní úpravu řízení o zrušení manželství a řízení o prokázání existence a neexistence manželství mezi stranami nalezneme v zákoně o řízení ve věcech rodinných a ve věcech nesporného soudnictví – das Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (FamFG). Tento zákon řeší obecné otázky způsobilosti účastníků, účastenství v řízení, opravné prostředky.¹⁸⁶

Manželství zaniká s právní mocí rozhodnutí.¹⁸⁷ Právní účinky zrušeného manželství nastávají tedy ex nunc, v čemž nacházíme významný rozdíl od české právní úpravy, kde se na manželství prohlášené za neplatné hledí, jakoby nikdy nevzniklo, tedy s účinky ex tunc. Německá právní úprava dále obsahuje ve svém § 1315 BGB i případy, kdy je zrušení manželství vyloučeno.

Osoby stejného pohlaví manželství uzavřít nemohou, ale mohou uzavřít registrované partnerství a to od 1.8.2001. Toto partnerství bývá často nazýváno homosexuálním manželstvím zejména proto, že se od manželství liší pouze v několika málo skutečnostech. Většina práv a povinností je shodných s manželskými. Na rozdíl od manželství zde však nelze udělit výjimku osobě mladší osmnácti let, hodlající uzavřít partnerství. Pro uzavření partnerství (formou civilního obřadu) je zapotřebí povolení místních úřadů. V případě, že chtějí osoby stejného pohlaví uzavřít sňatek v kostele, je klasický církevní sňatek (kirchliche Trauung) nahrazen bohoslužbou s požehnáním

¹⁸⁶ŠÍNOVÁ, Renáta a kol. *Řízení ve věcech rodinněprávních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy*. 1. vydání. Praha : Leges, 2010, str. 93.

¹⁸⁷ Zákon č. 946/1811 BGB, Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů, § 1313 odst. 2.

(Segnungsgottesdienst). Stejně jako v České republice nemohou ani ve Spolkové republice Německo registrovaní partneři adoptovat děti.¹⁸⁸

Současná úprava Spolkové republiky Německo v porovnání s českým právním systémem vychází ze stejných právních principů svobody, rovnosti atd., liší se pouze v některých ustanoveních, a to především v institutu zasnoubení, nemožnosti uzavřít manželství v zastoupení podle německé právní úpravy, a vyžadování přítomnosti dvou svědků podle české právní úpravy.¹⁸⁹ Hlavním rozdílem byla do roku 2009 forma sňatku, kterou byl v německých podmínkách pouze civilní sňatek. S plánovaným přijetím nového občanského zákoníku obsahujícího obligatorní civilní sňatek by se naše právní úprava přiblížila té německé, avšak k tomuto nedošlo.

¹⁸⁸ Srov. Matějková, Barbora.; Palonciová, Jana. *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I*. VÚPSV: Praha 2003.

¹⁸⁹ Až do roku 1998 byla nutná přítomnost dvou svědků.

RESUME

Rigorózní práce „Vznik manželství“ pojednává o manželství, jeho vzniku a důsledcích v rámci platného práva České republiky a zároveň přináší krátký přehled o způsobech uzavírání manželství, v nichž jeden ze snoubenců je českým občanem a druhý je cizincem.

Základním cílem rigorózní práce bylo nejen popsat platnou právní úpravu vzniku manželství, ale také pojednat o změnách, které přináší již schválený zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a poukázat na případné rozdíly úpravě uzavírání manželství ve Spolkové republice Německo.

Právní problematika manželství je v České republice dosud obsažena v několika právních předpisech. Právní úpravy některých evropských států koncentrují manželskoprávní otázky do základního kodexu soukromého práva, tak je tomu např. ve Spolkové republice Německo a kodexu BGB nebo ve Francii a francouzském Code civil. Schválením nového občanského zákoníku přistupuje k tomuto pojetí také Česká republika. Za největší přínos NOZ v oblasti rodinného práva považuji sjednocení materie osobních a majetkových vztahů v rodině, přesné vymezení okamžiku, kterým manželství vzniká a také stanovení, že projev směřující k uzavření manželství musí být učiněn před matričním úřadem, který je blíže stanoven správním předpisem a zákon již tedy nevyjmenovává přesný okruh osob. Obecné pojetí rodinného práva nový občanský zákoník nijak nemění a ve své většině navazuje na platnou právní úpravu zákona č. 94/1963 Sb., o rodině a udržuje jeho základní principy. V rámci úpravy rodinného práva tedy zachovává kontinuitu a dochází pouze k dílčím změnám, tak jak je tomu například u neexistence a neplatnosti manželství. Rekodifikace tedy podle mého názoru přináší spíše výslovné doplnění právní úpravy v otázkách dosud neupravených, s nimiž se dosud musela vypořádat aplikační praxe.

V úvodní části rigorózní práce podává výklad pojmu manželství, jeho účelu a vyvozuje několik základních charakteristik manželství. Následuje základní přehled požadavků, které musí být snoubenci dodrženy, aby došlo ke vzniku platného manželství, na tuto část práce navazuje i další kapitola, která pojednává o požadavcích, které jsou kladeny na cizince při uzavření manželství. Z textu práce vyplývá, že svatební obřad uzavíraná českým občanem a občanem jiného státu přináší poměrně mnoho formálních požadavků

nejen s ohledem na předkládané dokumenty, ale i větší finanční náklady, než když sňatek uzavírají čeští občané. Druhá část práce je věnována výčtu okolností, které brání platnému uzavření manželství. Zde je podrobněji pojednáno o překážkách manželství podle občanského práva, ale je poukázáno i na překážky církevního sňatku.

Stěžejní části rigorózní práce představují kapitoly 3 a 4, ve kterých jsou popsány dvě různé formy sňatku uznávané právem České republiky. Snoubencům je umožněn výběr civilní nebo církevní formy uzavření manželství, přičemž obě dvě formy jsou rovnocenné a mají konstitutivní účinek. Zde se zamýšlím nad původním návrhem zákona č. 89/2012 Sb., který stanovil obligatorní civilní sňatek a přikláním se k zachování stávající právní úpravy.

Další velká část práce se věnuje uzavírání manželství s mezinárodním prvkem a jednotlivým požadavkům pro uzavření platného manželství. Obecně lze konstatovat, že postupným vývojem, vlivem globalizace celého světa a stále častější migrací obyvatelstva se právní řády států stále přibližují a dochází ke zjednodušování uzavírání manželství s mezinárodním prvkem. V tomto kontextu je potřeba připomenout, že českoslovenští občané neměli po dlouhou dobu možnost uzavřít církevní sňatek v zahraničí, a to až do novely zákona o rodině č. 234/1992 Sb., kterou byl zrušen § 20 odst. 2 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, na jehož základě nebylo možné uzavřít církevní sňatek v zahraničí.

Následuje základní výčet důvodů neplatnosti a neexistence manželství. Za předpokladu, že matriční úředníci jsou v předodavkovém řízení důslední a řádně trvají na splnění všech podmínek stanovených zákonem, dále také důsledně dodržují předepsaný průběh sňatečného procesu, nemělo by v praxi docházet ke vzniku neplatných či neexistenčních manželství. Pro případ, že by manželství i přes to trpělo některou ze zákonných vad, stanoví ZoR i případy možné konvalidace – tedy zplatnění manželství. Hlavní problematika uzavírání sňatků byla ještě doplněna o pojednání o právech a povinnostech plynoucích z manželství a problematiku příjmení manželů.

Pro srovnání právních úprav jsem zvolila právní úpravu Spolkové republiky Německo, v níž jsou sice mnohé instituty upraveny velmi podobně, avšak nalezneme zde i značné odlišnosti. Manželství ve Spolkové republice Německo, podléhá ústavněprávní ochraně, této ochrany se institut manželství v České republice nedosahuje, i když NOZ povýšil důležitost rodiny a rodinných vztahů, a to tím že se nově objevuje ve výčtu zásad, na

nichž spočívá celé rodinné právo. V § 3 odst. 2 písm. b) NOZ zakotvil mezi tyto zásady i rodinu, rodičovství a manželství, kdy tyto instituty požívají zvláštní zákonné ochrany. Domnívám se, že oblast rodinného práva, která je tolik specifická a bezprostředně zasahuje do života každého občana je hodna zvláštní zákonné ochrany. A ať už je trend partnerského soužití v současné době jakýkoliv, doufám že, manželství bude plnit svůj účel být celoživotním závazkem muže a ženy i nadále.

RESUME

The Rigorous Thesis “Genesis of Marriage“ is dealing with the institution of marriage, its creation and consequences under the generally applicable laws of the Czech Republic and, at the same time it brings a brief outline about the types of marriage, in which one of the betrothed is a Czech citizen and the other one is a foreigner.

The basic aim of the Rigorous Thesis was not only to describe the existing rules of marriage, but also to refer to the changes brought by the already ratified Act no. 89/2012 Coll. of the Civil Code and to identify potential divergences in the legislation on marriage in the Federal Republic of Germany.

The legal matter of marriage is contained to date in several legal provisions in the Czech Republic. Legislations of some European states concentrate questions of marital law into the basic code of private law, such as in the Federal Republic of Germany and code “BGB” or in France and “Code civil“. Adopting the New Civil Code (NCC) also the Czech Republic accedes to this approach. I consider the following as the maximum benefit of the NCC in the area of the family law: the unification of the factual keystone of the personal and possessive relations in a family, precise definition of the moment, in which marriage comes into existence and also the provision that the manifestation oriented to the solemnization of marriage must be made in front of the register bureau, which is laid down by the legislation and the law does not appoint an exact category of persons. The common approach to the family law and the new Civil Code do not change and in their most they are connected to the legislation in force of Act no. 94/1963 Coll. of the Family Code and maintain its basic principles. The continuity of the legislation of the family law is preserved and it comes only to particular changes. The new Civil Code brings only several distinct adjustments, such as e.g. in the absence and nullity of marriage. Therefore, in my opinion, the recodification brings only rather explicit completion of the legislation in the questions, which have not been adapted yet and only application practice has been able to cope with them so far.

The first part of the Thesis offers the interpretation of the term „marriage“, its purpose and it deduces few basic characteristics of marriage. It is followed by the basic overview of the requirements, which must be observed by the betrothed, so that it would come to the contracting of marriage Also the next chapter is tied in this part of the

Thesis and it is treating of the requirements, which are laid on the foreigners throughout the act of marriage. The context of the Thesis is resulted in that the wedding ceremonial closed by the Czech citizen and a citizen of a different state brings relatively many formal requirements not only with regard to the submitted documents, but also higher financial costs than in case of the marriage of both Czech citizens. Second part of this Thesis deals with the listing of circumstances, which are preventing the valid marriage. The obstacles of marriage according to the Civil Law are described more precisely and also the barriers of the church wedding are pointed out here.

Fundamental parts of the Rigorous Thesis is constituted by chapters 3 and 4, describing two different forms of marriage accomplished by Law of the Czech Republic. The betrothed pair can choose between civil or clerical form of solemnization of marriage, whereas both forms are equivalent and have constitutive effect. Here I retrieve an original draft law no. 89/2012 Coll., to determine a compulsory civil wedding and I move towards preservation of a current legal form.

Another large part of the Thesis is devoted to the contracting of marriage with the international element and to the particular requirements for this act. Generally it is possible to state that by gradual development, by the influence of globalization of whole world and by the increasing migration of the population, the systems of law are getting nearer and it comes to the simplification of the solemnization of marriage with the international element. In connection to these fact it is necessary to admonish about that the Czechoslovak people did not have the possibility to contract church marriage abroad for a long time, namely until the amendment to a Family Code no. 234/1992 was passed. By this amendment the Section 20 paragraph 2 Act no. 97/1963, Coll., on Private International Law and Procedure Rules preventing the possibility to contract church marriage abroad.

Basic enumeration of the reasons for nullity and no-being of marriage follows. In practice, no void or non-existent marriages should happen, providing registry officers are rigorous in the pre-spousal proceedings and insist properly on the fulfilment of all conditions provided by law, further providing they adhere thoroughly to the standard running of the spousal process. For case that, even though, a matrimony suffered from some of the formal defects, the Family Code determines also cases of possible remedy, so the matrimony can be validated. The subject matter of marriages was amended by an

elaboration about discretions and duties resulting from marriage and a surname issue of the spouses.

For confrontation of legal forms I have selected legal form of the Federal Republic of Germany, in which the institutes are though formed very much like, however, we can find here also considerable dissimilarities. Marriage in the Federal Republic of Germany underlies protection of constitutional law; this protection is not achieved in the Czech Republic, even if the NCC promoted the importance of family and family relations namely by that it can be found newly among the principles, which the whole family law is founded on. In Section 3 par. 2 (b) of the NCC the family, parenthood and marriage were also imbedded by using a special legal protection. I assume that the sphere of family law, that much unique and immediately interfering with citizen's lives, deserves a special legal protection. And, whichever the trend of partner coexistence today is, I hope that the institution of marriage will remain in performing its purpose of being lifelong engagement of a man and a woman.

SEZNAM LITERATURY

Právní předpisy:

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, v aktuálním znění

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 946/1811 BGB, Bürgerliches Gesetzbuch, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška ministerstva zahraničních věcí č. 32/1969 Sb., o Vídeňské smlouvě o konzulárních stycích

Zákon č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1993 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Císařský patent č. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) ze dne 1. června 1811

Zákon č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů

Zákon č. 59/1952 Sb., o uzavírání manželství s cizinci

Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním

Zákon č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách

Zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících

Příloha zákona č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích, v platném znění

Zákon č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu příjmení, v platném znění

das Personenstandsgesetz

das Ehegesetz

Odborné publikace:

HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. České rodinné právo. 3. vydání. Brno:

Masarykova univerzita a Doplněk, 2006

HRUŠÁKOVÁ, M. Rodinné právo v aplikační praxi, Rozvod-Děti-Výživné. Edice právních rozhledů, 2000

HRUŠÁKOVÁ, M. Sňatek a paragrafy, Computer press, 2000

PLECITÝ, V., SALAČ, J. Základy rodinné práva. Praha : Réunion, 2001

HRUŠÁKOVÁ, M. a kolektiv. Zákon o rodině: komentář. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2005.

VESELÁ, R. a kol.. Rodina a rodinné právo. 2. vydání. Praha : Eurolex Bohemia, 2005

Veselá, R. a kol.: Rodina a rodinné právo – historie, současnost a perspektivy. Eurolex Bohemia s.r.o., 1. vydání, Praha 2003,

RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. Kurz občanského práva : instituty rodinného práva. 1. vydání. Praha, C. H. Beck, 1999

KRÁLÍČKOVÁ, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání.

Brno: Masarykova univerzita, 2003

TRETERA, J. RAJMUND. Církevní právo, nakl. J. Krigl, Praha, 1993

NĚMEC, D. Manželské právo katolické církve s ohledem na platné právo: Karmelitánské nakladatelství, Krystal OP, 2006

ZEDNÍČEK, M. Kodex kanonického práva. Praha : Zvon, 1994

PLECITÝ, V., et al. Základy rodinného práva. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Církevní sňatek

- DVOŘÁKOVÁ ,J.,ZÁBORSKÁ a kolektiv, Manželství a rozvody, LINDE PRAHA
- POLÁŠEK, F. Církevní manželství podle kanonického práva, Ústřední církevní nakladatelství, Praha, 1990
- FIFKOVÁ, H., WEIS, P., PROCHÁZKA,I., a kol: Transexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Grada, 2. vyd., 2008
- PALOUŠ, M. Několik poznámek k výkladové praxi Evropského soudu pro lidská Práva,
- PECHOVÁ, O. Transsexuální lidé v kontaktu s veřejnou správou Dostupný z: <http://www.diskriminace.info/>
- ONDRUŠ, R. Právní styk s cizinou v trestním a netrestním řízení a před orgány veřejné správy, LINDE PRAHA
- GRONWALDTOVÁ WAGNEROVÁ, P., MORÁVKOVÁ, J. Statusové věci občanů. 5. vyd. Praha: ASPI a.s., 2009
- HADERKA, J. Uzavírání manželství z hlediska právního, Academia Praha 1997
- JEHLIČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., ŠVESTKA, J., VODIČKA, A., a kolektiv, Občanský zákoník, Komentář, C.H.Beck, 1994
- HOLUB, M., NOVÁ, a kolektiv: Zákon o rodině, Komentář a předpisy související, Linde Praha a.s. 2007
- HOLUB, M. Rodina a právo. 1. vydání. Praha : Právní poradna práce, 1987,
- KNAPPOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné 3. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha : ASPI, a.s., 2007
- PAVELKOVÁ B. Manželské právo Univerzita Komenského v Bratislavě, 2004
- MATĚJKOVÁ, B., PALONNCYOVÁ, J. Rodinná politika ve vybraných evropských zemích I. VÚPSV: Praha
- ŠÍNOVÁ, R. a kol. Řízení ve věcech rodinně-právních v České republice, Slovenské republice a Německu a jejich aktuální problémy. 1. vydání. Praha : Leges, 2010.

Internetové odkazy

www.translide.cz

www.diskriminace.info

www.justice.cz

www.beck-online.cz

www.mzv.cz

www.de.wikipedia.org

www.stadt-koeln.de

www.epravo.cz

www.teologicketexty.cz

Zahraniční literatura:

SCHWAB, D. Familienrecht, C.H. Beck, 2010

SCHLEICHER, H. Jugend- und Familienrecht, C.H. Beck, 2010

RAUSCHER, T. Familienrecht, C.F.Müller, 2008

SCHLÜTER, W. BGB – Familienrecht, C.H.Müller, 2009

GERNHUBER, COESTER-WALTJEN Familienrecht, 2010

Tutorium Zivilrecht dostupné na <http://ranieri.jura.uni-saarland.de>

Rozhodnutí soudu:

Rozsudek ESLP ve věci Rees v. Spojené království, ECHR (1986) ze dne 17. října 1986 – stížnost č. 9532/81, Série A, No. 106.

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 27. 8. 1987, Cpjf 27/86, publikované pod R 26/1987 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 248-249

R IV/66

Stanovisko Nejvyššího soudu ČSR ze dne 31. května 1976, publikované pod R 30/1976 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 3. 2. 1972, Cpj 86/71, publikované pod R 42/1972 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek str. 123

Odborné články:

PECHA R. K nároku na vrácení daru dle § 630 ObčZ, Právní rozhledy 6/2002

KRÁLÍČKOVÁ Z. Právní aspekty spekulativních sňatků s cizinci, Právní rozhledy 6/2000

CORRADINIOVÁ S., VYPUŠTÁK R. K novému rodinnému právu: do roka a do dne, Právo a rodina 1/2013

PALLA, J. Manželství souhlas v současném kanonickém právu, REVUE 13 2/99

JUDr. HRDINA Ignác Antonín , Manželství v současném českém i kanonickém právu,

KLÍČOVÁ SLOVA

manželství - marriage

rodina - family

sňatek - wedding